

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ MANZUM METİNLERİN (5. VE 6.
SINIFLAR) METİN NİTELİKLERİNE UYGUNLUĞUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet AKAY

Danışman
Doç. Dr. Hakan YALAP

Nevşehir
Aralık 2021

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ MANZUM METİNLERİN (5. VE 6.
SINIFLAR) METİN NİTELİKLERİNE UYGUNLUĞUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet AKAY

Danışman
Doç. Dr. Hakan YALAP

Nevşehir
Aralık 2021

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Ahmet AKAY

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Türkçe Ders Kitaplarındaki Manzum Metinlerin (5. ve 6. Sınıflar) Metin Niteliklerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi” adlı Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ahmet AKAY

Danışman

Doç. Dr. Hakan YALAP

Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Ali MEYDAN

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Hakan YALAP danışmanlığında Ahmet AKAY tarafından hazırlanan “Türkçe Ders Kitaplarındaki Manzum Metinlerin (5. ve 6. Sınıflar) Metin Niteliklerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

..... / /

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Hakan YALAP

.....

Üye :Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

.....

Üye :Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

..... / /

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

“Türkçe Ders Kitaplarındaki Manzum Metinlerin (5. ve 6. Sınıflar) Metin Niteliklerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi” adlı çalışmamda ufuk açıcı görüşleriyle desteğini esirgemeyen, akademik bir yola girmem de beni hazırlayan, bana emek ve zaman harcayan, insani ve mesleki yönden çok değer verdiğim tez danışman hocam Doç. Dr. Hakan YALAP’a, tezime veri sağlama noktasında yardımlarıyla beni mutlu eden Prof. Dr. Nezahat ÖZCAN’a, Doç. Dr. Tuğba ÇELİK KORAT’a, Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK’e ve Dr. Sibel YILMAZ’a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tezimin bütün safhalarında desteğini hep arkamda hissettiğim eşim Zeynep AKAY’a, çocuklarım Emir Kerem AKAY ve Şeyma Gökçe AKAY’a en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Ahmet AKAY

Nevşehir, 2021

**TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ MANZUM METİNLERİN (5. VE 6.
SINIFLAR) METİN NİTELİKLERİNE UYGUNLUĞUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ahmet AKAY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe

Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2021

Danışman: Doç. Dr. Hakan YALAP

ÖZET

Türkçe ve edebiyat eğitiminde edebî metinlerin önemli bir vazifesi vardır. Edebî metinler içinde müstesna bir konumda olan manzum metinlerin ise gerek dil eğitimi gerekse de duygu, düşünce ve değer eğitiminde bireylerin gelişimine yön vereceği muhakkaktır. Manzum metin, nazm köküyle bağlantılı olarak düzenli biçimde yazılmış şiir veya muntazamlı metin olarak addedilip âhenk unsurlarını bünyesinde barındıran kafiye ve redif unsurlarıyla örülü vezinli yapılardır. Ancak bu unsurlar nitelikli bir manzum metin olabilmesi için yeterli olmayıp çalışmaya da yön veren “âhenk”, “imgesel özellikler”, “yazınsal özerklik” ve “çocuğa görelik” niteliklerine de haiz olması gerekmektedir. Bu çalışmada 2020-2021 Eğitim-Öğretim döneminde okutulan 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinlerin belirlenen niteliklere uygunluğu alan yazın incelemesi ve tarama yöntemi kullanılarak dört alan yazın uzmanı tarafından değerlendirilmiş ve birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda 3 farklı Türkçe ders kitabındaki 42 manzum metinden 13 tanesi “iyi” (%30,9), 24 tanesi “orta” (%57,1) ve 5 tanesi ise “zayıf” (%12) olarak uzmanlarca nitelendirilmiştir. Bu sonuçlar ışığında Türkçe ders kitaplarına manzum metin seçiminde gereken hassasiyetin ve çabanın gösterilmediği söylenebilir. Orta kademe öğrencilerinin yaşları gereği duygu, düşünce ve hayal pencerelerinin genişliği ve ruhsal durumlarının değişkenliği de düşünüldüğünde manzum metinlerin ufuk açıcı ve rehabilite edici bir misyonu vardır. Çalışmanın sonunda uzmanların görüşleri dikkate alınarak Türkçe ders kitaplarında olmasının yararlı olduğu düşünülen manzum metinler bir liste halinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nazm, manzum metin, manzum metin nitelikleri, Türkçe ders kitabı

EVALUATION OF POETIC TEXTS ON TURKISH LESSON TEXTBOOKS (5th AND 6th GRADES) IN TERMS OF POETIC TEXT QUALIFICATIONS

Ahmet AKAY

**Institute of Social Sciences, Department of Turkish Education,
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Master Thesis, November, 2021
Supervisor: Doç. Dr. Hakan YALAP**

ABSTRACT

Literary texts have an important role in Turkish and literary education. It is certain that verse texts, which are in an exceptional position among literary texts, will direct the development of individuals both in language education and in education of emotions, thoughts and values. A verse text is a poem written in a regular form in connection with the root of verse, or it is a rhyme and rhyme structure that is considered as a regular text and contains the elements of harmony. However, these elements are not sufficient for it to be a qualified verse text, and it must also have the qualities of "harmony", "imaginative features", "literary autonomy" and "relevant to the child", which also guide the study. In this study, the suitability of the verse texts in the 5th and 6th grade Turkish textbooks taught in the 2020-2021 academic year with the determined qualifications was evaluated by four field experts using the literature review and scanning method, and some results were reached. As a result of the evaluations, 13 of the 42 verse texts in 3 different Turkish textbooks were described by experts as "good" (30.9%), 24 as "moderate" (57.1%) and 5 as "poor" (12%). In the light of these results, it can be said that the necessary sensitivity and effort are not shown in the selection of verse texts for Turkish textbooks. Poetic texts have an eye-opening and rehabilitative mission when considering the wide range of emotions, thoughts and imagination windows and the variability of their mental states due to the age of middle school students. At the end of the study, the verse texts that are thought to be useful in Turkish textbooks are given in a list, taking into account the opinions of the experts.

Keywords: Nazm, verse text, qualities of verse text, Turkish textbook

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	3
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	4
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Yöntem	5
1.5.1. Araştırma Modeli	5
1.5.2. Verilerin Toplanması ve İşlenmesi	5
BÖLÜM 2	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE, İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	6
2.1. Metin Nedir?	6
2.1.1. Metinsellik Ölçütleri	9
2.1.2. Edebî Metin	10
2.2. Mensur Metin	11
2.3. Manzum Metin	18
2.4. Manzum ve Mensur Metin Karşılaştırması	21
2.4.1. Manzum Metnin Özellikleri	23
2.5. Manzum Bir Metin Olarak Şiir Nedir?	25
2.5.1. Şiirin Esas Unsurları: Şekil ve İçerik	31
2.5.1.1. Şiirde Vezin ve Türleri	31
2.5.1.1.1. Hece Vezni	32
2.5.1.1.2. Aruz Vezni	34
2.5.1.1.3. Serbest Yapı	37
2.5.1.2. Mısra Sonu Ses Uyumları	39
2.5.1.2.1. Kafiye (Uyak) Nedir?	39

2.5.1.2.1.1.	Kafiye (Uyak) Çeşitleri	41
2.5.1.2.1.1.1.	Yarım Kafiye (Uyak)	41
2.5.1.2.1.1.2.	Tam Kafiye (Uyak).....	42
2.5.1.2.1.1.3.	Zengin Kafiye	43
2.5.1.2.1.1.4.	Cinash Kafiye	43
2.5.1.2.1.1.5.	Tunç Kafiye	44
2.5.1.2.2.	Redif Nedir?	44
2.6.	Manzum Metinlerin Nitelikleri Nasıl Olmalı?	48
2.6.1.	Âhenk	48
2.6.2.	İmgesel Özellikler.....	50
2.6.3.	Yazınsal Özerklik.....	51
2.6.4.	Çocuğa Görelik.....	52
2.7.	İlgili Yayın ve Araştırmalar	52
BÖLÜM 3		56
3.	TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNDE KULLANILAN TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ NİTELİKLERİ VE TÜRKÇE-EDEBİYAT EĞİTİMİNDE MANZUM METİNLERİN YERİ VE ÖNEMİ.....	56
3.1.	Nitelikli Bir Türkçe Ders Kitabı Nasıl Olmalıdır?.....	56
3.2.	Türkçe Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları ve Manzum Metinlerle İlişkisi	58
3.3.	Manzum Metinlerin Kullanımının Diğer Derslere Etkisi	61
3.4.	Çocuklara Hitap Eden Manzum Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler	64
BÖLÜM 4		67
4.	BULGULAR VE YORUMLAR	67
4.1.	Orta Kademe 5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Manzum Metinler Üzerinde Değerlendirme	67
4.1.1.	5. Sınıf (Anıttepe Yayıncılık) Türkçe Ders Kitabında Bulunan Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması.....	67
4.1.2.	6.Sınıf (Ekoyay Yayıncılık) Türkçe Ders Kitabında Bulunan Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması.....	83
4.1.3.	6. Sınıf (MEB Yayıncılık) Türkçe Ders Kitabında Bulunan Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması....	132
4.1.4.	5. ve 6. Sınıflara Kullanılması Teklif Edilen Manzum Metinler.....	155
BÖLÜM 5		157
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	157
KAYNAKÇA		162

KISALTMALAR VE SİMGELER

Akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa/ Sayfalar
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
T. Ö. P.	: Türkçe Öğretim Programı
vd.	: Ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Metinsellik Ölçütleri

Tablo 2: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (Anıttepe Yayıncılık) Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslara Göre Değerlendirilmesi

Tablo 3: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (Ekoyay Yayıncılık) Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslara Göre Değerlendirilmesi

Tablo 4: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (MEB Yayıncılık) Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslara Göre Değerlendirilmesi

Tablo 5: Orta Kademe 5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılmasının Öğrenciler İçin Yararlı Olduğu Düşünülen Manzum Metinler

Tablo 6: Manzum Metinlerin Metin Niteliklerine Uygunluğunun Sonuçları 1

Tablo 7: Manzum Metinlerin Metin Niteliklerine Uygunluğunun Sonuçları 2

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Dil, kendine has kuralları olan, genetiksel bir meleke olarak addedilen, insanların duygularını, düşüncelerini iletmek için sözcükler ya da işaretler vasıtasıyla muhatabıyla iletişim kurduğu bir sistem olarak tanımlanabilir. Dil ile; düşünme, hayal etme, duyma, duyguları ifade etme gibi yetiler ortaya çıkmaktadır. Manzum metinlerin dil eğitimi içerisindeki yeri ise bu yetilerin nitelikli bir şekilde kullanılmasıyla değer kazanmaktadır. Dilin kazanılmasında bazen planlı ve programlı bazen de informal bir şekilde sürecin ilerlediği ortamların geliştiği söylenebilir. Ancak informal bir şekilde edinilen dil becerileri, istendik bir hal alamayacak ve bireyin yaşamı boyunca olumsuz bir takım geri dönüşleri olacaktır. Bireylere dilin tüm katmanlarının öğretilmesinde, temel dil becerilerinin uygun bir şekilde verilmesinde ve istenmedik olumsuz dil becerilerinin azaltılmasında, Türkçe-edebiyat eğitiminin ve bu eğitimin icra edildiği Türkçe-edebiyat derslerinin büyük bir rolü vardır. “Eğitimin amacı bize bir gerçeklik ve güzellik duygusu aşılaksa, bunun en etkili araçlarından birinin edebiyat olduğunu da böylece anlamış oluruz.” (Çapan, 2002: 121) Türkçe ve edebiyat dersleri, bilgiyi ve kültürü iletmekle birlikte sanata hitap eden türler üzerinde çalışmayı, bu türler üzerinde kafa yormayı ve estetik/sanatsal bir haz almayı sağlayan dersler olarak kabul edilebilir. Ancak Türkçe ve edebiyat eğitiminin Türk eğitim sistemindeki yeri, nitelik ve kalite açısından birden çok sorunla boğuştuğu da yadsınamaz bir gerçeklik olarak durmaktadır. Bu derslerde kullanılan materyaller, sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesinde kilit bir noktadadır. Bu materyaller içinde Türkçe ders kitapları ise en çok kullanılan ve tercih edilenidir.

Türkçe ders kitaplarının öğrenmeyi kolaylaştırma, kazanımları yapılandırıp aktarmada, ölçme değerlendirmeyi sağlama açısından işlevleri vardır. Ayrıca orta kademe öğrencilerinin anadilinin bütün özelliklerini keşfetme, okuma, yazma, konuşma, dinleme ve gramatikal unsurları geliştirmede, Türkçe ders kitaplarında mevcut olan metinlere ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın konusu olan manzum metinler ise Türkçe eğitiminde ayrı bir kıymete ve yere sahiptir. Manzum metinler, Türk eğitim sisteminde okula başlamadan önce duydukları ninniler, şiirler, bilmeceler, tekerlemeler ile şekillenmeye başlamış ve eğitim ortamlarına bu yeterliliklerin bir

kısmını kazanarak başlamıştır. Bu yönleriyle manzum metinler, yapısı gereği çocukta dilin oluşmasında ve gelişmesinde yardımcı olmaktadır. Manzum metinlerin dilsel özellikleri bakımından ritmik ve âhenkli olması, 12-14 yaş grubu öğrencilerin ilgisini çekmekte ve bu türle bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır. Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler; içerdiği dil öğeleri, dil beceri alanlarına hitap etmesi ve sanatsal/estetik unsurları ile öğrenciler için vazgeçilmez bir kaynak olarak durmaktadır. Orta kademedeki öğrencilerin akademik, duygusal, estetik durumlarının olumlu bir hal almasında; eğitim ortamlarının, kullanılan yöntem ve tekniklerin, öğreticinin tutumunun, öğrencilerin motivasyonunun değişken oranlarda katkısının olduğu söylenebilir. Kısacası öğrencilerin sanatsal ve estetik gelişimlerine yön veren unsurların başında manzum metinlerin geldiği tespitini yapmak mümkündür.

Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin Türkçe programı ve amaçlarıyla bütünleşmiş bir şekilde ele alınması önemlidir. Çünkü manzum metinlerin özelliklerini kavratmak, ancak temellendirilmiş bir program ve amaçlarla mümkün olmaktadır. Bu açıdan Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin âhenk unsurlarıyla, vezniyle, estetik ve temel dil beceri alanlarıyla programdaki verilerle uyumlu olması, öğrencilerin manzum metinlere olan bakış açısını değiştirecek ve öğrenciler, bu türün dünyasının en güzel numuneleri ile karşılaşmış olacaktır.

Toplumda manzum metinlere karşı bir ilgi gösterilmektedir. Ancak ilgi gösterilen metinlerin nitelik yönüyle ne durumda olduğu tartışmalıdır. İlginin daha çok dile pelesenk olmuş dizelerin yaygın bir şekilde toplumda ifade edilmesiyle gerçekleştiği söylenebilir. Nitelikli manzum metinler, toplumda çok az okunmakta ve en az satılan kitapların manzum metin içerikli kitapların olması bu durumu doğrulamaktadır. Toplumdaki bu anlayışın eğitim ortamlarında da olumsuz birtakım uygulamalarla desteklendiği görülmektedir. Orta kademede manzum metinlere yüklenen anlamın belirli günlerde okunan ve ezberlenen bir araç olarak sayılması, ders kitaplarında didaktik vasfının ön planda tutularak 12-14 yaş grubundaki bireylere aşılarmaya çalışılması, bu türe yönelik eğitim ve öğretimin kötü yönetildiğine bir delalettir. Manzum metinler geçmiş zamanlardan günümüze toplumlarda kendine yer bulmuş, toplumları yönlendiren etkisini her zaman göstermiştir. Ancak günümüzde, özellikle Türkçe ders kitaplarındaki yeri incelendiğinde, nitelikli manzum metinlerin ders

kitaplarında az miktarda yer verildiği gözlenmektedir. Toplumda kabul görmüş ediplerin eserlerine çok fazla yer verilmediği, ısmarlama şair ve şiirlerin kitapları işgal ettiği bir süreçle karşı karşıya kalınmaktadır. Eğitim ortamlarında özellikle 12-14 yaş grubundaki öğrencilerin fiziksel ihtiyaçları kadar ruhsal ihtiyaçlarının da olduğu düşünülürse manzum metinlerin rehabilite etme gibi bir misyonunun da olduğu kabul edilebilir. Şöyle ki, ergenlikle birlikte bu yaş grubundaki öğrencilerin değişken duygusal durumları, manzum metinler aracılığı ile kontrol altına alınabilir ve öğrencileri rahatlatıcı bir fonksiyonu olabilir. Nesir türündeki eserlere nazaran nazımla yazılmış eserlerin insanların duygularına daha çok hitap edebilmesi bu türe olan hassasiyeti önemli kılmaktadır.

Son zamanlarda serbest tarzda yazılan manzum metinlerin revaçta olması, Türk edebiyatına münhasır şiir sanatının özellikleri olarak addedilen redif, kafiye, vezin gibi öğelerin ikinci planda kalıp değersizleşmesine sebep olmuştur. “*Şiir sanatı var olduğu sürece kafiye de olacaktır. Çünkü şiir, vezin ve kafiye ile yapılan bir sanattır. Şiir muhakkak vezinle ve kafiyeyle vücuda gelir. Şiir mûsikînin hemşiresidir, âletsiz tegannî edilemez.*” (Beyatlı, 2017: 135). Beyatlı’nın da ifade ettiği gibi manzum metinler; âhenk unsurları, çağrışım ve imgesel özellikleri, yazınsal özerkliği ve çocuğa görelilik ilkeleriyle ele alınmalı ve Türkçe ders kitaplarına seçimi, bu sayılan ölçütler dikkate alınarak sağlanmalıdır (Afacan, 2013: 73-75).

Bu araştırmada, öncelikle kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılacak, manzum metinlerle ilgili teorik açıklamalar yapılacaktır. Daha sonra, Türkçe ders kitaplarının niteliklerinden bahsedilip Türkçe-edebiyat eğitiminde manzum metinlerin yeri ve önemi anlatılacaktır. Araştırmanın son kısmında ise 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki (2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı) manzum metinler “âhenk”, “imgesel özellikler”, “yazınsal özerklik” ve “çocuğa görelilik” niteliklerine göre 4 ana başlıkta irdelenecektir.

1.1. Problem

Türkçe ve edebiyat eğitiminde metinlerin kullanımı, bireylerin temel dil becerilerinin ilerletilmesi haricinde, sanatsal ve estetik gelişimlerini de desteklemektedir. Araştırmada, orta kademe 5. ve 6. sınıfa hitap eden Türkçe ders kitaplarında bulunan

manzum metinlerin metin niteliklerine uygunluğunu incelenerek değerlendirilmiştir. Bu sebeple bu araştırmanın problem cümlesi olarak kabul edilen “Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler (5. ve 6. sınıflar) metin niteliklerine uygun olarak seçilmiş midir?” sorusuna cevap aranmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı, orta kademe 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında mevcut olan manzum metinlerin belirlenmiş niteliklerine göre uygunluğunu araştırmak ve Türkçe-edebiyat eğitimdeki yeri ve önemini irdelemektir.

Bu açıdan aşağıdaki soruların cevapları tez araştırması boyunca cevaplanmaya çalışılacaktır:

- 1- Manzum metin bütün hatlarıyla ne ifade etmektedir?
- 2- Manzum metnin nitelikleri neler olmalıdır?
- 3- Türkçe Öğretim Programında manzum metinlerin durumu nedir?
- 4- Manzum metinlerin orta kademe ki değeri nedir?
- 5- Manzum metinler orta kademede ne derece yer bulmaktadır?

1.3. Önem

Manzum metinler, bireylerin duygu, düşünce ve hayal dünyasını geliştirme ve zenginleştirilmesi açısından en uygun türlerden biri olarak söylenebilir. Bu hususta Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler, hem çocukların sanatsal ve ruhsal gelişimi açısından hem de çalışmada dile getirilen niteliklere göre ders kitaplarına seçimi önem kazanmaktadır. Tez çalışmasından elde edilen bulgular, eleştiri süzgecinden geçirilerek araştırmacılara bir bakış açısı kazandırması bakımından ehemmiyet teşkil etmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu tez çalışmasının sınırlılığı, orta kademe 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında mevcut olan manzum metinler olarak belirlenmiştir. 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında okutulması tavsiye edilmiş 5. sınıf Türkçe Anıttepe Yayıncılık, 6. Sınıf Türkçe Ekoyay Yayıncılık ve 6. Sınıf Türkçe MEB Yayıncılık ders kitaplarındaki toplam 42 manzum metin ile sınırlıdır.

1.5. Yöntem

1.5.1. Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli, üç farklı Türkçe ders kitabındaki manzum metinlerin tarama yöntemiyle araştırılması ve tezin kuramsal çerçevesini oluşturması bakımından alan yazın taraması ve belge incelemesi aracılığı ile değerlendirilmesidir. Belge incelemesi, tez araştırmasına veri sağlama noktasında, çeşitli bilgi, belge ve araştırmalar olarak sayılan yazılı materyallerin elde edilmesi, tasnifinin sağlanması, eleştirel bir bakış süzgecinden geçirilerek analizinin ve değerlendirmesinin yapılmasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 187).

1.5.2. Verilerin Toplanması ve İşlenmesi

Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nezahat ÖZCAN, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Türk Dili Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. Sibel YILMAZ ve Doç. Dr. Tuğba Çelik KORAT tarafından incelenerek belirlenmiş nitelikler kapsamında tablolar halinde değerlendirilmiştir. Bu nitelikler, Afacan'ın (2013: 71) belirlediği; “âhenk”, “imgesel özellikler”, “yazınsal özerklik” ve “çocuğa görelik” olarak tespit edilmiştir. Nitelikler bazında değerlendirilen manzum metinler, “zayıf(1)”, “orta(2)”, “iyi(3)” şeklinde değerlendirmeye tabi tutulmuş ve genel bir ortalama alınarak “metin niteliği” başlığı altında tabloda belirtilmiştir.

Nitel verilerin analizi ve değerlendirmesinde, sosyal bilimlere konu olan olguların sebeplerini açıklamaya yönelik Miles ve Huberman (1994) güvenilirlik formülü (benzerlik yüzdesi) kullanılmıştır. Bu formül şu şekilde ifade edilmektedir:

$$\text{Güvenirlik} = \text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})$$

Araştırmadan elde edilen bulgular ve hesaplamalarla benzerlik yüzdesinin %86,7 olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeyle araştırmanın güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir çalışmanın benzerlik yüzdesinin %70'in üzerinde seyretmesi araştırmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM 2

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE, İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. Metin Nedir?

Metin kelimesi, köken olarak Latince “kumaş” anlamına gelen “textus” sözcüğü ile anlam ilgilidir. Fransızca da ise dokumak ya da örmek anlamıyla ifade edilen “texe” kelimesi ile ifade edilir. Akbayır (2007:189) bunu, “*Kumaşın, ipliklerin bir araya gelerek oluştuğu yani dokunduğu düşünüldüğünde metni oluşturan bileşenlerin da birbirine bağlanmasıyla metin kavramına ulaşıldığı söylenebilir*” cümleleriyle ifade eder. Türkçedeki tekstil kelimesi de texe kelimesiyle ilişkilidir. Metni oluşturan bileşenleri en küçük birim olarak sestten başlatılırsa sırasıyla hece, kelime, cümle, paragraf ve en nihayetinde metne ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte dilbilimcilerin genel görüşü olarak kabul edilmiş konu, dili oluşturan ve dille ilgili en büyük yapının cümle olduğu görüşüdür. Ancak bir kısım dil uzmanları en büyük yapının cümle olduğu tezini kabul etmeyip daha kapsamlı ve iletişim açısından daha yetkin unsurun metin olması gerektiğini belirtmişlerdir (Kılıç, 2002: 113-114).

Metin, metin olma özelliğini kazandıran anlamlı cümleler gibi görünse de aslında cümlelerden farklı bir hüviyete sahiptir. Kendine has bir dil manzumeleri toplamıdır. Dile işlerlik kazandıran metinler, cümleye isnat edilen doğru veya yanlış değerlendirmelerinin aksine metin kendi içinde anlamını veren ve sadece cümlelerden müteşekkil bir yapı olarak düşünülmeyp cümle dışındaki malzemelerle bir bütün olarak düşünülmesi gereken bir yapıdır (Günay, 2013: 45-46). Metni oluşturan cümleler, yazarı tarafından anlamlı, tutarlı bir mantık silsilesi dahilinde ortaya konmaktadır.

Metin kelimesinin kökeni, Arapça mtn (متن) kökünden gelmekte olup Arapçada berkitilmiş, dayanıklı ve sağlam olan şey anlamlarına gelmekte olup bu tanımlarla ilişkili bir kökten ortaya çıkmıştır. Literatür taraması sonucu metin kavramının tanımı noktasında şu değerlendirmelere ulaşılmıştır: Türk Dil Kurumuna (www.sozluk.gov.tr, 2021) ait sözlükteki tanımı, “1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü tekst. 2. Basılı veya el yazması parça, tekst” şeklinde ifade edilmiştir.

Günay (2007: 44) metin kelimesini, bir ya da birden fazla insan tarafından bir bütünü oluşturacak şekilde birbirine bağlanmış birimlerin yazılı ya da sözlü olarak bireyler arasında duygu, düşünce, bilgi vb. gözetilerek üretilmiş bir düzendir şeklinde tarif etmiştir. Metinlerin yazılı olması dışında sözlü olarak da bir dil manzumeleri bütünü olarak belirtilmesi, metin türlerinin (şiir, destan vb.) yazılı olması şartını ortadan kaldırmıştır.

Bir başka tanımda, dili oluşturan yapıların bir düzen içinde akla ve mantığa uygun bir esasla anlamlı ve birbirleriyle ilişkili olması olarak temellendirilen bir formdur değerlendirmesi yapılmıştır (Karatay, 2014: 70). Metinler; hissiyatın, duyguların, düşüncelerin ve bilgilerin ele alındığı bir anlatma ve anlama aracıdır. Metnin tekamülünde anahtar konumda olan cümleler, dilbiliminin araştırma konusu iken metin, başlı başına anlambilimin değerlendirme sahasına girmektedir (Aktaş, 2009: 189).

Ayata Şenöz (2005: 13) yaptığı tespit, metinlerin tarihî bağlamda duygu, düşünce ya da bilgilerin toplumu ilgilendiren bir araç şeklinde değerlendirilip bu unsurların biçimlendirilerek oluşturulması ve topluma deklare edilmesinde bir vasıta olarak görmüştür. Metnin yazıldığı kültürel ortam, metnin vasıflarını doğrudan etkilemektedir. Metin, ele alındığı toplumla, o toplumun tarihî gerçekleriyle etkileşim içinde kalarak toplumu yönlendiren bir araç haline gelebilmektedir.

Metinler çok çeşitli sınıflandırmalara da tabi tutulmaktadır. Sınıflandırmalar içinde incelenen Gündüz ve Şimşek metni (2012: 48); tahkiyeye bağlı kurmaca metinler, göstermeye bağlı dramatik metinler, açıklamaya dayalı bilgi verici metinler, sezme/coşkuya bağlı lirik metinler olarak dört ana grupta incelemeye gitmiştir. Sırasıyla açıklanırsa:

Tahkiyeye bağlı kurmaca metinler: Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu tarz metinlerde, bir kurgu, olay veya durum üzerinden metni ele alma temeldir. Örnek olarak; Hikâye, manzum hikâye, roman, fabl, efsane vb. verilebilir.

Göstermeye bağlı dramatik metinler: Bu metinlerde, okuyanın aklında somutlaştırma yoluna gidilerek gösterilmek istenen olay verilmeye çalışılır. Örnek olarak; Skeç, tiyatro, drama, oyun vb. belirtilebilir.

Açıklamaya dayalı bilgi verici metinler: Bu tarz metinlerin amacı, hedef kitlesine karşı öğretme ve eğitme faaliyetlerini gütmektir. Örnek olarak; Bilimsel metinler, eleştiri, makale, tarih yazıları vb. söylenebilir.

Sezmeye/coşkuya bağlı lirik metinler: Okurunun zihninde ve duygularında hissettirme, sezdirme hedeflerini barındıran esaslara sahiptir. Örnek olarak; Manzum metinler, şiir, mensur şiir bu tür metinler arasındadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programındaki (2018: 17) ortaokula hitap eden metin türleri şu şekilde belirtilmiştir:

- A. Bilgilendirici metinler: Makale, deneme, söyleşi, özlü sözler (atasözü, deyim) anı, broşür, biyografi, günlük, otobiyografi, kılavuz, vecize, nutuk, haber metinleri, mektup vb. metinler olarak tespit edilmiştir.
- B. Tahkiye edici metinler: roman, hikâye, destan, fıkra, fabl, tiyatro, çizgi roman, masal, efsane, karikatür vb. metinler olarak söylenmiştir.
- C. Manzum Metinler: Şiir, tekerleme, şarkı, mâni, ninni, türkü vb. metinler olarak sınıflandırılmıştır.

Yukarıda ifade edilenlerin sonucunda, metin kavramının sıralı ve anlamlı parçaların mantıklı bir şekilde bir araya gelerek (rastlantısal olmayan) dilsel unsurlarla desteklenen bir yapı olduğunu söyleyebiliriz. Sesler, heceler, kelimeler, cümleler ve paragraflar rastgele bir bütün oluşturmazlar. Aralarında doğru bir iletişim kurulur ve nitelikli bir metin inşa edilir. Metinlerde fikir, duygu, düşünce ya da tecrübeler sözlü ya da yazılı olarak üretilir. Hedeflenen okuyucu kitlesi, metnin içeriğinde ve yapısında etkili olup metinlerde hedeflenen kitleye göre düzenlemeler yapılabilmektedir.

Nitelikli bir metnin ortaya çıkmasında birtakım faktörlerin olduğunu belirtmek, kısaca metinsellik ölçütleri olarak adlandırılan olguları zikretmek faydalı olacaktır.

2.1.1. Metinsellik Ölçütleri

Dille ilgili unsurların olduğu bir ürünün metin olarak addedilmesi ve yetkinliğini sağlaması için bazı özelliklere sahip olması elzemdir. Beaugrande ve Dressler'in (1981: 12) yaptığı araştırmada, bu özellikleri yedi başlıkta ele aldığı tespit edilmiştir. Tabloyla gösterildiğinde çıkan sonuç şu şekildedir:

Tablo 1: Metinsellik Ölçütleri

Bağdaşıklık (Cohesion): Bağdaşıklık, dili ilgilendiren bütün yapıların birbirleriyle uyumlu olacak şekilde anlam bakımından ilişki içinde olması olarak tanımlanabilir. Bir başka yönüyle metni oluşturan kavramların arasındaki bağlantıdır (Kılıç 2002: 115). Metindeki tüm unsurlar ya da yeni eklenenler, birbirlerinden destek alırlar ve anlamlı yapı oluşur. Metne eklenen her kelime, bir öncekine bağlanır ve kelimelerin oluşturduğu cümlelerle birlik sağlanmış olur.

Tutarlılık (Coherence): Bağdaşıklıkla tutarlılık kavramları, birbirleriyle yakın anlamlı olmakla birlikte tutarlılık, mantık kuralları çerçevesinde cümlelerin ya da kavramların birbirleriyle ilişkisidir. Cümlelerin ya da kavramların rastgele dizilmesi tutarlılık bağlamında bir metin oluşturmamaktadır (Aksan, 1999: 150). Metinleri oluştururken anlamsal ilişkilerin gözetilmesi, tutarlılık kavramını açıklamaktadır.

Amaçlılık (Intentionality): Metni ele alan yazarın hedef kitlesi olan okuruna anlatmak istediği mesajlarını, isteklerini, doğru ve anlamlı bir şekilde ortaya koyabilmesine amaçlılık denir. (Mert, 2011: 11) Metni oluşturan yazar, bir niyetle ya da amaçla metni yazar. Bu niyet sonucunda; okuruna hissettirme, düşündürme ya da bilgi verme amaçları ortaya çıkabilmektedir.

İkna Edicilik-Kabul Edilebilirlik (Acceptability): Hedef kitlesine anlatmak istediği mesajların açık ve anlaşılır ispatlarla değerlendirilmesi olarak açıklanabilir. (Mert,

2011: 11) Yazının ana fikrinin okuyucu nezdinde açıklanması ya da delillendirilmesi, metne karşı kabul edilebilirlik seviyesini de yükseltmiş olacaktır.

Bilgilendiricilik (Informativity): Metnin hitap ettiği okuyucu ya da dinleyici nezdinde ilgi çekici ve başarılı olabilmesi için bünyesinde bulunan eski veya yeni bilgilerin oranlı bir şekilde dağılması, metnin bilgilendiricilik vasfını açıklamaktadır (Mert, 2011: 11). Metnin bütününe bakıldığında, bilgi değeri taşıyıp taşımadığı, bilgilendiricilik bakış açısıyla tespit edilebilir.

Duruma Uygun Olma (Stiuationality): Durumu uygun olma durumu, bir metnin temasının, hitap ettiği kitleyi ilgilendirip ilgilendirmemesinin ve metnin gayesi arasındaki birliktelik ve âhenk olarak açıklanabilir. Bu nitelikleri üzerinde barındıran bir metin, okuyucuyu ya da dinleyiciyi etkisi altına alabiliyorsa metnin duruma uygunluğu teyit edilmiş olur (Güven, 2014: 519). Metnin anlatımında ulaşmak istediği hedef kitleye, uygun niyetle yaklaşım, duruma uygun olma unsurunu yerine getirir.

Metinler Arasılık (Intertextuatility): Metinler arasılık kavramını ortaya koyması bakımından edebiyat teorisini Julia Kristeva, bu kavramı, metnin başka metinlerin birikimlerinden faydalanarak kendi içinde değişime uğraması, bir araya getirilerek mozaik kıvamında dönüştürülmesi şeklinde bir tanıma gitmiştir (Aktulum, 1999: 40-41). Metinler, kendinden önceki ve sonraki metinlerle etkileşim ve ilişki içinde kalarak kendine özgü bir süreç içine girmektedir ve bu süreç, metinler arasılık ile açıklanmaktadır.

2.1.2. Edebî Metin

Güzel ve sanatsal olanın duygu, düşünce, hayal ve bilgi süzgecinden geçirilerek bireyin anlama ve kavrama yetisinin de etkisi dahilinde, etkileyici ve takdir edilecek şekilde ifade edilmesi ile (yazılı ya da sözlü) vücut bulan edebiyat eserlerine edebî metin denmektedir (Güneş, 2013: 4). Edebî metinlerin asıl gayeleri, okuruna estetik bir hassasiyet ve duygu kazandırmaktır. Bu metinler yazıldığı dönemin şartlarını, düşünce yapısını, zevklerini ve anlayışlarını değerlendirerek kendine has bir akım oluşturabilirler.

Edebî metin, bir güzel sanat etkinliğidir (Aktaş, 2009: 190). Sanatın da hissettirme, sezdirme ve çağrıştırmaya gibi özelliklerinden dolayı edebî metinle ilişkisi kuvvetlidir. Edebî olmayan metinlerin birçoğunun didaktik amaçlar güttüğünü söyleyebilir. Ancak edebî metinler güzel sanat oluşturmak amacıyla yazılırlar. Dilin işlenerek sanatsal bir hüviyete bürünmesi, yazınsallığı ön planda olan edebî metinler aracılığı ile olmaktadır (Yazar, 2019: 9). Edebî metinle sanatçı ve okuyucu arasında özel bir iletişimin gerçekleşerek ortak sanat güdülerinin ortaya çıktığı söylenebilir.

Edebî türler arasında, manzum ve mensur metinler dahilinde hikâye, roman, şiir, tiyatro, destan, masal, efsane, mit vb. gösterilebilir. İfade edilen bu edebî metinlerin dil eğitimi ve öğretiminde kullanılması sonucu, yazıldığı dilin dil ve kültür özelliklerini tespit edebilme mümkün olabilmektedir. Bu metinlerin hassasiyetinin yüksek olması ve önemli birçok amaca hizmet etmeleri dil eğitim ve öğretiminde mütemadiyen kullanılmaları gerektiği sonucunu doğurmaktadır (Güneş, 2013: 4). Bu metinlerde sanatsal bir dil, imgeli ve mecazlı söyleyişler, günlük dilde çok kullanılmayan estetik ve çağrışımlı ifadeler görülür. Edebî metinlerde dönemin; sosyal, kültürel, felsefi ve bilimsel gerçekleri kullanılır ancak olduğu gibi edebî metinlere aktarılmaz. Yazarın kendi bakış açısından süzülerek geçen değerler, metinlerde kendine yer edinir.

Edebî metinlerin işlevleri arasında yazıldığı dile hizmet etmek, dönemin fikir ve hayal dünyalarını yönlendirmek, dönemine ve sonraki dönemlere mesajlar iletmek gösterilebilir.

2.2.Mensur Metin

Mensur metin kavramını değerlendirmeden önce mensur kelimesinin kökeni olan “nesr” kelimesini açıklamak gerekir. Arapça kökenli “nesr” kelimesi sözlükteki anlamında “sözü çoğaltmak, saçmak, dağıtmak” kelimeleriyle ifade edilmiş olup “nazmın haricinde tanzim edilmiş kelam” anlamında karşılık bulmaktadır (Durmuş, 2021:6).

Duyguların, düşüncelerin ve hayallerin dil deneni vasıta ile aktarılırken sözlü ya da yazılı bir şekilde nazım ya da nesir yollarıyla anlatılması esastır. Nesir bir başka

anlamıyla düzyazı olarak yazılan ifadelerin genel olarak ölçü ve uyak gibi unsurlarla sınırlandırmadan anlatılması şeklidir (Geçgel, 2012: 118). Başka bir tanımda da “*Bu münâsebetle manzûm olmaksızın derli toplu söz söylemeye ve tabîî konuşma tarzındaki söze nesir denilir.*” (Tâhirü’l Mevlevî, 1984: 116) Mensur şeklinde neşredilen metinlerde, içeriğin genellikle gerçeklere ve hakikatlere dayanarak yazıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca mensur metinlerin öğretici ve eğitici yönünün daha fazla ağır bastığı görülmektedir.

Türk edebiyatında, nesir için “inşa” teriminin de kullanıldığı görülmektedir. “Nesr” kelimesi gibi “İnşa” kelimesi de Arapça kökenli olup “Ortaya çıkarmak, icat ve ihdas etmek, yaratmak” anlamlarına gelmektedir. Daha sonraki zamanlarda anlam değişmesine uğrayarak “kurmak, üretmek ve yazmak” gibi ifadelerde kullanılmıştır. Zaman içinde yazma sanatı ve kompozisyon anlam genişlemesine uğrayarak resmî ve özel yazışmalar ile mektup gibi türlerin yazma şeklinin belirlenmesinde kullanılan bir teknik olarak kullanılagelmiştir (Durmuş, 2021:334). “Taşköprüzade Ahmet Efendi “inşa” terimi için: “*Güzel ve doğru*” olması yönünden mensur sözleri konu edinen bilimdir.” (Gökyay, 1974: 17) şeklinde bir açıklama getirmiştir. “*Nesir şeklindeki yazılara eskiden mensûr, olabildiğince nazma benzetilmiş san’atkârâne nesre mensûr şiir, mensûr şiir tarzında yazılmış nesir parçalarına mensûre, nesir yazarlarına da nâsir adı verilirdi. Klasik Türk edebîyatında güzel nesir anlamında inşâ kavramı daha fazla kullanılmıştır. Bu bakımdan söz sanatlarıyla bezenmiş olan secî’li nesir yazmaya inşâ, eserlerini bu üslupta kaleme alan yazarlara münşî, bu türden ürünlerin bir araya toplandığı eserlere de münşe’ât denir.*” (Okumuş, 2011: 87)

Türk edebiyatı tarihinde manzum metinlerin mensur metinlere olan üstünlüğü (nitelik ve nicelik olarak) göze çarpmaktadır. Bu konuda, Yahya Kemal Beyatlı’nın “Resimsizlik ve Nesirsizlik” adlı bahsindeki şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Bilirim ki İslamiyet’in resim düşmanlığı denilen kusurunu -gayet haklı olarak- lanetle yâd edenler bizi mahzâ onun körlettiğini tekrar ederler. Ya nesirsizliğe ne diyelim? Onu İslamiyet men’etmemiştî. İyi nesir, hani Yunânîler’in bilhassa ve bilhassa Lâtinler’in nesir dedikleri nesir, nihayet varisleri olan Avrupalılar’a miras bıraktıkları nesir, hulâsa

bugün aydınlığının hududsuzluğuyla insanları insan eden nesir Araplar'da da yoktu, Acemler'de de yoktu. Biz zavallı Türkler Arap ve Acem'in tilmizleri olduğumuz için ayrıca da kendi milli kusurumuz olarak, az yazdığımız için nesirsiz kaldık. Mazimizi muhayyilenin bütün kudretiyle kağıtların üzerinde enine boyuna tecessüm ettirmek şöyle dursun, doğru dürüst, kayıd ve tescil bile edemedik.” (Beyatlı, 2017: 70-71).

Beyatlı'nın şahsında bu ifadeler, Türk edebiyatında mensur nitelikli metinlerin hiç olmaması değil, az yazılmış olması olarak değerlendirilmelidir. Manzum metinlere nazaran mensur metinlere olan ilginin azlığı, Arapların ve Acemlerin kültürel etkisiyle Türk edebî sanatına sirayet etmiş ve çok fazla kâmil eserler bırakılamamıştır. Edebiyat tarihine bakıldığında Türk nesrini üç aşamada değerlendirmek yerindedir:

- İslamiyet Öncesi Türk Nesri
- Türklerin İslamiyet'i Kabulü ile Birlikte XIX. Yüzyıla Kadar Olan Türk Nesri
- Tanzimat Sonrası Türk Nesri

a) İslamiyet öncesi Türk nesrinde, Göktürkler dönemine ait olan Orhon Yazıtlarını, ilk nesir sanatı eserleri olarak saymak mümkündür. Orhon yazıtları dili açık, net ve anlam olarak anlaşılır olması, metin içeriklerinde irsal-i meseller, deyişler, deyimler ve zaman zaman lirizmi hatırlatan ifade yapılarına rastlanması, bu yazıtların asırlar boyunca geliştirilmiş bir nesir dilinin varlığına işaret etmektedir (Uzun, 2021:9). Bu yazıtlar, İslamiyet'in kabulünden önceki devirlerde Göktürkler tarafından Orta Asya'da, Orhun ve Turfan bölgelerinde yazılmış olup destan türünün prensiplerini kendinde taşıyan öğretici tarzda metinlerdir (Mengi, 2007: 44). Göktürklerden sonra gelen Uygurlarda da dini nitelikli yazılmış metinleri, mensur biçimde yazılmış eserler olarak zikredilebilir. Budizm ve Maniheizm'in öğretileri ışığında ele alınan bu mensur metinler, muhteviyat bakımından bahse konu olan dinlerin düşünce yapıları bağlamında dilsel özellikler göstermektedir. Bu dilsel özellikler; birbirleriyle uyumlu ve simetrik cümleler, kendine has ses öğeleri ve metinlerde tekrar eden yapılar olarak ifade edilebilir. Bu yönleriyle Uygur dönemi edebî metinlerinin Orhun yazıtlarından ayrıldığı söylenebilir. Budizm ve Maniheizm dinlerine ait terimlere Türkçe

karşılıklarının aranma çabası, Türk diline olan farkındalığı artırmaktadır. Uygur dönemine ait en ünlü metinlere örnek olarak; Sekiz Yığın (Sekiz Yükmek), Altun Yaruk (Altın Işık), İrk Bitig (Fal Kitabı), Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi ve Maytrısimit metinleri sayılır (Uzun, 2021:9).

b) Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte mensur eserlerin sayısında bir artış olmuştur. Orta Asya merkezli olarak kaleme alınan Kutadgu Bilig’in mukaddimesi, İslami devre ait ilk mensur metin olarak sayılabilir. Yine Dîvân-ı Lugâti’t-Türk adlı eserde verilen kimi örnekler nesir tarzında ele alınmıştır. “XIII. yüzyılda Anadolu sahasının ilk mensur eserleri Farsça yazılmıştır. Bunlar arasında Mevlâna Celaleddin Rumi’nin yazdığı Mektûbât, Fihi mâ Fih (فيه ما فيه) ve Mecâlis-i Seb’a ile Mevlâna’nın oğlu Sultan Veled’in müellifi olduğu Maarif sayılabilir. Söz konusu eserlerin Farsça kaleme alınmış olmaları Türk nesir dilinin başlangıcı açısından olumsuz bir gelişmedir (Mengi, 2007: 44). Ayrıca Rabgûzî’nin neşrettiği, yalın bir dile sahip, dini nitelikte olan ve peygamberin hayatını konu edinen ilgi çekici menkıbeler, kıssalar ve betimlemelerin olduğu Kısasü’l-Enbiyâ (1311), Mahmûd b. Ali Kerderî’nin kırk hadisi Harezm Türkçesi ile sade bir dille yazdığı Nehcû’l-Ferâdîs (1358) sayılabilir. Yazarı belli olmayan Tezkiretü’l-Evliyâ ve Bahtiyarnâme gibi eserler XIV. yüzyıl mensur eserleri olarak kabul edilebilir. Öte yandan bu döneme ait Kur’an tercümeleri, Arapça tefsirler ve Farsçadan yapılan çevirilerin etkisiyle Türk dilinin üzerinde Farsça ve Arapçanın ağırlığının arttığı bir döneme girilmiştir (Uzun, 2021:9).

Türklerin Anadolu’yu fethetmesinin akabinde Anadolu’nun birçok noktasında kültürel birtakım faaliyetlere girişilmiştir. Özellikle Batı Türkçesiyle ve yeni bir yazı diliyle teşekkül etmiş edebî metinler göze çarpmaktadır. Ancak nesir türünden eserlere Türklerin Anadolu’ya girişinden XIV. asırlara kadar çok fazla rastlanmamaktadır. XIII. yüzyıla ait, müellifi kesin bilinmemekle birlikte Nâsirüddin b. Ahmed b. Muhammed tarafından yazıldığı sanılan, hitabet tarzında, dini literatürden konuların hâkim olduğu (Kur’an, ölüm, ibadet, sabır, Hz. Adem’in Cennet’ten kovulması vb.) Behcetü’l-Hadaik Fi Mev’izati’l-Halaik bu dönemin mensur eseridir (Uzun, 2021:9).

XIV. yüzyıla gelindiğinde Doğu Türkçesi ile yazılmış, Orta Asya bölgesi Kıpçak sahası ilk mensur eserlerinden biri olarak kabul edilen, yazarı hakkında kısmi bilgilere

sahip olunan Seyf-i Serayi'nin Gülistan Tercümesi, bahsedilmesi gereken bir eserdir (Mengi, 2007: 44). Mensur ve manzum kısımlarının bir arada olduğu bu eser dil özellikleri bakımından Codex Cumanicus adlı sözlükten sonra Kıpçak Türkçesiyle vücut bulmuş en önemli eserlerden biri olarak kabul edilir.

XIV. yüzyıl Anadolu sahasına gelince hayatı hakkında yeterince bilgi sahibi olunmayan Kul Mesud'un Farsçadan çevrilmiş Kelile ve Dimne adlı eseri, Aydınoglu Umur Bey adına mensur bir biçimde yazılmıştır. Bu dönemin beylerinin Arapça ve Farsça dillerine yeterince hâkim olamamaları Türkçe eserler yazılmasının önünü açmıştır. Böylelikle Farsça ve Arapçadan çeviri eser örnekleri, beylerin himayesinde yapılmaya başlanmıştır. Kelile ve Dimne içindeki mensur metinlerden hariç manzum hikâyelerin, gazellerin, kıta ve beyitlerin olduğu didaktik bir eser olarak kabul edilmektedir (Mengi, 2007: 45). Yine Aydınoglu Umur Bey adına yazılmış tıp kitabı (Müfredât-ı İbn-i Baytar Tercümesi) çeviri nesir kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu döneme kadar dile getirilen mensur eserlerin konu olarak dini-ahlaki-destani konu bazlı ele alındığı tespiti yapılabilir. Arapça ve Farsçadan çeviri eserlerde göze çarpmaktadır. Söz konusu eserlerin muhteviyat bakımından dini, ahlaki ve destani özellikler göstermesi haricinde ayrıca hikâyelere de yer verildiğini ve bu hikâyelerin didaktik amaçlı kullanıldıklarını belirtmek gerekir. Genel olarak bu dönem eserlerinde cümlelerin kısa, dilin yalın sayılabilecek biçimde ve konuşma dili özellikleri gösterdiği söylenebilir (Mengi, 2007: 46).

XV. yüzyılın Anadolu sahasında yazılmış olan mensur eserlere gelince bu yüzyılda kendisinden bahsedilmesi gereken ediplerden biri Ahmed-i Dâi'dir. Ahmed-i Dâi'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-leys Semerkandî adlı eseri, Emir Süleyman adına yazılmış Anadolu'da Türkçeye çevrilen ilk Kur'an tefsiri olarak kabul edilmektedir (Mengi, 2007: 47). Bu yüzyılda yazılmış diğer bazı eserler ise, Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib'in Menâhicü'l-İnşâ'sı, Şeyh Mahmud bin Edhem'in Gülşen-i İnşâ'sı ile Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg'idir (Derdiyok, 1994: 17). Diğer taraftan Eşrefoglu Rûmî'nin anlaşılır bir Türkçe ve dini-tasavvufi bir anlayışla kaleme aldığı Müzekki'n-Nüfûs adlı yapıt bu dönemin Anadolu'da etkisini göstermiş önemli bir eserdir. Ayrıca XV. yüzyıl Anadolu sahasında 1437-1486 yılları arasında yaşamış Sinan Paşa, mensur eserler yazmış

önemli bir devlet adamıdır. Fatih Sultan Mehmed'e de hocalık yapmış olan bu nesir yazarının Tazarrunâme, Tezkiretü'l-Evliya ve Maarifnâme adında mensur eserler yazdığı bilinmektedir (Mengi, 2007: 47).

XV. yüzyılda yazılmış adları ön sırada verilmesi gereken tarih kaynaklarının ise Âşık Paşazade'nin sade bir Türkçe ile yazdığı Tevârih-i Âl-i Osman ve Neşri'nin Cihân-Nümâ adlı eserleri zikredilebilir (Mengi, 2007: 48).

XVI. yüzyıla gelindiğinde, mensur eserlerin sayılarında ve türlerinde artış olduğu görülür. Bu yüzyılda Doğu Türkçesiyle yazılmış mensur eserlerden Babür-nâme önemlidir (Mengi, 2007: 49). XVI. yüzyılda Anadolu'da edebiyat tarihçiliği geleneğinin ilk ürünleri olan şuara tezkireleri de yazılmıştır. Sehi Bey'in 1548'de yazdığı ilk Osmanlı şairler tezkiresi olarak kabul edilen Heşt-Bihişt ile Âşık Çelebi'nin 1572 yılında yazdığı Türk edebiyatı tarihinde şairler tezkiresi olarak bilinen Meşâ'irü's Şu'arâ önemli mensur metinlerdir (İpekten, 1988: 24). XVI. yüzyılda tarih alanında II. Bayezid'in himayesinde, otuz bin akçe verilerek desteklendiği Kemâlpaşazâde'nin yazdığı Tevârî-i Âl-i Osman'da 1533 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde vuku bulmuş olaylar anlatılmaktadır (Mengi, 2007: 50-51).

XVII. yüzyıl incelendiğinde; bu yüzyılda da önceki yüzyıla göre mensur eserlerin sayısında artış olduğu görülür. Değişik türler arasında özellikle biyografik eserlerin sayısı artmıştır. Çağatay Türkçesiyle Orta Asya Türk bölgesinde Ebü'l-Gazi Bahadır Han tarafından kaleme alınan Şecere-i Terakime ve Şecere-i Türk adlı eserlerde Türkmenlerin yaşamları, seferleri ve hakimiyetleri; halk efsaneleri, atasözleri ve deyişlerle zenginleştirilerek anlatılmıştır. Bu dönemin mensur eserleri arasında yine şuara tezkireleri çokça yazılmıştır. Mensur biyografik eserler olarak Nev'i-zade Atâ'i'nin ve Taşköprü-zade Ahmed'in eserlerini söylemek mümkündür. Yine Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünûn adlı mensur eseri döneme damga vurmuştur. Bu dönemde zikredilmesi gereken Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi, dili ve üslubuyla hatırı sayılır mensur eserler arasına girmiştir. Tarih alanında ise Târîh-i Âl-i Osman, Peçevi Tarihî, ve Naima Tarihî sayılabilir (Mengi, 2007: 52-55).

XVIII. yüzyılda nesir, önceki yüzyılın nesir geleneği çerçevesinde biyografi ve tarih türü eserler yazılarak gelişmiş; ayrıca sefaretnâme türünde yazılan mensur eserlerin sayısında artış olmuştur. Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in Fransa Sefâretnâmesi ünlüdür. Yine tezkire, siyasetname ve biyografik tarzda mensur eserler neşredilmiştir. XVIII. yüzyılda ayrıca dinî, ahlâkî konulu mensur eserler de yazılmıştır. Bunların en bilinenlerinden biri Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Ma'rifet-nâme'sidir (Mengi, 2007: 58-63).

c) XIX. yüzyılda nesir dilinin sadeleşmesi, anlaşılır olması yolunda çalışmalar vardır. Bu bağlamda gazeteciliğin başlamasının, sadeleşme eğiliminin artmasında önemli etken olduğunu belirtmek gerekir. XIX. yüzyılın nesir dilindeki sadeleşme resmî dilde ve gazete dilinde başlamıştır (Mengi, 2007: 65). Özellikle Batıyla olan ilişkiler sayesinde roman, hikâye, tiyatro gibi türlerin edebiyatımıza yerleşmesiyle birlikte mensur metinlerde birtakım farklılaşmaların olduğu söylenebilir. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi ediplerin eski anlayışların terkedilmesi hususunda değerlendirmeleri olmuştur. Ahmed Midhat Efendi'nin halkı gözeterek nesir dilinin seviyesinin düşürülmesi anlamında birtakım çalışmalar yaptığı bilinmektedir. (Uzun, 2021:9). Ahmed Mithat, sade bir dille neşrettiği eserlerinde öğreticilik kaygısını taşımıştır. Bu yüzyılın sonlarında Fransızcanın etkisiyle farklı kelimeler ve yapılar kullanılarak yetkin bir Türk nesri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nesrin oluşmasında, Cenab Şehabettin, Mehmed Rauf, Halit Ziya Uşaklıgil gibi isimler sayılabilir. 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk aydınlarının başlattığı bir fikir ve ülkü hareketi olarak resmedilen Türkçülük ya da bir diğer ifadeyle Pan-Türkizm, daha sonraki yıllarda siyasal ve ideolojik bir boyut kazanarak varlığını sürdürmüştür. Türkçülük akımı daha sonra Milli Edebiyat ekolünün doğmasına zemin hazırlamış, Türk edebiyatında nesir kavramı halka indirgenmeye çalışılmıştır. Bu nesir sanatını geliştirenler arasında Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, Refik Halit Karay, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nüzhet Haşim, Reşat Nuri Güntekin, Ruşen Eşref Üneydin, Halide Edip Adıvar ve özellikle Ömer Seyfettin'i saymak mümkündür. Bu isimlerin attığı adımlarla Cumhuriyetten sonra önemli mensur eser sahibi ediplerin yetiştiği görülmektedir. Falih Rıfkı Atay, Yahya Kemal Beyatlı, Nurettin Topçu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa; yetkin, ilmi ve fikri eserler ortaya koymuşlardır.

2.3. Manzum Metin

Bu kelime, Arapça kökenli nazım kelimesinden türemiştir. Öncelikle nazım kelimesi; ölçülü ve kafiyeli mısralardan meydana gelen sözlere verilen genel isimdir (Karataş, 2004: 347). Daha önceki devirlerde nazım kelimesi şiir yerine kullanılan bir kavramdı.

Manzum metni Karataş (2004: 347), “*Manzum, ölçülü ve uyaklı hatta âhenkli söylenmiş söz demektir.*” şeklinde ifade ederken TDK (2011: 1625), “*1. Şiir biçiminde yazılmış. 2. Düzenli, muntazam.*” şeklinde, Devellioğlu (2005: 718) ise “*1. Sıra, dizi, takım. 2. Vezinli, kafiyeli söz, şiir.*” şeklinde tanımlama getirmiştir. Kısaca manzum metinler, nazımla ifade edilen edebî metinlerdir.

Yukarıdaki kavramlarla ilişkili olan bir diğer kavram ise “manzume” kelimesidir. Manzume kavramı, tam olarak şiir düzeyine ulaşamamakla birlikte sanat ve estetik değerinin zayıf olduğu metinler olarak dile getirilir. Manzume kavramı, zaman zaman şiirin yerine kullanılsa da birçok açıdan şiirden ayrılmıştır. Kısacası manzume gibi addettiğimiz metinler, şiir ya da edebî metin değildir şeklinde bir değerlendirme yapılmalıdır (Çıkla, 2009: 64). Manzumeler, şiir gibi mecazi, imgesel ve çağrışım anlam veren metinler değildir. Manzumelerde estetik kaygı ön planda değildir. “*Hatta çoklarının düzyazıdan farkı, ölçülü ve kafiyeli mısralardan kurulmuş olmasıdır.*” (Karataş, 2004: 305) Bir manzumenin şiir olarak kabul edilebilmesi için sanat değeri taşıması elzemdir. Kısaca her şiir nazımdır ancak her nazım şiir değildir. Şiir olarak addedilmesi için şiire has olan sanatsal ifadelerin (ritim, imge, benzetme, lirizm, musiki-âhenk, estetik vb.) kullanılmasıyla şiir olması gerekir.

Manzum metinler, dilin estetik yönünü ön plana çıkararak dilin tüm imkanlarını ortaya koyması noktasında diğer edebî türlerden ayrılır. Az sözle çok şey anlatmak, aslında bu türün bir özelliğidir denebilir. Dil eğitiminde manzum metinlerin kullanımı, eski zamanlardan günümüze kadar sıklıkla başvurulan bir yöntem olmuştur. Çünkü, “*Dizelerin söylenişinde, seslerin ve sözlerin yarattığı ritmin işitsel olarak uyandırdığı etki; çarpıcı benzetmeler, imgesel anlatım ve birkaç sözcüğün taşıdığı anlam yoğunluğu dikkat çekicidir*” (Sever, 2008: 146) Manzum metinler, çok yönlü dil işçiliğine dayandığı için vezin, şekil yönünden ne kadar iyi görünürse görünsün dilin

sanatsal olanaklarını kullanamazsa edebî bir metin olma özelliğini göstermesi beklenemez. Manzum metinlerin okumada kolaylık sağlaması, ezberlenmesinin rahat olması ve akılda kalıcılığının olumlu manada etkin olması, dil eğitiminde kullanılmasında başlıca faktörlerden birkaçıdır.

Tanzimat ilanıyla birlikte Türk edebiyatında “manzume/nazım” ile “şiiir” arasında vezin, redif, kafiye ve farklı âhenk unsurları bakımından bir ayrıma gidildiği söylenebilir. Bu farklılığın oluşmasında, manzume denilen unsurun saf/gerçek/estetik şiiire atfedilen sanatsal özellikleri taşımadığı gerçeği olarak ifade edilmektedir (Çıkla, 2009: 65). Tanzimat dönemi ediplerinden Recaizade Mahmut Ekrem ve Muallim Naci, bu ayrım üzerinde değerlendirmede bulunmuşlar ve Recaizade Mahmet Ekrem’in ifade ettiğı “*Her mevzûn ve mukaffâ lakırdı şiiir olmak lâzım gelmez. Her şiiir mevzun ve mukaffâ bulunmak iktizâ etmediğı gibi.*” (Ekrem, 1873: 14) şeklinde Takdir-i Elhan adlı eserinde manzume/nazım ve şiiir ayrımına yönelik tespitlere rastlanmıştır.

Birçok kültürde olduğı gibi Türk edebiyatında da ilk manzum metin örneklerini, destanlar olarak belirtmekte fayda vardır. İlk dönemlerde yazılmış Türk destanlarının Çin, Moğol ve Fars kaynaklarından nesir şeklinde yazılıp daha sonraki yıllarda yazıya geçiriliş aşamalarında nazım şeklinde neşredilmeleri, bu metinlerin manzum metin olarak kabul edilmelerini sağlamaktadır. Örnek olarak Dîvânü Lugâti’t-Türk’te adı geçen destan parçaları ve VIII. yy’da yazılan Budist ve Mâni metinleri ilk dönemin manzum edebî metinleri olarak kabul edilebilir. Bu dönemle birlikte şiiire ve özelinde şiiirle ilgili şekli ögelere birtakım adlandırmalar, şiiirin çok eski çağlardan itibaren milli bir şiiir varlığına delalet etmektedir. Söz gelimi bir ritimle ya da musiki eşliğinde okunan (y)ır (türkü, şiiir, ezgi), koşuk, takşut (nazımla yazılmış şiiir), küğ (sesi alçaltarak, yükselterek şarkı söylemek) gibi Türkçe adlarda başlıkların bulunması, milli bir şiiir fikrini desteklemektedir (Okay ve Kahraman, 2021: 158). Ayrıca XI. ve XII. yüzyıllarda ortaya çıkmış ve edebî bir karşılığı olan Kutadgu Bilig ve Atebetü’l-Hakâyık adlı eserler, vezin ve kafiyeyle yazılması hasebiyle manzum metin özelliklerini taşımaktadır.

Türk edebiyatında manzum metin yazma alışkanlığı, mensur metin yazmaya göre her zaman daha ön planda olmuştur. Bu tespit hem avam hem de yüksek zümre için

geçerlidir. Tespit edilen bu değerlendirme, Türklerin Anadolu’da yayıldığı ve geride bıraktığı eserler yönüyle etkide bulunduğu Avrupa ve Asya sahaları için de geçerlidir. Türklerin manzum metinlere olan ilgisi, verdiği değer ve itibar, Tanzimat dönemine kadar devam edecek ve Batılaşmanın sağladığı kültürel yakınlaşma ile mensur eserlere doğru bir eğilim görülecektir.

Divan edebiyatı, manzum metinleriyle (şiiriyle) başlayan süreç (XIV-XIX. yüzyıllar) Türk edebiyatı manzum yazma geleneğinin en yüksek noktada yoğunlaştığı devirler olarak zikredilebilir. Bu dönemlerde yazılan Klasik Türk Edebiyatı şiirleri; vezin, nazım şekilleri, mazmunları ve ifade şekilleriyle kendine has bir tarz yaratmıştır. Bu anlayış, Tanzimat dönemine kadar devam edecektir. Tanzimat döneminin getirdiği ortam, bilinçli bir değişim ve gelişimi sağlamış; sosyal, kültürel, siyasî ve edebiyat açısından farklılaşmanın çok yoğun hissedildiği bir süreç yaşanmıştır. Özellikle Türk dilinin değişimiyle hem manzum hem de mensur metinlerin dili, üslubu ve edebî formunda gözle görülür bir değişim görülmüştür (Yalap, 2007: 84). Tanzimat dönemiyle birlikte Batı’yı örnek alan nazım şekilleri, ifade yapıları, muhteva ve tercih edilen kelimelerle yeni bir döneme kapı aralanmıştır. Dildeki bu dönüşümlere öncülük etmesi bakımından Şinâsi, eski dil anlayışının meyveleri olan ağıdalı ve süslü anlatımlar, mazmunlar ve ağır dil yapılarını terk ederek lirizm unsurlarından arınmış bir dönemin açılmasına kaynaklık etmiştir. Batılılaşmanın da etkisiyle hukuki ve siyasî jargonların kullanıldığı manzum metinlerle Şinâsi, bu dönemin öncüsüdür denebilir (Okay ve Kahraman, 2021: 158). Ardından gelen Ziya Paşa, Namık Kemal de yeni dönemin öncülerinden olmuştur. Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi şahsiyetler, Şinasi gibi eski edebiyat anlayışının nüvelerinin kalkması gerektiğine yönelik tenkitlerde bulunmuşlardır. Şöyle ki; Ziya Paşa, Namık Kemal ve Şinasi gibi yeniliği savunanlar ile şiirde eski anlayışın devamı yönünde görüş bildirenler arasında bir fikri tartışma yaşanmıştır. Yenilik taraftarları, Batının görüşlerini benimseyen ama bir ayağının Türk edebiyatının özünden beslenecek şekilde edebiyat anlayışının olmasını istemişlerdir (Donbay, 2001: 182). Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal üçlüsünün şiir anlayışıyla oluşturulan Tanzimat dönemi manzum metinleri, dönemin sosyal-siyasî-kültürel havasının şiire aksettirilmesi olarak düşünülebilir. Bu üçlleden sonra gelen Abdülhak Hâmid Tarhan ve Recâizâde Mahmud Ekrem ekolü, dönemin sosyal/siyasî gelişmelerinden kopuk ve politika gibi devletle ilgili meselelerden uzak, daha çok ferdi

bir anlayışla duygu ve düşüncelerini eserlerine aksettirmişlerdir. Yine bu dönemde ismi zikredilen Muallim Naci, eski edebiyat taraftarları arasında olmasına rağmen yeniliklere de kapalı olmamıştır. Aruz ölçüsünü ustalıkla kullanarak gelenekçi manzum metin anlayışını başarıyla sürdürmüştür. Bazı eserlerinde sade dil anlayışına dönük hamleleriyle birlikte samimi, içten ve lirizm öğelerini barındıran bir yolda eserlerini yazmıştır. Daha sonraları Muallim Naci, tarzıyla kendisini rol model gören Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Yahya Kemal vb. şairleri etkilemiştir (Okay ve Kahraman, 2021: 158).

Cumhuriyetin ilanıyla vezin kullanma anlayışı, çoğunlukla devam etmekle birlikte serbest stilde eser verme, edipler arasında süregelmiştir. Aruz veznini kendilerine şiar belirleyen Yahya Kemal ve Ahmed Haşim gibi edipler, bu anlayışlarını manzum metinlere aksettirmekle birlikte hece ölçüsünü kendilerine yol belirleyen Ahmet Kutsi Tecer, Ziya Osman Saba, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy vb. edipler hece veznini temele alarak sanat anlayışlarını sürdürmüştür. Vatanın savulmasında Anadolu insanının gayretlerini görmezden gelmeyen bir kısım şairler de (Kemalettin Kamu, Behçet Kemal, Ömer Bedrettin) duygu yüklü anlatımlarla Anadolu'yu öven eserler ortaya koymuşlardır (Okay ve Kahraman, 2021: 158). Manzum metinlerde şekil ve muhteviyat değişikliklerinin sonucu olarak farklı şiir zihniyetlerinin olduğu topluluklar (Yedi Meşaleciler, Beş Hececiler, Hisarcılar, Garip Hareketi, Maviciler, İkinci Yeni, Toplumcu Şiir, 1980 sonrası şiir) Cumhuriyet dönemi şiir anlayışlarına temel olmuşlardır.

2.4. Manzum ve Mensur Metin Karşılaştırması

Manzum ve mensur tarzda yazılmış edebî metinlerin; ifade biçimleri, anlatım yöntemleri ve dil özellikleriyle birtakım farkların olduğu söylenebilir. Bu farklar daha ayrıntılı bir şekilde şu şekilde belirtilebilir:

- Manzum metinlerde sanatsal kaygı daha ön plandayken mensur metinlerde öğretici, bilgilendirici bir anlayış tercih edilir.
- Nazım; insanın duygu yönüne, ruhuna ve gönlüne hitap edip heyecan ve coşku uyandıran bir gücüyle mukabil; nesirde cümleler vezin, kafiye, redif gibi âhenk unsurlarından arınık bir kimliktedir. Nesrin bazen nazımla temas halinde olduğu

ve nazmın imkanlarından faydalandığı edebiyat dönemlerinin de olduğu bir gerçek olarak durmaktadır (Tetik, 2020: 87).

- Manzum metinlerin ortaya çıkışı, mensur metinlere göre daha önce olmuştur denebilir.
- Manzum ve mensur metinler, biçimsel özellikler ve muhteviyat bakımından birbirlerinden farklıdır.
- “*Bence şiirle nesir arasındaki fark, bakışla söz arasındaki farkı andırır.*” (Safa, 1937: 3) Manzum metinlerde az sözle çok anlamlılığının ortaya çıkabilmesi mensur metinlere göre daha olasıdır.
- Nazımda, kelimeler mücevher tanelerine benzetilerek ve bu tanelerin bir âhenk/kural ölçülere göre dizilip bir gerdanlığa oluşturması bakımından nazmın vasfını ortaya koymaktadır. Nesirde ise böyle bir anlayış güdülmez ve kelimeler dağınık halde duran mücevher tanelerini sembolize eder. Devamında şiir duygu ve hayallerle ilişkili olup abartı, söz sanatları, gerçek dışı atmosfer hâkim öğeleriyle desteklenerek aklın egemenliğinden sıyrılmış olması şiirin önceliği iken nesirde ise akıl ve gerçekçiliğin payı daha ağır basmaktadır. (Durmuş, 2021: 6).
- “*Nesir”de üslubun teşekkülü için zaruri olan anâsırın hiçbir şiir için mevzubahis olamaz. Şiir ile nesir, bu itibarla yekdiğeriyle nisbet ve alâkası olmayan ayrı nizamlara tâbi’, ayrı sahalarda ayrı ebâd ve eşkâl üzere yükselen ayrı iki mimâridir. “Nesir”in mevlidi akıl ve mantık, “şiir”in ise idrâk mıntıkaları haricinde, esrar ve mechulâtın geceleri içine gömülmüş yalnız münevver sularının ışıkları gâh ve bigâh afâk-ı mahsusata akis iden kudsi ve isimsiz menbadır.*” (Haşim, 1908: 4) Şiirle düzyazıyı keskin çizgilerle ayıran Haşim, nesri akıl ve mantık süzgecinden geçirir, şiirin ise musiki gibi hissedilmesi gerektiği üzerinde durur.
- Oğuzkan’ göre (2001:248) manzum metin, mensur eserlere göre bünyesindeki estetik değerleri sanatsal bir gözlükle aktarmakta ve nesre nazaran insanın ruhuna dokunması bakımından, dikkatli olunmasının daha önemli olduğu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiir, güzellik ve estetiği kendinde daha çok bulundurur ve nesre göre insanı daha fazla derinden etkiler. Şiirin insanın ruhunu etkilemesini Banarlı (2005: 102) şu cümlelerle ifade etmektedir: “Çünkü her büyük sanat gibi şiir de hakîkatte çok zor elde edilen bir cevherdir.

Bir şiir, okunduğu ve duyulduğu zaman insanı kanatlandırmalı, fakat onu karanlık uçurumlara değil, aydınlık semalara yükseltmelidir. Şiir, lisanın en güzel sesli söyleyişi olduğu nisbette şiir, insanı ruh ve kafa bakımından yükselttiği ölçüde güzeldir. Gerçek şiiri duyan, Tanrı ile karşılaşmış gibi ürpermeli, içinde bir nur çağılayanının hareketlendiğini hissetmelidir.”

- Fransız düşünür Paul Valéry, nesri yürüyüşe benzetmiş ve yürüyüşün abartısız, yalın ve doğrusal bir yönünü vurgulamıştır. Nazmı ise dansa benzeterek şiirdeki kelimelerin aynı dans eder gibi süzülmesi ve bir melodiyi yakalaması manzum metinlerin ayrıcalıklı özelliği olarak kabul etmiştir (Korunan, 2011: 116).

2.4.1. Manzum Metnin Özellikleri

Manzum metinler içerik ve belirgin bir farkla biçim olarak diğer metin türlerinden ayrılmaktadır. Vezin, kafiye, âhenk, ritim gibi faktörler, manzum metinleri ve özelde şiirin, diğer türlerden farklı olmasını sağlamaktadır. Kendine has sesinin ve müzikalitesinin etkisiyle okuyana ve dinleyene haz vermesi, söylenmesi gerekenleri ifade ediş tarzının diğer türlere göre farklılık arz etmesi bakımından farklı bir edebî tür olarak kabul edilir (Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy, 2002: 66). Ayrıca manzum metinlerdeki imgeler, semboller ve söz sanatları ile anlam zenginliği ortaya konmaya çalışılır. Bu türde dil ve anlatım, canlı ve kuvvetli bir şekilde iletilerek muhatabında farklı ve etkili duygulanmalar yaratmaktadır. Manzum metinler, düz yazı şeklinde değil mısralar halinde yazılır. Bununla beraber muhtevasının verdiği anlayışla duyguların, değerlerin, hislerin aktarıcısı rolünde bir edebî metin olarak görülebilir. Bu bağlamda manzum metinlerin insanın duygularını eğitme gibi bir vazifesi de vardır. Gündüz ve Şimşek'in (2011: 133) ifadeleriyle “*Manzum metinler, öncelikle duyguları eğitir. Estetik duyuş, algı ve sezgiyi geliştirir. Dile ait incelikleri keşfetmeyi sağlar.*” Manzum metinler, mantıktan ve akıldan öte duyguların, hayallerin ifade edilişi olarak görülür. Bu nedenle manzum metinleri ve özelde şiiri belirli kalıpların arasına sokmak mümkün değildir. Bu konuda Ziya (1974: 131), “*Hatta onu benzerlerinden ayıran ve şiir yapan, önce bu tarif edilemez oluşturun ve şiir, ruh kadar uçucu, mevsimler kadar renkli ve geçici, akşamlar kadarengin, yıldızlarla dolu ve hatta bunlardan da başka bir şeydir. Elbette ki bu kadar değişik vasıflar taşıyan, her göze başka, her gönle ayrı*

prizmaların nice çeşitli yüzeylerinden, isim bile konulamayan renkler döken şiirin, ortak ve inandırıcı bir izahı olmayacaktır.” değerlendirmesini yapmıştır.

Manzum metinler birçok farklı muhtevada yazılabilmektedir. Aynı muhtevada farklı kişiler tarafından yazılsa bile yazarın bakış açısıyla manzum metinler farklı boyutlar kazanabilmektedir. Çünkü şair, kullandığı kelimelere hayal gücünü, dile ve sese işleyiş tarzını ve hayat felsefesini aktarmıştır. Tuncer ve Yardımcı’nın (2011: 185) ifadeleriyle “*Şairin yeteneği, bilgisi, deneyimi, hayata bakış açısı, doğuştan gelen sanatçı kişiliği gibi unsurlar da söz konusudur.*” Böylelikle aynı muhtevada birbirinden çok farklı esasta ele alınmış edebî eserler ortaya çıkmaktadır. Manzum metinlerde kelimelere yüklenen anlam, o edebî eserin değerini yükseltmektedir. Gündelik hayat da kullanılan kelimeler, şairin eliyle çok farklı bir hüviyete bürünüp yeni manalar kazanmaktadır. Toklu (2003: 17) bu konuda, “*Şiir, kendine has dili ve söylem kullanımı ile öteki yazınsal türlerden ayrılmakta, şiirde kullanılmakta olan ses tekrarları, kafiyeler gibi faktörlerin şiirin beğenilen bir yazın türü olmasını sağlamaktadır.*” ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca manzum metinlere has mecazlı söyleyişler, anlatıma zenginlik katarak metni bayağılıktan kurtarır. Bu tarz metinlerde söz ve anlam önemlidir. Yahya Kemal’in deyişiyle manzum metin sadece yazılan ve okunan bir metin olarak görülmemeli, özgün ve yeterli bir metin olabilmesi için söylenmiş ve muhatabı tarafından dinlenen unsurlarla donanmış olmalıdır (Huyugüzel, 1984: 86). Manzum metnin manasının anlamlı hale gelebilmesinde müzikalitenin etkisini Beyatlı (1997: 25), “*Şiirde mânâ ne kadar derin, ne kadar metin, ne kadar şâşalı, ne kadar câzip, ne kadar yeni olursa olsun, tek başına bir kıymet değildir, nesirde ve sözde bir kıymettir, lâkin şiirde değildir, mânâ ancak lisan kesilirse, daha açık bir tarifle, lisanda nağme haline gelirse ve öylece kalırsa şiir kıymetini alır.*” ifadeleriyle dile getirmiştir. Yahya Kemal’in manaya verdiği değer şiire has ses unsurunun önemini göstermektedir. Nesirde cümleler ne kadar ağdalı, süslü olsa da nağmeli bir ifade yapısının olmaması şiirden farkını ortaya koymaktadır. Şiirde kelimeler, nağmeli bir hale bürünerek kıymetli bir cevher haline dönüşmektedir. “*Mısranın ayakları yerden kopmazsa yahut en hafif bir kulağı bir ses gibi doldurmazsa halis şiir değildir.*” (Beyatlı, 1971: 48).

Manzum metinlerin insanı etkilemesi açısından diğer edebî metinlerinden üstünlüğünün olduğu söylenebilir. Şiirde anlatılmak istenenler; duygu yoğunluğu yüksek, kısa cümlelerle ifade edilir ve okuyanı etkisi altına alan bir biçime dönüşür. Düzyazı türlerine nazaran az sözle çok şey anlatma kabiliyeti -şiirin kendine has dünyasında- şaire büyük bir olanak sağlamakta ve okuyanın duygu, düşünce ve hayal iklimini çeşitlendirmektedir (Akyol, 2006: 121). Şiiri sanatların doruğu olarak gören Percy, zihni berraklaştırması ve genişletmesi bakımından şiirin çok önemli bir vazifesinin olduğuna değinir. Şiir, bilgiyi sıradanlıktan kurtararak lezzetli bir eyleme dönüştürmektedir. İnsanda var olan yaratıcılık, yorumlama ve diğer gizil güçlerini ortaya çıkararak zihinleri iyileştirici bir role kavuşmaktadır (Percy, 2011: 78).

Manzum metinler, birçok bilim insanının kabul ettiği üzere edebiyatın en eski türü olması hasebiyle tarihî perspektif içinde toplumu yönlendiren bir misyonu da olmuştur. Sosyal hayat, kültürel yaşayış gibi unsurlar, tüm gerçekliğiyle manzum metinlerde görülebilir. Şiirin manasındaki griftlik, mecazi söylemler, imgeler ve sanatlı ifadelerle anlatımın kapalı olmasına rağmen tarihin tüm evrelerinde gerçekleri anlatmasında şiir bir aracı olmuştur. Şiirin müellifleri, toplumda baş gösteren sıkıntıları, acıları ya da tam tersi coşku ve sevinçleri dile getirmiş ve şairler, halkın gönlünde çağıldamasına vesile olmuştur. Ayrıca şairlere manevi yönden iyileştirici bir misyon yüklenmiştir (İnce, 2001: 78).

2.5. Manzum Bir Metin Olarak Şiir Nedir?

Manzum bir metin olarak şiiri hem Türk edebiyatının hem de dünya edebiyatının gidişatını etkileyen en önemli edebî türlerden biri olarak kabul etmek mümkündür. Yazının icadından önceki devirlerde insanlar, duygularını, hissiyatlarını ifade ederken âhenkli, uyum içinde anlatma yoluna gitmişler ve dansı, ritmi belirlemede bir araç olarak kullanmışlardır. Şiir, yazılı metin haline gelmedikçe, yani şiirden okuma yolu ile zevk alınma fırsatı bulunmadığı sürece bu böyle süregelmiştir (Demiray, 1970: 12). Bundan dolayı şiiri en eski edebî türdür, denilebilir. Birçok otorite tarafından (şiir eleştirmenleri, edebiyat tarihçileri ve edebiyat kuramcıları) diğer edebî türlerin şiirden doğduğunu söylemişlerdir. Kısacası diğer türler insanlığın dimağında daha yer edinmemişken şiir olanca varlığı ile kendini göstermiştir (Özdemir, 2007: 49).

Banarlı'ya (2004: 41) göre güzel sanatların ve güzel sanatlar içinde müstesna bir konumda olan şiirin ortaya çıkışın da dini etkenler, önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Türklerin tarih boyunca sevinçlerini, hüznlerini, hayallerini, endişelerini ve coşkularını nesirden daha çok nazımla ifade etmeleri (koşuk, sagu, koşma, destan, mâni, türkü vb.) bu türe verilen önemin delilidir. Türklerin kam, baksı ve ozanların marifetiyle ilk şiir örneklerini oluşturduğu söylenebilir:

“Kamlar toplulukların dinî ayinlerine liderlik eder; hasta olanların iyileşmesi, ava çıkanların avlarının bereketli olması ve büyü yapmak için olağanüstü güçlerle iletişime geçerek şiir şeklinde dua etmeleri en eski sözlü edebiyat türü olan şiiri meydana getirir. Ozanlar, gördüğü rüyalara bağlı olarak, kopuz çalma ve doğaçlama şiir söyleme yeteneklerine kavuştuğuna inanılan kişilerdir. Kamlar kadar olmasa da tanrısal bir güce sahip olduklarına inanılan ozanlara yarı kam veya ermiş kişi gözüyle bakılır.” (Yazar, 2019: 11).

Bu dönemlerin nazım birimi, genelde dördlük biçimindedir ve ağırlıklı yarım kafiye kullanılmıştır. Koşuk biçiminde yazılan ilk nazım biçimli türe, Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılın başlarında yazıldığı bilinen Divanü Lügat'it-Türk adlı eserinde rastlanılmaktadır. Sözlü dönemin bir diğer önemli nazım türü olarak destanlardan da bahsetmek yerinde olacaktır. Tarih öncesinde destanların konusuna kaynaklık eden tanrıça, yarı tanrıça, çok tanrılı inanç ve olağanüstü kahramanlar, tarihî ve sosyal olaylardan beslenerek ele alınmaktadır. Destanlar, içinde folklorik öğeleri barındırması ve efsanevi hayat hikâyeleri ile zenginleştirilmesi neticesinde edebî manzum eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonraki zamanlarda İslamiyet'in kabulüyle birlikte Divan edebiyatının nazım özelliklerinin etkisinin artmasına mukabil şiire atfedilen hassasiyet artmıştır.

Manzum edebiyatın bir türü olarak şiirin tanımı üzerinde tam anlamıyla bir uzlaş sağlandığı söylenemez. Türk diline Arapça “ş, a, r” kökünden geldiği bilinen şiir sözcüğü, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğünde (2006), “şuuruna varmak, farkına varmak, sezmek, kavramak, sezgi yoluyla bilmek,

hissetmek” şeklinde bir tanımlama söz konusudur. Şiir kelimesi, Batı dilleri olan İngilizce ve Fransızca ’da poem, poeme; Yunancada yapmak, yaratmak, uydurmak anlamındaki poieuo (nuw) köküne dayanmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (2005: 1867), “Şiir, zengin sembollerle, ritimli sözlerle seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan anlatım biçimi, manzume, nazım. Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen şey.” şeklinde ifade edilmektedir. Şiir, duyguların, hislerin, düşüncelerin, hayallerin ve özlemlerin en arı bir şekilde teşekkül etmiş halidir, denilebilir. Şiirde duygunun yoğun bir şekilde hissedilmesi, bu türe apayrı bir önem atfedilmesine neden olmuştur. Bu minvalde, Türk edebiyatında söz sahibi olan ediplerin şiir konusunda tespitlerinden bahsetmek yerinde olacaktır:

20. yüzyıla damgasını vurmuş, fikri altyapısının sağlamlığı, kültür ve sanatla ilgili engin düşünce birikimiyle Türk edebiyat çevrelerinin önemli simalarından Yahya Kemal Beyatlı’nın şiir üzerinde önemli değerlendirmeleri mevcuttur. Ona göre şiir:

“Kalpten geçen bir hadisenin lisan hâlinde tecelli edişidir; hissin birdenbire lisan oluşu ve lisan hâlinde kalışıdır. Şiir duygusunu lisan haline getirinceye kadar yoğurmak ve en çok toplu bir madde haline sokmak, mısraı hissin ta kendisi imiş gibi okuyucuya bir vehim vermektir.” (Beyatlı, 2017: 48)

Yahya Kemal, şiirin ses ve müzikle olan ilişkisini “Şiiri düz yazıyla yazılan diğer türlerle bir tutanlar büyük hata yaparlar. Şiir de muhtevanın duygulara dokunmasının dışında ölçü ve kafiye unsurları da yer tutmaktadır. Ayrıca şiir de ses de çok önemlidir. Bu yönüyle müzikle iç içedir.” (Beyatlı, 1997: 54) şeklinde açıklamıştır. Beyatlı şiirin nesirden farkını şöyle açıklamıştır:

“Şiir, nesirden bambaşka bir kimliktedir. Musikiden başka türlü bir musikidir, diyeceğim. Şiirde "nefes" ve "ses" iki temel öğedir. Dizenin ayakları yerden kopmazsa ve uçmazsa, ya da ister en hafif perdeden olsun ister İsrâfil’in sûru (borusu), kadar gür olsun, kulağı bir ses gibi doldurmazsa halis şiir değildir.” (Beyatlı, 2017: 48).

Şiire önemli bir misyon yükleyen Yahya Kemal, tüm bu değerlendirmeler ışığında şiiri deruni âhenk/musikiyle yoğrulmuş dilin ve kelimelerin yerli yerinde kullanılarak inşa edilmesiyle oluşan edebî bir metin şeklinde açıklamıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar’a göre şiir şudur:

"Bugün sanat meseleleriyle yakından alâkadar olmuş, bir zekâ için artık münakaşasına imkân görülmeyen hakikatlerden biri de şiirin her türlü menfaat endişesinden uzak, gayesini yalnız kendinde bulan bir mükemmeliyet olmasıdır. (Tanpınar, 1995: 13).

Her sanatta olduğu gibi şiir sanatında da amaç güzele, kusursuzluğa ya da mükemmele ulaşmaktır. Şiirin menfi meselelerden ırak olması ve gerçeği haykırması amacının hasıl olmasına yeterli olacaktır.

"Bizim şiirden anladığımız mana; kelimelerin terkibinden doğan ritim, âhenk vesaire vasıtasıyla alelade lisanda ifadesi kabil olmayan derunî hareketlerimizi, heyecanlarımızı, istiğraklarımızı, neşe ve kederimizi ifade eden ve bu suretle bizde bediî alâka dediğimiz büyüyü tesis eden bir sanat olmasıdır." (Tanpınar, 1995: 20).

Şiirin diğer türlerde görülemeyen büyümlü yapısı, insanda mevcut olan melekeleri harekete geçirir ve "deruni âhenk" olarak Yahya Kemal tarafından lanse edilen bir hale bürünür. Tanpınar birçok edip gibi şiir ve musiki arasındaki ilişkiyi şu cümlelerle açıklamıştır:

"Biz sanatın mükemmeliyet ve şekil olduğuna ve şiirin esasının mûsikî olduğuna kâniiz." (Tanpınar, 1995: 406).

Ahmet Haşim ise şairin dili olarak gördüğü şiiri şöyle açıklamıştır:

“Halbuki şair ne bir hakikat habercisi ne bir belâgatli insan ne de bir vâzı-ı kanundur. Şairin lisanı “nesir” gibi anlaşılacak için değil fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, mûsikî ile söz arasında, sözden ziyade mûsikîye yakın mutavassıt bir lisandır.” (Haşim, 1928: 3)

Ahmet Haşim, şiir ve nesir arasındaki farktan bahsederken şiirin musikiye daha yakın âhenkli ve ritimli bir yapıya sahip olduğunu söylemektedir. Nesir, bir gerçeği ya da olguyu anlatma üzerine bina edilirken şiir, duyulmak ya da hissiyat üzerine temellendirilmiştir.

Peyami Safa (2016:259) şiiri belirli kalıplara koymanın mümkün olmadığını ileri sürerek *“Dar görüşü ve taassubu şiir kadar affetmeyen bir san’at şubesi, belki de yoktur.”* ifadelerini kullanmıştır. Yine devamında şu değerlendirmeleri dikkat çekicidir: *“Şiir üzerine en az bir kitaplık söz söylenmedikçe, onun meselelerini tahlil ve izah etmek imkânı yoktur. İşin en zor tarafı da bu tahlil ve izahların, anlaşılmadığı iddia edilen şiirlerden daha anlaşılabilir şeyler olmağa daima mahkûm bulunmalarıdır.”* (Safa, 2016:259)

“Şiir, kelimeleriyle söylenen mûsikî’dir. Her şiir mısra’ı, her şeyden önce bir mûsikî cümlesidir” (Banarlı, 2016: 77). Ahmet Haşim gibi Nihat Sami Banarlı da şiirin musiki yönünü daha fazla ön plana almıştır. *“Dillerin bir ses güzelliği kazanmasında, sazlardan yükselen seslerin büyük tesiri vardır. Bu sesler zamanla hem kelimeleri hem de kelimelerle söylenen mısraları musikileştirmiştir* (Banarlı, 2016: 85).

Fazıl Hüsnü Dağlarca’ya göre şiir şöyle açıklanmıştır:

“Şiir, tanımlanması güç bir tür aslında. Yeryüzünde yazılmış bütün şiirlerin tanımları farklıdır. Ancak ortak bir kuraldan söz etmek olasıdır. Şiir iki ayak üzerinde yürür: Biri imgelem, öteki içtenlik. Bu ikisi olmazsa, ya da gereği kadar olmazsa o şiir yarınlara ulaşamaz!” olarak değerlendirmiştir (Yener, 2015: 503).

Dağlarca şiirin özünü oluşturan ve şiirin ayrılmaz bir parçası olan imge ve içtenlik öğelerine vurgu yaparak şiirin hakikatini açıklamaya çalışmıştır.

Şemsettin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî adlı sözlüğünde “*Mevzûn ve mukaffâ ve manen güzel tahayyülât ve tasvirâtı câmi' kelâm.*” (Sami, 2015: 778) olarak tarif ederken Muallim Naci'nin sözlüğünde de şiir, Şemsettin Sami'de olduğu gibi “*Mevzûn ve mukaffâ söz*” diye geçmektedir (Naci, 2006: 500).

Türk edebiyatını yönlendiren edebiyatçılardan başka şiirin vasfı üzerine açıklamalar getiren batı orijinli bazı edebiyatçı ve filozofların görüşleri şu şekilde belirtilebilir:

Amerikalı yazar Edgar Allen Poe, musikinin şiir ve nesir üzerindeki etkisini, “*Şiir, zarif bir düşünce ile kaynaşmış musikidir. Düşüncesiz musiki sadece musikidir; musikisiz düşünce de sadece nesirdir.*” diyerek açıklamıştır (Küçük, 1982:103).

18. yüzyılın filozoflarından Hegel, şiiri diğer tüm sanatların üstünde tutarak şiire mükemmellik addetmiştir: “*Şiir, aydınlığı ve zenginliği ile bütün düşünce dünyasının kavranılmasını mümkün kılan bir dil kullanımı ile düşünceye derin bir biçimde taalluk eder*” (Yetkin, 2007: 55).

Ünlü Fransız sembolist şair Stephane Mallarme, âhenk ve ritme vurgu yaparak şiiri “*Özündeki âhenkle kullanılmış insan dili yardımıyla, varlığın dış görüntülerinin gizli anlamını ifade etmek*” olarak tanımlamıştır (Arpa, 2006: 15).

İngiliz şair ve edebiyat eleştirmeni Thomas Stearns Eliot, şiiri “*Şiir en millî sanat dalıdır, çünkü bir milleti başka milletler gibi düşündürmek kolay olduğu halde, o millete başka milletler gibi hissetmeyi öğretmek mümkün değildir. Bir toplum başka bir toplum gibi hissettiği anda, artık eski benliğini yitirmiş, yok olmuş başkalaşmış demektir.*” (Eliot, 1983: 12). Şiirlerin bir milletin millet oluşundaki katkısına değinen Eliot, hissiyatların şiire her millette farklı aksettğini ve eğer bir millet, diğer milletler gibi hissederse ve bu durum şiire yansır o milletin millet olma özelliğini kaybedeceğini vurgulamaktadır.

Fransız şair ve düşünür Paul Valery, şiir için “İfadesi imkân olmayanın ifadesidir.” (Safa, 2016: 257) diyerek şiiri tarif etmeye çalışmıştır. Valery, şiirin imge ve semboller üzerine kurulu sanat olduğuna vurgu yapmıştır.

2.5.1. Şiirin Esas Unsurları: Şekil ve İçerik

Edebî bir metin olarak şiirin oluşmasında içerik ve şekil bir arada düşünülmelidir. “Öz en basit ve yalın bir tanımla bir şeyin iç görünümüdür. Biçim ise özün örgeyenlenmesi, göze görünür ve algılanır duruma getirilmesidir.” (Yüce, 1997: 46). İçerik, Yüce’nin de belirttiği gibi şiirin iç görünümü yani muhtevasıdır. Şekil ise şiiri düz yazıdan ayıran kendine has görünümüdür.

2.5.1.1. Şiirde Vezin ve Türleri

Şiirde ritmin belirlenmesinde önemli bir unsur olan vezin, sözlükte “bir şeyi ölçmek, tartmak; ölçü, tartı, ölçek” anlamlarına gelen vezin (vezn), Doğu kültürlerine ait edebiyatta; lügat, dilbilgisi (sarf), müzik, şiir gibi terim anlamlara gelebilmektedir. Veznin asli görevi olan ritmi, müzikaliteyi ve ses bilgisel bir ahengi sağlaması kısa ve uzun hecelerin bir oran dahilinde tekrar etmesi ile ve birtakım kalıpları vasıtasıyla gerçekleşmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, 77). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte (2011: 1016) ise “Bir şiirdeki dizelerin hece ve durak bakımından denk oluşu, vezin.” olarak tanımlanmıştır. Vezin şiirde iç ve dış ahengi sağlamada etkin bir rol üstlenmektedir. Çetişli’ye göre (2002: 45) “Musiki/âhenk unsuru olması dolayısıyla şiirin hem iç hem dış yapısına katılmaktadır. Ancak veznin dış yapıdaki tesiri, çok etkindir. Hece ya da aruz vezninin herhangi bir kalıbını/ölçüsünü tercih eden şair, mısralarına bu sınırlar içinde vücut vermek mecburiyetindedir.”

Mensur türünde metinler oluşturulurken akıl ve mantık belirleyici olurken manzum türünde ise metin oluşumunda vezin daha çok belirleyici olmaktadır. Vezinler aracılığıyla şiirde kelimelerin seçimi, konumu ve rolü belirlenmiş olur. Vezin, şiir dilinin ahengini ve musikisini belirlemede yardımcı olarak kelimelerin anlamsız bir şekilde yerleşmesini de engeller. Veznin hususiyeti hakkında Banarlı’nın (2004: 1008) şu ifadeleri kayda değerdir:

“Vezin, dillerin müzikal tekâmülünde nota vazifesi görecek; dillerdeki seslerin notası olacak kadar tesirlidirler.” Yine devamında Banarlı (2016: 112) *“İşte bu güzelliği ören büyük zevk ve mûsikî mîmârisinde, Türkçeyi böylesine güzelleştirmek için, asırlarca şiir söyleyen san’atkâr Türk atalarının kullandıkları vezinlerin, kâfiyelerin, nazım şekillerinin, atılmaz ve unutulmaz bir yeri vardır. Vezinler, kâfiyeler ve nazım şekilleri, tıpkı millî mûsikîler, millî danslar gibi, millî zevkin yaratıp yaşattığı veya işleyip bütünlediği kıymetlerdir. Şiirin bu hâricî ses unsurları, her şeyden çok millî lisanlardaki mûsikî mîmârîsini vücuda getiren hassas ve ölçülü san’at malzemeleridir.”*

ifadelerini kullanarak veznin Türk edebiyatındaki önemini dile getirmiştir.

Türk edebiyatında vezin kavramı, İslamiyet’in kabulünden önce var olan bir olgudur. Türk edipleri, yüzyıllar boyunca vezin esasına dayalı metinler oluşturmuşlar ve daha sonra zamanın ve mekânın şartlarına göre kullandıkları vezinlerde birtakım farklılıklar oluşturarak kullandıkları vezinlerde değişiklik yoluna gitmişlerdir. Bu vezinlerle edebî değeri yüksek, asırlar boyunca unutulmadan günümüze kadar gelen ölümsüz eserler yaratmışlardır. Bu değerlendirmelerle Türk şiirinde vezin denilince tarihî kullanım bağlamında üç türle karşılaşılmaktadır:

- a) Hece vezni
- b) Aruz vezni
- c) Serbest yapı

2.5.1.1.1. Hece Vezni

Hecelerin sayısı parmakla sayıldığı için “parmak hesabı” olarak da belirtilir. Türklerin en eski vezni olmakla birlikte özellikle Dîvânü lugâti’t-Türk’te yer alan metinler, bu vezinle yazılmış en yetkin metinler olarak kabul etmek gerekir. Daha öncesinde hece vezniyle yazılmış metinler olduğu kabul gören bir görüş olmasına rağmen günümüze ulaşan metinler sınırlıdır. Hece ölçüsüyle yazılmış asıl metinleri Karahanlılar döneminde görmek mümkündür. Bu dönemin eseri, Dîvânü lugâti’t-Türk’teki

manzumelerin hece ölçüsü, beşli ya da on beşli hece arasında olup eserin vezin ölçüsü, Arapça musiki kavramı benimsenmeden önce beste ya da müzik anlamındaki küğ ya da koşug kelimeleriyle ifade edilmektedir (Arat, 1965:11-20). Türklerin ulusal vezni olan hece veznini dizelerdeki hece sayısının birbirine denk olması olarak tanımlayabiliriz. Aşağıdaki örnek 7'li hece ölçüsüyle yazılmıştır:

Öpkem kalıp ogradım – Öfkem geldi (ve) fırladım.

Arslanlayu kökredim – Aslan gibi kükredim.

Alplar başın togradım – Yiğitlerin başını doğradım.

Emdi meni kim tutar – Şimdi beni kim tutar (Kaçalın, 2018:125)

İslamiyet'in kabulüyle hece vezninin yanına İran edebiyatının etkisiyle aruz vezniyle yazılan edebî eserler görülse de hece vezninden vazgeçilmemiştir. İlk dönem İslami dönem eserleri olarak bilinen Dîvân-ı Hikmet, Kutadgu Bilig, Dîvânü Lugâti't-Türk, Atebetü'l-Hakâyık, gibi eserlerde hem hece hem de aruzla yazılmış metinler görülebilir. Türklerin XI. yüzyıldan itibaren çeşitli sebeplerden dolayı Anadolu topraklarına göçüyle hece vezniyle yazılmış eserlerini de bu diyarlara getirmişlerdir. İlk dönem şairlerinden eserler günümüze ulaşmasa da Yunus Emre, Ahmed Fakih (Kitâb-ı Evsâf-ı Mesâcîdî'sh -Şerife) gibi mutasavvıfların hece ölçüsüyle yazdığı eserlerde hece vezninin işlenerek bu döneme ulaştığı belirtilebilir. Daha sonraki dönemlerde, klasik şiirin etkisiyle hece vezni, tekke ve saz şiirlerinde kendine yer bulmuştur. Divan edebiyatı şairleri arasında, hece ölçüsüyle yazma girişimleri sınırlı kalmıştır. Ancak Nedim'in 18. yüzyılda koşma türünden yazdığı örnek ve birkaç divan şairinin keyfiliği babında söylediği metinler, hece ölçüsünün hükmünün sınırlı olduğunu göstermiştir (Albayrak, 2021: 148). XVI. ve XIX. yüzyıllar arası aruzun hükmünün geçtiği yüzyıllar olarak söylenebilir. Tanzimat dönemine gelindiğinde Recâizâde Mahmud Ekrem, Nâmık Kemal ve Ziyâ Paşa hece vezninin önemini belirten beyanlarda bulunmuşlardır. Ziya Paşa, yazdığı “Şiir ve İnşa” adlı makalesinde hece veznini savunmuştur. XX. yüzyılın ilk yıllarında hece veznine olan ilginin arttığı söylenebilir. Mehmet Emin Yurdakul'un yazdığı şiirlerde yazı dilinin sadeliği ve şiirlerinde hece veznini kullanması dikkat çekicidir. Yine devamında Ziya Gökalp, Rıza Tevfik Bölükbaşı gibi ediplerin hece veznini savunduğu görüşlerin toplumu

sarmasıyla Türk edebiyatında hece veznine olan alakanın arttığı gözlemlenebilir. “Beş Hececiler” olarak bilinen Halit Fahri Ozansoy, Enis Behiç Koryürek, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon ve Faruk Nafiz Çamlıbel’in gayretleriyle birlikte şiir dilinde bir sadeleşme ve hece vezninin uygulama noktasında artış olduğu söylenebilir. Cumhuriyet yıllarıyla birlikte Necmettin Halil Onan, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dıranas vb. gibi edebî şahsiyetler, hece vezninde eserler kaleme almışlardır. 1940’lardan sonra serbest şiirin yaygınlık kazanmasıyla hece vezninin kullanım oranında bir düşüş gerçekleşmiştir.

Hece vezninin kullanıldığı şiirlerde hece sayısı, duraklar (durgulanma), kalıp ve kafiye şeması önemlidir. Manzum metin ses değeri dikkate alınmadan eşit hece sayısından müteşekkil olmalıdır. Kalıp ise mısra ölçüsü olarak da söylenen o mısradaki hece sayısıyla belirlenir. 5’li, 7’li, 11’li olarak söylenen ifadeler şiirin kalıbıdır. Durgulanma olarak bilinen husus ise mısraların bölümlere ayrılmasında dikkat edilmesi gereken bir husustur. 7’li kalıp, 4+3 şeklinde ayrılması, iki duraklı olduğunu gösterir. Duraklar, şiirde ahengi sağlar ve aslında şiirde vurgunun bir sonucudur. Bu konuyu Albayrak (2021: 150), *“Mısra aynı zamanda bir ses bütünü olduğu için sonundaki durağın ihmal edilmemesi gerekir, sondaki durak ihmal edilirse mısradaki ritim kaybolur ve nazım nesre yaklaşır. Hece veznindeki durak aruzdaki taktîin karşılığı kabul edilebilir. Ancak taktîde kelimeler bölünebildiği halde hece ölçüsünde kelimeler bölünerek durak yapılamaz. Duraklar da durgulanmalar gibi sözün akışına göre gerekli ve tabii olmalıdır.”* ifadeleriyle özetlemiştir. Hece vezinli şiirlerde mısraların son sesleri incelenerek bir metnin kafiye uygulaması çıkarılabilir Kafiye şemasının şiirin dizelerinin son sesleri ya da hecelerindeki düzene göre türleri olduğu tespiti yapılabilir. Örnek olarak; düz kafiye “aaab”, “bbbc”; çapraz kafiye “abab”, “cdcd”; sarma (sarmal) kafiye “abba”, “cdde” örnekleri kullanılır.

2.5.1.1.2. Aruz Vezni

Aruz kelimesinin sözlüklerde çok farklı anlamlara gelen karşılıkları vardır. Literatür taraması sonucu “Yön, cihet, taraf, yan, bölge; Mekke, Medine ve etrafı; daracık dağ yolu, bulut; serkeş deve, çadırın orta direği; ortaya çıkma (Çetin, 2021: 424) gibi birçok anlama gelen kelime yapılarına rastlanmıştır. Aruz vezninin değerlendirmesini

Çetin (2021: 424). “Nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerin âhenkli dizilerine dayanan bir vezin sistemi olup Arap edebiyatında doğmuş, dil yapısına, edebî an‘ane ve zevke göre değişikliklere uğrayarak, başta Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere, İslâm medeniyeti çevresine giren diğer milletlerin (Afganistan, Orta Asya, Hindistan vb.) kendi dillerindeki edebiyatlarına da geçmiştir.” şeklinde yapmıştır. Aruz vezninin doğuşu, Arap edebiyatında yaşanmıştır. Aruz veznini bilimsel manada teşekkül etmesini sağlayan ve kurallarını tam anlamıyla ortaya koyan kişi de 718-791 yılları arasında yaşayan Halil b. Ahmed’dir. Türklerin İslamiyet ile tanışmaları, Araplar ile İranlılar arasında vuku bulan 642 tarihli Nihavend Savaşıyla başladığı söylenebilir. Bu savaşta küçük boylar İslamiyet’i kabul etmeye başlamışlar ve Türklerin İslamiyet’e peyderpey girmeye başladığı Talas Savaşıyla (751) süreç ilerlemiştir. Daha sonra birçok Türk boyu; Karluk, Kırgız, Başkurtlar Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Büyük Selçuklular ve İlk dönem beylikleri ile İslamiyet büyük bir alana yayılmıştır. Tüm bu yaşananlar Türklerin kültürlerinde, geleneklerinde birçok değişimin yaşanmasına vesile olmuştur. Bu değişim Türk edebiyatını da etkilemiştir. Manzum eserlerde kullanılan hece vezninin yanına aruz veznini de ekleme gereksinimi ortaya çıkmıştır. İslamiyet’i kabul eden Türkler, eski vezinleri olan hece veznine ilaveten aruz veznini de kendi kültür ve edebiyatlarına benimseme yoluna gitmişlerdir. Türk edebiyatına aruz vezninin geçişi doğrudan olmamıştır. Öncelikle İran edebiyatında gelişim gösterip daha sonra Türk edebiyatında vücut bulmuştur. İpekten (1994: 126) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Arap kültürü ve edebiyatı İran kültürü ve edebiyatını etkilediği gibi, gittikçe artan bir hızla Türk edebiyatını da etkisi altına almaya başlamıştır. Türk dili, Arapçadan büsbütün ayrı ve uzak bir dil ailesinden olduğu için Arap dilinin özelliklerine göre düşünülerek tertiplenen arûz ölçüsü, başlangıçta çok yadırganmıştır. Bu yüzden de Türk şairleri denenmiş ve pek çok değişikliklere uğratılarak ve yumuşatılarak yeniden düzenlenmiş olan İran arûzunu dillerine ve şiir zevklerine daha yatkın bularak benimsemişlerdir.”

İran aruzunun kullanımını kendilerine daha yatkın bulan Türkler, bu aruzun gölgesinde eserlerini vermişlerdir. Öte yandan Farsçanın farklı bir dil ailesinden gelmesi hasebiyle

İran aruzunda da birtakım zorlukları yaşadığı yadsınamaz. Bu zorlukları aşmak için imla düzeltmelerine gitmişlerdir:

“İlk dönem şairleri öncelikle eski Türk şiirinin hece ölçüsüne uyan aruz kalıplarını tercih ediyorlardı. Geçiş döneminde her iki ölçü de paralel yürüyor, İran edebiyatından etkilenen yüksek kültür mahfillerinde aruz ölçüsü kullanılırken halk şairleri ve tekke şairleri hece ölçüsünü tercih ediyorlardı. İslamiyet’in medeniyet birikimine dönüşmeye başlaması sürecinin yaşandığı Selçuklular devrinde ve bilhassa Moğol akınları sonucunda Konya’ya sıkışıp kalan Türk-İslam coğrafyasında muhtelif Türk illerinden gelen İran etkisindeki şairler ile Farsça söyleyen Türk şairler aruzu iyiden iyiye benimsediler.” (Pala, 2003: 44)

Aruz vezni, Türk edebiyatında ilk olarak Karahanlı Türkçesinde (Hakaniye Lehçesi) kullanılmış daha sonra Anadolu Türkçesinde kendine yer bulmuştur. Osmanlı Türkçesinin egemen olduğu XIV. ve XIX. yüzyıllar arasında divan şiirinde aruz vezniyle birçok manzum eser kaleme alınmıştır. Divan şiirinin aruz vezniyle yazmış güçlü kalemleri Fuzulî, Bakî, Nedîm, Nef’î, Nabî vb. örnek olarak verilebilir. Arûz vezninde hece ölçüsündeki gibi hece sayısına bakılmaz. Dizelerdeki kelimelerin hecelerinin açık veya kapalı olmasını tespit ederek bir aruz kalıbı ortaya çıkarılır. Kalıp çıkarılırken kelimelerin manzum metin içindeki niteliğinin yerli yerinde olmasına azami dikkat edilir (Mutluay, 1972: 47).

Aruz vezni ve hece vezni bağlamında Türk edebiyatında birçok tartışmanın yaşandığı bir gerçektir. Hangi veznin üstün olduğu münakaşalarına Beyatlı (2017: 110) şu ifadelerle karşılık vermektedir:

“On sene evvele kadar Türk zevkinde böyle bir ihtilaf yoktu; aruz ve hece, iki kardeş nehir, Fırat ve Dicle gibi yan yana akıyorlar, sonra birbirlerine kavuşuyorlar, milletin hafızası olan ummâna karışıyorlardı. Türkçe’de Farisî edayı terennüm eden Nevâî’den ta Tevfik Fikret’e kadar her aruz şairi heceden de şiirler söylüyordu.”

Beyatlı'nın belirttiği gibi hece ve aruz vezni, aslında birbirini olumlu manada besleyen ve destekleyen iki argümandır. İkisi arasında tercih yapma durumuna gitmek aslında Türk edebiyatını çıkmaz bir yola sokmak anlamına da gelmektedir.

Aruz ya da hece veznini eserlerinde kullanan Türk edebiyatçıları, bu vezinleri kullanma sebeplerini şiir anlayışlarının farklılık arz etmesinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Aruzu hece vezninin bir adım önüne koyan Yahya Kemal, bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

“Aruz şiir lisanımızın vücûdunda belkemiği gibi, esaslı bir uzuvdur ki Türkçe onun etrafında tekevvün etti. Bilatereddüt denilebilir ki aruza aşına olmayan bir Türk edebî Türkçenin ayarını takdir edemez. Hatta zannederim ki ilerideki nesiller bile Türkçeyi bilmek için aruza âşinâ olmaktan vâreste kalamaz.” (Beyatlı, 2017: 126)

Bu düşünceleri dile getiren Yahya Kemal, hece veznini sahiplenmede de geri planda kalmamıştır. Aşağıdaki düşünceleri durumu açıklamaktadır:

“Bizde havassın kullandığı aruzu Arap, halkın kullandığı heceli vezinleri Türk, hislerini teganni etmek ihtiyacıyla, kim bilir kaç asır sinelerinde yoğura yoğura kattılar? Bu iki veznin ahenge kabiliyeti birbirlerinden ne fazladır ne eksik; son şekillerinin asırlardan beri bir değişmediği de gösteriyor ki ahenge kabiliyetleri tamdır.” (Beyatlı, 2017: 116)

Bu anlamda hem hece hem de aruz vezni şiiri şiir yapan unsurların başında gelmektedir ancak tek başlarına yeterli değildir.

2.5.1.1.3. Serbest Yapı

Hece ve aruz vezninin karşısında yer alarak Türk edebiyatında etkisini sürdüren şiirde serbest yapı “Belli nazım şekilleri, vezin ve kafiye sınırlamaları olmaksızın serbestçe yazılan şiirdir.” (Ayyıldız, Birgören, 2009: 540) şeklinde tanımlanmıştır. Bu yapının

gelişimi, Şinasi'nin arayışıyla başlayan bir süreç olarak kabul edilirse XX. yüzyılın başlarından itibaren şeklin, veznin, kafiyenin ve kalıplaşmış sözlerin terk edilmesiyle bu anlayış Cumhuriyet dönemine erişmiş, Nazım Hikmet ve özellikle Orhan Veli'nin şiirlerinde ivmelenerek günümüze kadar gelmiştir.

Şinasi'nin denemeleriyle umumun anlayabileceği şekilde serbest yapıda şiirlerin yazılmasına toplumda destek verilmiştir. Ziya Paşa “Şiir ve İnşa” adlı makalesinde aruz veznine ve kullanılan dile karşı çıkmıştır. *“Bizim şiirimiz hani şâirlerin nâme-vzûn diye beğenmedikleri avam şarkıları ve taşralarda ve çöğür şâirleri arasında değiş ve üçleme ve kayabaşı tabir olunan nazımlardır.”* (Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, 45) diyerek tavrını belli etmiştir. Tanzimat devri aydınlarında Namık Kemal de klasik vezin olan aruza olan tepkisini dile getirirken *“Aruz şiirimiz için kırılması gereken bir zincirdir. Divâne şiiri bir zincirden kurtarmak istersen, kırılacak bend-i âhenin Acem evzânıdır.”* ifadelerini kullanmıştır (Kemal, 1969: 454).

Serbest yapıda şiir yazmanın neden bu kadar toplumda kabul gördüğü üzerine birçok tartışma yapılmıştır. Bu konuda en başta gelen görüş, vezinsiz şiir yazmanın daha kolay olduğu görüşüdür. Başka bir görüş de vezinsiz yazılan şiirlerin de âhenkli olabileceğidir. Bu konuda Ataç'ın (1933: 4) şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Âhenk vezinle de hasıl olur, veznin haricinde de serbest nazım da bunu ispat etmiyor mu? Fakat serbest nazım, doğrusu, nazım değildir; herhâlde insanların bir nazım ihtiyacı varsa buna tekabül etmiyor, çünkü onu ancak bazı kimseler anlıyor ve çünkü o nazımın, sözünkinden ziyade musikisine yakın bir âhenk vücuda getirmesini istiyor. Halbuki nazım söze bağlı kalmağa mecburdur.”

Ataç devamında serbest yapıda yazılan şiirlerin, okurlarını zorlayacak şekilde inşa edildiğini ve ahengi sağlamada yaşanan zorlukları ifade ederken şu cümleleri kullanmaktan kendini alamamıştır:

“Elbette ki serbest nazım en güç olanıdır; çünkü onu yazan kaidelerin yardımından, şairi birtakım aramalara sevk ettiği

söylenen zaruretlerin yardımından istifade edemez. Hele okuyanın anlaması büsbütün zordur; çünkü her şairin ahengini keşfetmesi lâzımdır. Bunun için serbest nazmın ne kadar yerleşirse yerleşsin, aruzu ve heceyi büsbütün ortadan kaldırması imkânsızdır” (Ataç 1936: 4).

Serbest ölçüde yazan şairler her ne kadar şiirlerini vezin ve kafiye den arınmış olarak kabul görseler de şiirlerinde kafiye yi bir ritim veya âhenk sağlaması açısından kullanmışlardır. Bu doğrultuda Attila İlhan'ın ifadeleri konuya açıklık getirmektedir. *“Serbest şiir konusunda genç neslin çok büyük bir yanılgısı var. Serbest şiiri genç nesil vezinsizlik sayar. Serbest vezin, vezinsizlik değildir. Her şiir için yeni bir vezindir. Yani şair, her şiir için vezin yaratmak zorundadır.”* (Karataş, 2004: 416) Sezai Karakoç ise şu düşüncelerle konuya açıklık getirmeye çalışır: *“Serbest nâzım ya da şiir dediğimiz zaman, akla düz yazının bir türü, ya da bütün koşullardan bağımsız bir şiir türü gelmemelidir. Serbest nazım ya da şiir, vezni ve kafiyesi şairi tarafından aranıp bulunan, sonra da şiirde kaybedilen şiir demektir.”* (Karakoç, 2007: 118) Serbest yapıdaki şiirlerde şairler vezin ve kafiye nin sağladığı ahengi sağlamak için kelime seçimlerine büyük önem verirler. Kelimeleri şiirlerinde uygun yerlerde kullanarak bir nevi iç ahengi sağlamaya çalışırlar.

2.5.1.2. Mısra Sonu Ses Uyumları

2.5.1.2.1. Kafiye (Uyak) Nedir?

Türk edebiyatında kafiye meselesi, uzun yıllardan beridir gündeme gelen ve tartışılan bir konu olmuştur. Manzum metinlerin şekli unsurları arasında önemli bir konumda bulunan kafiye, özellikle Tanzimat dönemi şiir anlayışına kadar önemini mümkün mertebe sürdürmüştür. Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce de kullanılan kafiye, Arap edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatında, İslamiyet'in kabulünden sonra sıklıkla kullanılmıştır. Kafiye üzerine birçok tanım olmakla birlikte Şeyh Ahmed tarafından XVI. yüzyılda yazıldığı bilinen Kavâid-i Şi'riyye adlı risalede, kafiye üzerine birtakım tanımlamalar ve değerlendirmeler mevcuttur. Kafiye üzerine ilk tanımlardan olması açısından eserdeki tanım şu şekildedir: *“Kafiye diyü şi'rün âhiri kankı harf üzerine binâ olunurısa ana dirler ve andan sonra gelen lafzlara redif dirler”* (Yetiş, 2006: 123).

“Kâfiye, mısraların genellikle sonunda bulunan ses benzerliğidir; bu benzerlik, çoğu zaman ses tekrarı olarak karşımıza çıkar” (Önal, 2009: 269). Kafiye konusunda Muallim Naci, İstilahat-ı Edebîyye adlı eserinde genişçe yer ayırmıştır. Naciye (1890: 45) göre kafiye, *“Hem lafız hem anlam yönüyle veya yalnız lafız yönüyle veya yalnız anlam bakımından farklı kelimelerin mısra veya beyit sonlarında tekrarlanmasıdır.”* şeklinde ifade edilmiştir.

Nihat Sami Banarlı (2016: 182) ise *“Manzum söyleyişlerde en az iki mısra sonunun kulakta benzer sesler bırakan, harf, hece ve kelimelerle bitirildiği görülür. Nazımda mısra sonlarındaki bu ses benzerliğine kafiye denir.”* değerlendirmesinde bulunmuştur.

Kafiye hakkında Yahya Kemal Beyatlı’nın görüşlerine değinmeden geçilmemelidir. Beyatlı şiirden kafiyenin çok eski zamanlardan beri kullanıldığını ve *“Hakikaten bana da öyle görünüyor ki kafiye insanların ilk medeni eseridir; gariptir ki çok eski nakîsalarından kurtuldular, ondan hala bir türlü kurtulamıyorlar.”* (Beyatlı, 2017: 128) şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Kafiye, şiirde kafiye, ağaçta kök analojisini kullanarak anlatan Beyatlı (2017: 128), *“Şair Banville’in yerden göğe kadar hakkı varmış; o samimi kafiye-perdaz, şiire doğrudan doğruya Kafiye Sanatı, kendine de şair diyecek yerde kafiye derdi. Bu şaire göre şiir denilen ağacın kökü kafiye dir.”* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Devamındaki düşünceleri kafiyenin Türk edebiyatındaki yerini anlamlandırması açısından dikkat çekicidir:

“Kafiye yi mağara ve kulübe hayatımızdan kalma bir nakîsa zannedenlere derim ki: İnsanların o hayattan yadigâr sakladıkları en iyi nakîsa kafiye dir. Şiirleri kafiye li olarak tecelli etmiş olan milletlerin şiirlerin kafiye kalkmaz. Şiire kafiye sanatı, kendisine de kafiye ci diyen şair De Banville kadar mübalağa etmeyeceğim. Fakat şairin uzviyetinde kafiye kuşta kanat gibidir. Yani başlıca bir uzuvdur.” (Beyatlı, 2017: 135)

Hem aruz hem de hece vezinli manzum eserlerde kafiye'nin etkisinden bahseden Yahya Kemal, “*Gerek Acem’den aldığımız aruzlu şiirin gerek de babalarımızdan kalan heceli şiirin müşterek bir hassası vardır. İkisinde de manzumeler sonuna kadar zincirleme kafiyeyle örülüdürler.*” diyerek kafiye'nin Türk şiir sanatında olan yerini belirten yazar, “*Şiirin nesirle de kaabil olduğunu zannedenler gaflettedirler. Şiir muhakkak vezinle ve kafiyeyle vücûde gelir. Şiir mûsikînin hemşiresidir, aletsiz teganni edilemez.*” ifadelerini kullanmıştır (Beyatlı, 2017: 133).

Manzum metinlerde ahengi sağlayan unsurların başında gelen kafiye, şiirin sesini oluşturan bir öğedir. Kafiye, şiirde kullanılan diğer sözcüklerle beraber bir armoni yakalarsa o zaman değerini daha çok artırmış olur. Böylelikle şiirin bütünlüğü sağlanmış ve şiirdeki kalite artmış olur. İyi kafiyeleşmiş manzum metinler, okuyucunun hissiyatına seslenerek duygulanmasını sağlar ve insana hoş gelen tatlar bırakır.

2.5.1.2.1.1. Kafiye (Uyak) Çeşitleri

Türk edebiyatında kafiye çeşitleri, Cem Dilçin’in “Örneklerle Türk Şiir Bilgisi” adlı eserinde yarım kafiye, tam kafiye, zengin kafiye ve cinaslı kafiye olarak ifade edilmiştir. Tunç kafiye ise zengin kafiye içinde değerlendirilmiştir (Dilçin, 1983: 85-90). Nihat Sami Banarlı’nın “Metinlerle Edebî Bilgiler” adlı eserinde de tunç kafiye'nin eklenmesiyle kafiye türleri beş adet olarak gösterilmiştir (Banarlı, 1952: 79-84).

2.5.1.2.1.1.1. Yarım Kafiye (Uyak)

Yarım kafiye'yi Dilçin (2005: 86), “*Bir tek ünsüz benzerliğine dayanan uyaktır. Genellikle halk şiirinde kullanılır. Yarım uyak, kimi zaman çıkakları birbirine yakın olan ünsüzlerle de yapılır. Bu durumda aslında yarım olan uyak büsbütün zayıf kalır. Kimi zaman da bir yerine iki ünsüzle uyak yapılır ki, bu durumda ses benzeşmesi biraz daha artmış olur*” şeklinde ifade etmiştir.

Yarım kafiye oluşturma açısından Türkçe kelimelerin kullanım sahası daha geniştir tespiti yapılabilir. Bundan dolayı halk ve âşık şiirlerinde yarım kafiye çokça kullanılmıştır.

Ecel büke belimizi,
Söyletmeye dilimizi, (-l harfi yarım kafiye.)
Hastaiken hâlimizi,
Soranlara selâm olsun.

(Yunus Emre)

2.5.1.2.1.1.2. Tam Kafiye (Uyak)

Tam kafiye Dilçin (2005: 87) tarafından, “Bir ünlü ve bir ünsüzün ses benzerliğine dayanan uyaktır. Yeni Türk şiirinde en çok kullanılan uyak çeşididir. Ünsüz benzerliği olmayan ve uzun â, uzun û, ve uzun î ünlüleriyle biten Arapça ve Farsça sözcüklerle yapılmış uyaklar da tam uyak sayılır” olarak değerlendirmiştir. Türk şiir geleneğinde en çok kullanılan kafiye çeşididir. Banarlı da (1952: 81), “Bir sesli ve bir sessiz harfi müşterek olan kafiyelerdir.” olarak tarif etmiştir.

Sen miydin afet ki dedim , bezm-i ezelde,
Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde, (-el harfleri tam kafiye.)
Bir sofrada içtik, ikimiz aynı emelde,
Karşımda uyanmış gibi bir baktı sarardı.

(Yahya Kemal Beyatlı)

Kelime sonundaki uzun â, uzun û, ve uzun î gibi ünlülerde tam uyak olarak kabul edilmiştir.

Dokunma keyfine, yalnız tetik bulun zîrâ (-â harfi tam kafiye.)
Deniz kadın gibidir, hiç inanmak olmaz hâl

(Tevfik Fikret)

2.5.1.2.1.1.3. Zengin Kafiye

Zengin kafiyenin ustalık gerektiren bir meziyet olduğunu savunan Dilçin (2005: 89), *“İkiden artık ses benzerliğine dayanan uyaktır. Benzer ses sayısı üçü geçince uyumda zenginleşme derecesi artar. Ancak, şiirde sözün doğallığını yitirmeden, dizeleri kulağı tırmalayan benzer ses yığınlar durumuna sokmadan zengin kafiye kullanabilmek ustalık isteyen bir sanattır”* şeklinde zengin kafiye tarifi yapmıştır.

Gül gülşeni terk eyledi sohb**et** sana kaldı (-bet harfleri zengin kafiye dir.)

Bülbül, yine meydân-ı muhab**bet** sana kaldı

(Nâbî)

Bir ünsüz ve bir uzun ünlüden (â, û ve î) meydana gelen kafiyeler de zengin kafiye kabul edilir.

Dönsek mi bu aşkın şafağın dan? (-âl harfleri zengin kafiye dir.)

Gitsek mi ekâlim-i leyâ**le**?

Bizden daha evvel erişenler,

Ağlar bugün evvelki hayâ**le**...

Dönsek mi? Ne mümkün geri dönmek

Düştüyse gönüller bu melâ**le**?

Bir eldir ufuklardan uzanmış

Zulmet bizi çekmekte visâ**le**...

(Ahmet Haşım)

2.5.1.2.1.1.4. Cinash Kafiye

Söz sanatı olarak kabul edilen cinash kafiye Karataş (2004: 254) tarafından, *“Söyleniş hatta yazılışı aynı, anlamı farklı ses veya kelimelerle yapılan kafiye ye denir. Bu aslında söz sanatlarından olan cinas sanatıdır.”* olarak ifade edilmiştir. Divan şiirinde kullanıldığı gibi halk şiirinde de kullanılmıştır.

Geçtikçe bembeyaz gezinenler üzer **beşer**, (beşer kelimesi cinaslı kafiye.)
Bildim ki ahiret denilen yerdedir **beşer**.

(Yahya Kemal Beyatlı)

2.5.1.2.1.1.5. Tunç Kafiye

Tunç kafiye, “*Kafiye seslerinden birinin diğerinin içinde aynen geçmesi ile oluşur.*”
(Yetiş, 2016: 135)

Dalgın duyuyor rüzgârın ahengini dal **dal**,
Baktım süzülüp geçti açıktan iki **sandal**.

(Yahya Kemal Beyatlı)

2.5.1.2.2. Redif Nedir?

Redif, manzum metinlerde ahengi, ritmi, sesi, musikiyi ve anlamı bir bütün olarak sağlamada en önemli unsurların başında yer almaktadır. Daha çok kafiye'nin bir tamamlayıcısı ya da destekleyicisi olarak değerlendirmek mümkündür. Hem ilk Türk edebiyatı eserlerinde hem de İslami dönem metinlerinde sıklıkla kullanılan bir unsur olmuştur. Redifin tanımı üzerine birçok edibin değerlendirmeleri mevcuttur. Belli başlıları şu şekildedir:

Redifin çok farklı anlamlara karşılık geldiği bilinir. Örneğin bir hayvanda kişinin arkasına binen, birinin arkasından giden ya da ardından gelen kişi, terhis edilen askerin her türlü duruma göre hazırda bekletilmesi ve en çok bilinen anlamıyla dize sonlarında kafiye'den sonra tekrar eden kelime ya da eklere redif denmektedir (Develioğlu, 2005: 1657).

Muallim Naci, İstılâhât-ı Edebîyye adlı eserinde redifi, “*Mısra veya beyitlerin sonunda revîyi takip eden ve aynen tekrarlanan bir veya birden ziyade şey*”

cümlesinde açıklamış, verdiği tanımdaki “şey” kelimesini “bir harf, bir kelime veya ifade” olarak kabul etmek yerinde olacaktır (Muallim Naci, 1890: 78).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle redif, kafiye den sonra gelen ve tekrar edilen bir harf, kelime ya da kelime grubu olarak belirtilmektedir.

Türk edebiyatına ait manzum metinlerde redif kullanımı eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Tarihî bağlamda değerlendirildiğinde ilk dönem eserlerinde de redif kullanımının görüldüğü söylenebilir. Rediflerin bilinen ilk uygulamalarının Uygurlara ait manzum metinlerde görmek mümkündür. Uygur metinlerinde redif uygulamalarının ek tekrarı olarak görülmeye başlanmasından sonra daha gelişmiş hallerinin Dîvan-ü Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig'de işlendiği söylenebilir (Caferoğlu, 1984: 25).

Bulmadı koltğuçılar yığlayu *(Bulamadılar, dilenciler ağlayarak)*

Barsar tigin yime ıglayu *(Giderken prens de (arkalarından) ağlar hâlde)*

(-layu redif)

(Kalyanamkara ve Papamkara, s.42)

“ İlk dönemlerde mısra başlarında kullanılan redif ve kafiye sonraki dönemlerde mısra sonlarında kullanılmıştır.” (Çınarcı, 2010: 17)

Kanı akıp yoş**uldu** (-ildi harfleri rediftir.)

Kapı kamug teş**ildi**

Ölüg bile koş**uldu**

Tugmış küni uş batar

(Divan-ı Lügati't Türk, 166b/7)

“Kanı akıp boşaldı, vücudu bütün delik deşik oldu. (Şimdi, o) ölüm ile bir ve beraber oldu; doğmuş olan güneşi işte batıyor.”

Fesad tegre turma yorıma yaguk (-uk harfleri rediftir.)
Fesad kayda bolsa uçuzluk anuk
Fesad birle devlet turumaz kaçır
Kalı tursa tang yok tünerçe konuk

(Kutadgu Bilig, 4414-4415)

“Fesadın etrafında durma, ona yakın yürüme, fesad neredeyse ucuzluk orada, fesadla devlet duramaz kaçır, durursa bir gecelik konuk olur.”

Redif kullanımının Türk ve Acem şiirinde yayılım gösterdiği söylenebilir. Arap edebiyatında redif kullanımı görülmemiştir. Bu konuda Nihat Sami Banarlı şu tespitte bulunmuştur: “*Kafiyenin diğer dillere hangi kaynaktan yayıldığı henüz çözülmemiş olmakla beraber düşünülen ihtimal şudur: Kafiye daha çok eski Pehlevi ve eski Türk şiirinde görülüyor. Redif usûlü de yine İran ve eski Türk şiirinde başlıyor. Şu hâlde bu iki mühim ses unsurunun yeni Avrupa edebiyatlarına bu şiirlerden geçmiş olması mümkündür.*” (Erol, 1994: 171-172) Bu konuda Mutluay’ın da değerlendirmeleri mevcuttur: “*Arapça, terki –arkadan gelen birinin ardından giden- anlamına gelen redif, daha çok İran ve en geniş uygulama ile Türk şiirinde kullanılmış, bazen baştaki kafiyeyle tek kelimeden sonra dizinin bütün sözleri redif olarak tekrarlanmıştır.*” (Mutluay, 1972: 91)

Redif kullanımının divan edebiyatında da etkili bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Şiirlerdeki estetik havayı sağlamada, kesintisiz bir şekilde iletmede ve manzum metnin bütünlüğünü kurmada kafiye ve redif başı çeken unsurlar olmuştur. Divan şiirinin ritmini ve akıcılığını sağlama noktasında görevleri olan redifin, ayrıca klasik edebiyat ürünlerinin kendine özgü sesi bulmasında ve konu bütünlüğünü sağlamasında

leitmotif¹ bir unsurdur (Mermer ve Koç Keskin 2011: 86). Divan şiirlerinde redifler genelde Türkçe kelimelerden seçildiği tespitini yapmak mümkündür. Şöyle ki, divan şiirinin süslü ve anlaşılması zor yapısının kırılmasında rolü olan, daha güzel bir ifadeyle yerli kelimelerin divan şiirinde kendini en iyi hissettirdiği kısımlar rediflerdir. Bu redifler, Türkçe kimi zaman anadilin has kelimeleri arasından seçilirken kimi zaman da adlara, şehirlere, nehirlere vb. isim olmuştur (Akün 2013: 76). Divan şiirinde kullanılan redifler bazen birtakım ipuçlarını da bünyesinde barındırabilir. Macit'in ifadeleriyle (1996: 90-91), *“Divânlarda şairlerin estetik açıdan beslendikleri kaynaklar ve böylece oluşturdıkları duyarlık alanları da belirlenebilir. Bazı redifler şairlerin meşrep ve mezhep ilişkilerini, varsa tarikat bağlantılarını yansıtan ipuçları içerir.”* değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında rediflerin şairlerin yaşamına dair bazı durumları, psikolojik özelliklerini tespit etmemiz de yardımcı olabilmektedir. Böylelikle rediflerin bu hususiyetleri noktasında araştırmacılar için bir vesika ya da belge vazifesi de görebilmektedir.

Türkçe dilinin özelliklerinin bir sonucu olarak redif, Türk şiir geleneğinde yaygın olarak kullanılmıştır. Türkçenin kendine has cümle yapısından kaynaklı olarak fiillerin cümle sonunda bulunması ve Türkçenin eklemeli bir dil olması redifin de kullanımını zorlayıcı bir etken olmuştur. Bu hususta Beyatlı'nın ifadeleri şöyledir (2017: 133):

“ Bu iki nevi şiirde de şiirin dayandığı nokta kafiye değil, rediftir. Vakıa Acem'in lisanı Aryani bir lisandır, Türkçe bilâkis Tûranidir. Bu iki lisan ayrı ayrı tabiattadırlar; birinde fülleri cümlelerin başında diğerinin sonunda gelir. Eğer mantıken düşünülecek olursa denilebilir ki Fârisi de redif fazladır. Fârisi şiiri tıpkı Almanca, İngilizce, Fransızca şiir gibi tabiaten redifsiz olmalıydı. Türkçe'de bilâkis redif zaruridir, çünkü fül cümlelerin sonunda gelir, füllerdense kâfiye olmaz, diğer kelimelerden olur, binaenaleyh rediften önce kâfiyeye de ihtiyaç vardır. Fakat bu asırda mâzinin hakikatleri köhne mantıkla değil, onları oldukları gibi tespit eden yeni ilimle görülür,

¹ Leitmotif daha çok musiki alanında adı geçen bir kavram olmasına rağmen edebiyatta da tekrar edilen ifade ya da bir anlamda nakarata özelliği gösteren ifade kalıplarıdır (Karabulut, 2012: 1375-1387).

biri Sâmi, biri Aryanî, biri de Tûranî yani üç zıd zümreden olan Arabî de, Fârisi de ve Türkçe’de şiirin şekilleri birdir, çünkü kitap birdi, din birdi, medeniyet birdi, irfan birdi, hazlar ve lezzetler de bir idiler.”

Batı şiir literatüründe redifin yerini alan bir kavramla karşılaşılmamaktadır. Bu durum onların dil yapılarından ve şiire bakış açılarından kaynaklanabilir.

2.6. Manzum Metinlerin Nitelikleri Nasıl Olmalıdır?

Bu araştırmanın ana konusu olarak sayılan “Manzum metinlerin nitelikleri nasıl olmalı?” sorusunun cevabını dört ana kategoride belirtilen unsurların irdelenmesi ile ortaya çıkacağı muhakkaktır. Manzum metinlerin temel prensipleri ortaya konarak inceleme alanı ortaya konmuştur. Bu doğrultuda tespit edilen ölçütler, Aydın Afacan’ın (2013: 71) belirlediği “âhenk”, “imgesel özellikler”, “yazınsal özerklik” ve “çocuğa görelilik” olarak belirlenen kavramlar etrafında şekillendirilmeye çalışılacaktır.

2.6.1. Âhenk

Manzum metinlerin niteliğini ön plana çıkaran ve mensur metinlerden kesin çizgilerle ayıran unsur olarak ahengi en başta belirtmek mümkündür. Âhenk, farklı alanlara hükmeden ilim ve sanat kollarında kullanılan bir terim olup bütünü var eden parçaların estetik ve sanatsal bir kaygıyla uyumlu olmasına denir. Edebiyattaki karşılığı ise manzum ya da mensur eserlerde kelime, cümle ya da paragrafların müzikalite hissi verecek şekilde bir üslup kazanmasıdır (Macit, 1996: 8).

Şairler yazdıkları eserlerde ahenk kurma çabası içine girerler ve ahengi sağlamak içinde birtakım unsurlardan faydalanırlar. Bu unsurlar; vezin, kafiye, redif, aliterasyon, asonans olarak sayılabilir. Bu unsurların uyumlu bütünleşmesiyle metnin müzikalitesi yani ahengi yükselir. Daha önce vezin, kafiye ve redifin manzum metinlerle ve âhenkle olan ilişkisi açıklanmıştı. Diğer âhenk unsurları ise asonans ve aliterasyon terimleridir.

Aliterasyon: Manzum metinlerdeki dizelerde ya da devamındaki dizelerdeki sessiz harflerin tekrarıyla elde edilen armoniye denir. Karataş (2004: 339 bu konudaki düşüncelerini, “Eski ve yeni şiirimizde sıkça kullanılan aliterasyon sanatıyla, anlama da yansıyan bir âhenk oluşturma amacı güdülür.” şeklinde ifade etmiştir. Metindeki uyumu gerçekleştirmek için bu yola başvurulur.

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna’dan kabilelerle.

(Yahya Kemal Beyatlı)

Eylülde melûl oldu gönül soldu da lale
Bir güzele meyletti gönül geldi bu hale

(Edip Ayel)

(-l harfleriyle aliterasyon sanatı yapılmıştır.)

Asonans: Manzum metinlerdeki dizelerde ya da devamındaki dizelerdeki sesli harflerin tekrarıyla elde edilen armonidir. Metindeki ahengi sağlamak için bu yola başvurulur.

Çözülen bir demetten indiler birer birer,
Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun.
Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun,
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler...

(Ziya Osman Saba)

(-i ve -u sesleriyle asonans sanatı yapılmıştır.)

Manzum metinlerde ahengi sağlayan vezin, kafiye, redif, asonans ve aliterasyon gibi unsurların yanında bir de “deruni âhenk” denilen bir kavram vardır. Bu kavramı en çok irdeleyen ediplerin başında Yahya Kemal Beyatlı gelmektedir. Onun ifadesiyle,

“Şiir, kalbden geçen bir hâdisenin lisan hâlinde tecellî edişidir; hissin birdenbire lisan oluşu ve lisan hâlinde kalışıdır. Düşündüklerimizi vezinle ve lisanla ifâde edişimiz şiir değildir. Bir mısraın şiir olup olmadığı gayet âşikârdır. Derunî âhenk ile ifâde edilmişse şiirdir. Fakat duyulmaksızın yalnız vezin ve lisan mümâresesiyle söylenen söz şiir olmaz.” (Beyatlı, 2017: 72-73)

Manzum metinlerde hissiyatımızı yalnızca vezin, kafiye, redif, asonans ve aliterasyon ile ifade edemeyiz. Düşüncelerimiz, hissettiklerimiz ya da duygularımız “deruni âhenk” denilen kalbi bir açılma ile satırlara dökülebilir. Şiir oluşturmak bir sanat ise bu sanatı icra edebilmek için tüm argümanlar bir arada kullanılmalıdır. Ayrıca şiire âhenk kazandıran başka bir husus şiiri esaslı okumaktır. Beyatlı’nın ifadeleriyle (2017: 3-4),

“Halis bir şiiri okumak demek ona şairinin verdiği musiki ayarıyla, fazla ve eksik bir ses ilave etmeksizin musikiden anlayanların tabiriyle falsosuz okumak demektir. Okuyabilmek için de ona tam bir vukuf hasıl etmek, ondan sonra onu hançere ve dudakların tam bir hakimiyet ile ifade etmektir.”

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda manzum metinlerin müzikalitesini hissetmek, duymak, idrak etmek ve iyi okumak ahengın sağlanması noktasında nirengi taşlarıdır.

2.6.2. İmgesel Özellikler

İmge birçok sanatta kullanılmasına rağmen manzum metinlerde ve özellikle şiirde en önemli unsurlardan birisidir. İmge, köken olarak “imago” sözcüğünden çıkmış olup “kopya, görüntü, benzetmek ve taklit” gibi anlamlara gelmektedir. İmago sözcüğü “insanın belleğinde oluşan resim ya da kavram” gibi anlamlar kazanıp daha geniş bir anlama geçmiştir (Salman, 2004: 65). İmge sözcüğünün kökeni üzerine bir başka görüş

ise işaret veya alamet anlamlarına gelen “im” sözcüğünden türediğidir. “İm” köküne -ge isimden isim yapma eki getirilerek bu kelime elde edilmiştir (Şeref, 2017: 29). Klasik Türk edebiyatındaki karşılığı ise mazmunlardır. En geniş tanımıyla imge, şairin düşünce, duygu ve hissiyatından ortaya çıkan ancak şiirin muhtevasına farklı bir açıdan yansıyan ve okuyucunun zihninde özgün bir şekilde yorumlanan olgudur. Kısacası günlük dilde kullanılan kelimelerin etkili bir şekilde betimlenerek metin içinde anlatılmasıdır. İmgenin somutlaştırılması açısından İnce’den (2001: 17) alınan şu hikâye açıklayıcıdır:

“New York’un Brooklyn Köprüsünde dilenen bir kör varmış. Köprüden gelip geçenlerden biri adamcağıza günlük kazancının ne kadar olduğunu sormuş. Dilenci iki dolara zar zor ulaştığını söylemiş. Yabancı bunun üzerine kör dilencinin göğsünde taşıdığı ve sakatlığını belirten tabelayı almış, tersine çevirip üzerine bir şeyler yazdıktan sonra tekrar dilencinin boynuna asmış ve şöyle demiş: ‘Tabelaya gelirinizi arttıracak bir yazı yazdım. Bir ay sonra uğradığımda sonucu söylersiniz bana.’ Dediği gibi bir ay sonra gelmiş: ‘Bayım size nasıl teşekkür etsem acaba?’ demiş dilenci. ‘Şimdi günde on-on beş dolar kadar topluyorum. Olağanüstü bir şey. Tabelaya ne yazdınız da bu kadar sadaka vermelerini sağladınız?’ ‘Çok basit, diye yanıtlamış adam, ‘tabelanızda –doğuştan kör-yazıyordu, onun yerine –bahar geliyor ama ben göremeyeceğim-yazdım.’”

Hikâyenin mesajıyla da bağlantılı olacak şekilde imge, şiirin olmazsa olmazıdır. Aslında imge ile orijinal dünyalar yaratmak mümkündür. Şiire tadını veren, soyut düşünme kabiliyetini üst seviyeye çıkaran yine imgedir. Ancak imgelerin dozuna dikkat edilmelidir. Çok fazla imgenin olduğu şiirler, muhatabının zihninde anlaşılma, idrak edememe ve karmaşıklıklara sebep olacaktır.

2.6.3. Yazınsal Özerklik

Yazınsal özerklik, ele alınan manzum metinlerin kitaplardaki bulunma amacı olarak tanımlanabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken kaide, herhangi bir sanat dalının

vermek istediklerine sorunlu bir bakış açısıyla bakıp gerçekliği ya da hayalî unsurları “ısmarlama” ve “tutanak tutma” gibi bir tarzla toplumsal ve sanatsal unsurları yazıya dökmektir (Afacan, 2013: 74). Türkçe ders kitaplarında zaman zaman temaya uygun manzum metinlerin oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu durum, metnin yazınsal özerkliğine gölge düşürmektedir. Kitaplarda kullanılacak manzum metinler, öğretici hüviyetinden sıyrılıp daha çok estetik haz duyulacak şekilde yapılandırılmalıdır.

2.6.4.Çocuğa Görelik

“Çocuğa görelik” ilkesi manzum metinlerin yetkinliği ve etkililiği açısından önemli bir kavramdır. “*Çocuğun doğasını, bakış açısını, dil ve anlam evrenini, ilgi ve gereksinmelerini yansıtan gerçekliği ile yazınsal ölçütler ve sanatçı duyarlılığını öncelediği oranda çocuğa göre olur.*” (Çer, 2016: 47) Bu açıdan bakıldığında manzum metinler, bireyin estetik ihtiyaçlarını giderecek şekilde didaktik amaçtan uzak, hislerini, duygularını ve düşünce evrenini zenginleştirecek şekilde metinlerin seçilmesi gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, metinlerin yazınsallık özelliklerine müdahale olmamasıdır. Yani “çocuksuluk” ve “çocuk adına düşünme” hatasına düşerek metinlerin değerlerinin düşürülmesidir. “Çocuksu” yazılan metinlerin dili ve kurgusu yetersiz olacaktır. Bundan dolayı “çocuğa görelik” ilkesi adı altında ele alınan manzum metinler, muhatabının ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayan, öğretici olmaktan uzak, duyarlılık kazandıran bir şekilde yapılandırılması gerekmektedir.

2.7. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Araştırmacının tez çalışması ile yakından ilgili akademik çalışmalar (makale, tez) kronolojik sıra ile aşağıda listelenmiştir:

Kıbrıs (2004)’ın “*Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Çocuk Şiirlerinin İmgesel Dil Becerisine Katkısı*” adlı doktora tezinde, yazınsal niteliği sağlam olan şiirlerle yapılan dil eğitiminin, ilköğretim kademesinde bulunan öğrencilerin imgesel dil becerilerine ne tür katkısı vardır ya da katkısı yoksa, yapılması gerekenlere dair önerilerde bulunulmuş bir çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Pekkaya (2007)'nın “*Öğrenci Merkezli Türkçe Öğretiminde Çocuk Şiirleri (Yeniden Yapılandırılan Türkçe Öğretimi Programı Uygulamalarına Yönelik Eleştiriler ve Öneriler)*” adlı yüksek lisans tezinde, nitelikli metinlerin eğitim-öğretimde kullanılmasının öğrenciyi güdülediği ve Türkçe derslerini sevmesi anlamında önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Şahin (2007)'in “*İlköğretim Birinci Kademedeki Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde, ilköğretim birinci kademeye faydalı olabileceği düşünülen Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin, temalarına uygun olarak belli kriterler dahilinde incelemesi yapılmıştır. Ayrıca incelenen şiirlerin eğitim açısından çocuğa kazandırabilecekleri üzerine bazı tespitler yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

Tezgör (2010)'ün “*Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış*” adlı doktora tezi çalışmasında, ders kitaplarına seçilen şiir metinlerinin Türkçe dersinin genel amaçlarına uygunluğu ve öğrencilerin dinleme, okuma alışkanlığı ve zevki kazandırması ve estetik duygularının gelişimine katkısı üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Yıldırım (2012)'in “*Şiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Yerinin İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde, ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer verilen şiirlerin zihniyet, yapı, tema, dil ve âhenk unsurları bakımından incelemeleri yapılarak bu şiirlerin yeterlilikleri üzerine birtakım değerlendirmelerde ve önerilerde bulunulmuştur.

Afacan (2013)'in “*Yazınsal Nitelik Açısından İlköğretimde Şiir ve Eğitimi*” adlı doktora tezinde, şiirin ilköğretimdeki durumu ve sanatsal bir bakış açısıyla seviyesinin anlamlandırılması ile Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinlerin yazınsal nitelik açısından incelenmesine dönük bir gaye güdülmüştür. İlköğretimde şiire bir öğreticilik işlevinin yüklediği tespitini yapan araştırmacı, Türkçe dersinde de bu durumun manzum metinler üzerinde hissedildiğini belirtmiştir. Manzum metinler aracılığı ile ders muhteviyatı aktarılmakta ve bu durumun da hem bireye hem de şiir sanatına

duyarlılık, imgelem ve kendini ifade etme olanağı kıstasları yönüyle olumsuz bir tesirde bulunduğunu söylemiştir.

Çulha (2013)'nın “*İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Şiirlerin Fonetik-Semantik İlişki Çerçevesinde İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde, 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri, fonetik-semantik ilişkileri açısından inceleyerek şiirlerin lirizm yönünü, sayıca yeterliliğini, tema ve değer bakımından öğrencilere katkısını belirleyerek tespitlerde bulunmuştur.

Kummuz (2015)'un “*Ortaokul 2, 3 ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Nitelik ve Nicelik Bakımından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde, Ortaokul 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirleri geliştirilen ölçütlerle çocuğa görecelik ve metinsellik bağlamında inceleyerek değerlendirmelerde bulunmuştur.

Ören (2015)'in “*Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Edebiyatı Bağlamında Değerlendirilmesi*” adlı yüksek lisans çalışmasında, çocuk şiirlerinde bulunması gereken niteliklere göre ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri inceleyip değerlendirmek, alt problemler kapsamında karşılaştırmak, şiirlerin benzerlik ve farklılıklarını ve çocuk şiirlerinde bulunması gereken niteliklere uygunluğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Tırıl (2016)'ın “*İlköğretim 5. - 8. Sınıf Türkçe ders Kitaplarındaki Şiirlerin, Öğrencilerin Estetik Gelişimine Katkısı ve Türkçe Öğretim Programına Uygunluğu*” adlı yüksek lisans tezinde, ,lköğretim 5. - 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin öğrencilerin estetik gelişimine katkısı ve Türkçe Öğretim Programına uygunluğu nedir?” sorusuna cevap aranarak estetik bilimi ve şiir türüne ilişkin kapsamlı bilgilere yer vermiştir. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin sayısının diğer ebedî türleriyle oranını tespit etmesi, Türkçe ders kitaplarına dâhil edilen şiirlerin taşıdığı özellikleri analiz etmesi, ilköğretim Türkçe öğrenci çalışma kitaplarında yer verilen etkinliklerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla uyumunun belirlenmesi açısından tezin amacı önemlidir.

Altuntaş (2018)'ın *“Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin İmgesel Dil Kullanımı Açısından İncelenmesi”* adlı doktora tezinde, çocuk edebiyatı alanında ve Türkçe eğitime yönelik süreçte; şiirin dili, üslubu ve ifade edilişi açısından hangi niteliklerle betimlenebilir sorularının cevabı alınmaya çalışılmıştır. Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler hakkında, “imge” başlığı altında birtakım değerlendirmelerde bulunulmuş, şiirde imge kullanımının öğrencideki dil gelişimi ve öğrencinin bilişindeki yansımaları üzerine tespitler yapılmıştır. .

Doğan (2018)'ın *“Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Çözümlemesi ve Bu Şiirlerin Metinselliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri”* adlı yüksek lisans tezinde, 5, 6, 7 ve 8. sınıfa hitap Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirleri, metinsellik ölçütlerinin bir eserin niteliğini artırmadaki rolü de göz önünde bulundurarak çözümlemek ve bu şiirlerin metinsellik ölçütlerine uygunluğunun ne derece olduğunu öğretmenlerin görüşlerine başvurarak bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Topal (2019)'ın *“Türkçe Ders Kitaplarındaki (7.-8. sınıflar) Manzum Metinlerin Metin Niteliklerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi”* adlı yüksek lisans tezinde, araştırmanın yön bulmasında aracı konumdaki ders kitaplarındaki nitelikli manzum metinlerin hem içerik olarak yetkinliği hem de biçim olarak göze güzel görünmesi için hangi özellikleri taşıması gerektiği üzerine bir çalışma yapmıştır. Ayrıca şiirin ilköğretim çevresindeki durumu ve geleceği tartışılmış, 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde okutulması tavsiye edilmiş manzum metinler tespit edilmiş ve yazınsal nitelik açısından belirlenmiş niteliklere göre hangi oranda uyulduğuna dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

BÖLÜM 3

3. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNDE KULLANILAN TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ NİTELİKLERİ VE TÜRKÇE-EDEBİYAT EĞİTİMİNDE MANZUM METİNLERİN YERİ VE ÖNEMİ

3.1. Nitelikli Bir Türkçe Ders Kitabı Nasıl Olmalıdır?

Eğitim ve öğretim ortamlarında, sürecin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için tarihte en çok başvurulmuş kaynakların başında ders kitapları gelmektedir. Ders kitaplarının geçmişi, eski dönemlere kadar gitmektedir. Milattan önce 3000 ile 4000’li yıllar arasına tarihlenen kil tabletlerde; matematiksel işlemler, farklı konuları karışık olmayan çizimlerle betimleyen sahneler ve gramer derslerini anlatan çizimler, dünya tarihinde kullanılan ders kitabının ilk örnekleri olarak düşünülmektedir (Yalçın, 1994: 24). Görüldüğü üzere ders kitapları, esas başvuru kaynağı olması bakımından tarih boyunca etkisini sürdürmüştür. Özbay’ın (2003: 13) yaptığı araştırmaya göre öğretmenlerin de %94,44’ü ders kitaplarını temel kaynak olarak görmektedirler. Ders kitabı, öğrenmeyi, öğretmeyi ve hatırlatmayı basitleştiren, derslere ait öğretim programlarındaki amaç, hedef, muhteviyat, uygun öğrenme/öğretme teknikleri ve ölçme/değerlendirme süreçlerini elinde bulunduran bir vasıta (Demirel ve Kiroğlu, 2005: 9). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nde ders kitabı, “*örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılmak üzere, içeriği öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, gerektiğinde fasikül hâlinde de üretilen basılı eser*” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2006). Ders kitabı fonksiyonel olarak kullanıldığında hem öğrencinin hem de öğreticinin işini kolaylaştırarak anlatılanların istenilen zaman ve mekânda tekrarına olanak sağlayabilir. Özelinde ise Türkçe ders kitapları Türkçe eğitiminin temel kaynağı konumundadır.

Türkçe ders kitapları anadili sevgisini ve bilincini kazandırmada, eleştirel ve yaratıcı düşünme yetisi oluşturmada etkin bir rol oynayabilir. Bu yetilerin oluşabilmesi için iyi düzenlenen Türkçe öğretim programıyla bütünleşmiş, mükemmel bir şekilde tasarlanmış Türk ders kitaplarının varlığı ile mümkündür. Bu niteliklerin oluşabilmesi için de en önemli adım metin seçimindeki duyarlılıktır. Metinlerin niteliği, öğrenmenin amaca ulaşmasını ve öğretmenin hareket alanını kolaylaştırmaktadır. Bu araştırmanın konusu olan manzum metinlerin seçimi ve edebî değerinin yüksekliği ise

nitelikli Türkçe ders kitabının önemini ortaya koymaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019: 17) ders kitaplarına alınmasının faydalı olduğu düşünülen metinlerin nitelikleri şöyle belirtilmektedir:

- “*Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır.*”
- “*Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.*”
- *Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır.*
- “*Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır.*”
- “*Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir.*”
- “*Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.*”
- “*Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.*”
- “*Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.*”

Yukarıdaki değerlendirmelerin sonucunda, nitelikli bir Türkçe ders kitabının yolu metinlerin kalitesinden geçmektedir. Metinler, öğrenci ilgi ve ihtiyaçları gözetilerek Türkçe’nin edebî değeri yüksek ve anlatım zenginliklerini yansıtacak eserlerden seçilmesine dikkat edilmelidir. Özellikle manzum metinlerin seçiminde, Türkçenin dil zevkini, ahengini, musikisini muhatabına aktaracak şekilde olmasına ihtimam gösterilmelidir. Manzum metinler, yazıldığı türün tüm özelliklerini yansıtabilmelidir. Yine seçilen manzum metinlerin tamamının ders kitabına aktarımı sağlanmalıdır. Yani “kısaltılmıştır” yöntemiyle ilişkili olarak manzum metnin bir kısmını alıp bir kısmını

kesintiye uğratma yolu seçilmemelidir. Öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirecek tarzda metinlerin seçimine dikkat edilmelidir. Ayrıca Türkçe ders kitapları bilgilerin yoğun bir şekilde verildiği kitaplar olmamalıdır. Özellikle 5. ve 6. sınıfa hitap eden kitaplarda öğrencilerin nitelikli bir okur ve yazar olmalarını, dil zevki ve dil bilinci kazanmalarını sağlayacak metinlerin seçimi, Türkçe ders kitaplarının öncelikli hedefi olmalıdır. Türkçe ders kitaplarında “ısmarlama”, “bu kitap için yazılmıştır” amaçlarını kapsayan ve yazınsal özerkliğe zarar veren uygulamalardan uzak durulmalıdır.

3.2. Türkçe Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları ve Manzum Metinlerle İlişkisi

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 yılında ilan edilen “Türkçe Dersi Öğretim Programı” bireyin ve toplumun beklentileri göz önünde bulundurularak yapılandırılmaya çalışılmıştır. Toplum, bireylerden eleştirel ve analitik düşünebilen, sorgulayan, problem çözebilen, Türk kültürüne yön verebilen ve iletişim becerilerine sahip özellikler beklemektedir. Ayrıca okuma kültürünü benimseyebilmiş bireyler de toplumu yönlendirebilen dinamiklere sahip olabilir. Okuma kültürüne sahip olabilmek edebî değeri yüksek metinleri okumak ve irdelemekten geçmektedir. Bu çalışmanın konusu olan manzum metinlerin edebî değerliliğinin yüksekliği ise çok daha önemli hale gelmektedir.

Talim Terbiye Kurulunun girişimleriyle hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları (2019: 8) ve bu çalışmada incelenen manzum metinlerle ilişkisi şu şekildedir:

- *“Türkçe Dersi Öğretim Programının özel amaçları ile öğrencilerin; dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,”*

Özel amaçların ilk maddesi olan bu ifade ile, bireylerin Türkçenin dört temel becerisi olan dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri manzum metinler aracılığı ile geliştirilebilir. Dilin farklı biçimlerde nasıl kullanılacağı bu maddeyle ilişkilidir denilebilir. Manzum metinlerde sözcüklerin ve sözcük gruplarının normalin dışında nasıl kullanılacağı, farklı dil yapıları yazma ve okuma becerileri ile bağlantılıdır. Yine manzum metinler aracılığı ile sınıflarda konuşma aktivitelerinin yapılması (metinleri

güzel okuma, canlandırma vb.) Türkçenin temel dil becerilerinden konuşma becerisine hizmet edecektir. Sınıf ortamlarında manzum metinlerin dinlenerek âhenk unsurlarının tespitine yönelik çalışmalar dinleme becerisinin kazandırılması hususunda yardımcı olacaktır.

- *“Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,”*

Türkçeyi bilinçli, özenli ve doğru kullanmak dile hizmet etme bakımından önemli bir vazifedir. Özellikle günümüzde Türkçenin maruz kaldığı aşınmalar, meselenin ehemmiyeti açısından bu konunun dile getirilmesini gerektirmektedir. Türkçeye gereken değeri vermek, aslında topyekûn bütün paydaşların görevidir. Bu paydaşları, öğretmenler, akademisyenler, basın ve devletin gerekli birimleri olarak belirtilebilir. Bu konuda sorumluluğu akademisyen ve öğretmenler daha fazla taşımaktadır. Eğitim ortamlarında Türkçenin bilinçli, doğru ve özenli kullanılmasında manzum metinlerin rolü etkili olabilmektedir. Türkçenin güzelliğini ifade edebilecek, müzikalitesi daha iyi manzum metinlerin kullanılması Türkçenin dünya dilleri arasındaki konumunu yükseltecektir.

- *“Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,”*

Manzum metinler, yapısı gereği dil zevki ve bilincine ulaşma açısından uygun metin türlerindendir. Bu tarz metinlerde bulunan imgeler, semboller ve söz kalıpları; duygu ve düşüncelerin gelişmesinde ve özellikle hayal dünyalarını harekete geçirmesinde önemli bir faktördür. Manzum metinlerin bünyesinde bulunan kelimeler, bireyin söz varlığını zenginleştirilmesi bakımından önemlidir.

- *“Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,”*

Eğitim ortamlarında edebî değeri yüksek olan manzum metinlerin okunması ve değerlendirilmesi, bireyde bu tür metinler üzerinde okuma ve yazma isteğinin

artmasına sebep olabilir. Sınıflarda yapılacak çalışmalar, bireylerde estetik gelişmelere kapı aralayacak ve haz duymalarını sağlayacaktır. Beyatlı'nın deyişiyle (2017: 4) *“Zaten halis bir şiiri çok iyi anlamış bir okuyan onu, mükemmel ve tam olarak haz duyar. Onu bozmaktan korkar.”* olarak değerlendirilebilir.

- *“Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,”*

Manzum metinlerin kendine has yapısı, insan zihninin bu tür metinler üzerinde yorumlama ve analiz etmesini mümkün kılmaktadır. Manzum metinler az sözle çok şey anlatan eserlerdir. Ayrıca imgelerin, söz sanatlarının ve kalıp ifadelerin varlığı metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Burada devreye giren ise insan zihninin işleyişidir. Bu işleyişin başarıyla sonuçlanması ancak şiiri anlaması, yorumlaması ve değerlendirmesiyle gerçekleşebilecektir.

- *“Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,”*
- *“Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmeleri ve benimsemeleri,”*

Değer eğitimi, günümüz toplumlarının özellikle üzerinde durduğu konulardan birisidir. Doğru savlarla yapılan etkili değer eğitimi, bireyin gelişiminde kıymetli katkılar sağlamaktadır. İnsandaki değer olgusu, olumlu ya da olumsuz durumlarda nasıl davranılması gerektiğini gösteren bir haritadır. Bundan dolayı eğitim sisteminde değer eğitiminin yeri önemlidir. 2009 yılında ilan edilen yeni Türkçe Programında değerler şu şekilde ifade edilmiştir: *“adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik”* (2019: 7) Bu gibi maddi ve manevi değerlerin kazandırılmasında Türkçe dersinde kullanılan manzum metinlerin rolü büyüktür. Bu değerleri konu edinen manzum metinlerin derslerde işlenmesi hem sınıftaki öğrenenlerin hoşça vakit geçirmesini sağlayacak hem de değerlerin aktarılması hususunda yardımcı olacaktır. Bu aktarımı sağlarken hem dünya hem de

Türk edebiyatının seçkin örneklerini kullanmak, sürecin başarıyla yürütülmesinde anahtar role sahiptir.

3.3.Manzum Metinlerin Kullanımının Diğer Derslere Etkisi

Disiplinlerarası yaklaşım, dünyanın saygın eğitim sistemlerinde oldukça etkili bir şekilde kullanılan anlayıştır. Bireylerin farklı bakış açıları kazanmasında ve değerlendirmesinde bu yaklaşımın çok önemli bir fonksiyonu vardır. Bu yaklaşım bireylerin üst düzey düşünme (sorgulayıcı, yaratıcı, mantık yürütme, çoklu bakış açısı vb.) becerilerini harekete geçirici, ilgilerini artırıcı ve akademik başarısını yükseltecek bir misyona da sahiptir. Literatür taraması sonucunda sosyal bilgiler, inkılap tarihî, tarih, din kültürü ve ahlak bilgisi ve fen bilimleri derslerinde manzum metinlerin kullanımının akademik başarıya olan etkisi, birtakım araştırmalara konu olmuştur. Disiplinlerarası yaklaşım da göz önünde bulundurulduğunda bu gibi araştırmalar eğitimde bütünlüğün sağlanması bakımından kayda değer adımlardır.

Cüneyt Akyol'un (2007) *“İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersinde Uygulanan Şiirle Öğretim Tekniğinin Öğrenci Başarısı ve Tutuma Etkisi”* adlı yüksek lisans tezinde, altıncı sınıf Fen ve Teknoloji dersinde “Maddenin Tanecikli Yapısı” konusu farklı öğretim teknikleri ile işlenmiştir. Deney grubuna şiirle öğretim tekniği uygulanırken kontrol grubuna ise geleneksel öğretim üslubu ile yaklaşmıştır. Süreç sonunda ilgili derse karşı gelişen tutumlar gözlenmeye çalışılmıştır. İnceleme neticesinde, deney grubunun başarısı ortaya konmuş ve şiirle öğretim tekniğinin tutumları olumlu manada etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tuğba Şengül Bircan ve Şerafettin Arıdil (2010)'in *“İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Bir Edebî Ürün olarak “Şiir” Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi”* adlı çalışmada, örnekleme katılan öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde, şiiri bir öğretim tekniği olarak kullanmanın ilgili derse motive etmede, dersin kazanımları yüksek oranda sağlamada ve dersin işleniş tarzını sevmeye olumlu sonuçlar doğurmuştur. İnceleme neticesinde materyal olarak şiirler ilgili derste uygun yöntem ve tekniklerle kullanılmalıdır, önerisi gelmiştir.

Namık Çençen ve Neval Akça Berk (2014)'in ortak çalışması olan “*Ortaöğretim T. C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde “Şiir Kullanımına” İlişkin Öğretmen Görüşleri*” adlı çalışmasında, on birinci sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde şiirle öğretimin, öğrencinin bilişsel ve duyuşsal becerileri üzerine etkisinin neler olabileceği, hazırlanan sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır. Alınan veriler ışığında, ilgili derste manzum metin kullanımının öğrencide empati kurmasını %38, yaratıcılık becerileri geliştirmesini %28 ve eleştirel bir bakış açısıyla sorgulama yetisini %18 oranında katkı sağlayabileceği anlaşılmıştır. Ayrıca ilgili derste, şiir kullanımının faydaları üzerine sorulan sorularda, milli bilinci ortaya koyma ve bu bilinci etkileyen duyguların katkısı noktasında %46,8, belleği güçlendirme ve kalıcılığı sağlamada %21,3 ve tarihî olayların zihinde canlanması bakımından %19,4 oranında katkı sağladığı belirlenmiştir. Bu sonuçlardan hareketle tarih derslerinde şiir kullanımı önerilmektedir.

İhsan ÜNLÜ (2016)'nın “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Materyali Olarak Edebî Ürün Kullanımına Yönelik Görüşleri*” adlı araştırmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin derste kullandıkları edebî ürünlerin neler olduğunu, ne sıklıkta kullandıklarını ve öğrenci gelişimine ne yönde katkı sağladığına yönelik birtakım sonuçlar elde etmiştir. Elde edilen sonuçlar neticesinde, derste kullanılan ürünlerin şiir, hikâye ve roman olduğu tespit edilmiştir. En çok kullanılan metinler içinde manzum metinler de başı çekmektedir. Bu metinlerin kullanılma sebebini öğretmenler, dersin bağlamından hareketle kolay ulaşılması, dersin içeriğiyle uyumlu olması ve toplumsal yatkınlık olarak belirtmişlerdir. Ayrıca ders dışı etkinlik çalışmalarında şiirlerden faydalanma, öğrencilere motive etmede, konunun kavramlarını öğrenmede ve sosyal bilgiler dersine olumlu tutum geliştirmede ve yaratıcı düşünme becerilerini artırmada anahtar bir konumdadır.

Sezai ÖZTAŞ (2018)'in “*Tarih Derslerinde Bir Öğretim Materyali: Edebî Ürünler*” adlı araştırmasında, başta manzum metinler olmak üzere edebî ürünlerin derslerde destekleyici ve güdüleyici bir koz olarak kullanılmasının uygun bir akademik bakış açısıyla yaklaşıldığında bireylerin derse karşı duyuşsal becerileri harekete geçirdiği ve başarıyı artırmada, olumlu sonuçları olduğunu ortaya koyan veriler elde etmiştir. Bu verilerin yol göstericiliğinde, edebî metinlerle tarih öğretimi desteklenmelidir.

Ayşe Sevinç (2018)'in “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yazılı Edebî Ürün Kullanımına Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı yüksek lisans tezinde, katılımcı öğretmenlerinin tamamı, Sosyal Bilgiler dersinde yazılı edebî ürün kullanımının öğrenmeyi olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Yazılı edebiyat ürünleri içerisinde yer alan şiir ise aynı zamanda bireyin hayal gücünü geliştirdiği tespitini yapan araştırmacı, derslerde edebî ürün kullanımının, öğrencinin derse karşı motivasyonunu arttırdığı ve öğrenmeye olumlu katkı sağladığı tespitlerinde bulunmuştur.

Aybüke Zeliha Gürler'in (2018) “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Şiir Kullanımın Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi” adlı çalışmasında, deney grubu olarak belirlenen kitleye yapılandırmacı yaklaşımın gereklerini yerine getirerek şiirlerin etkinliklerle desteklenmiş bir modeli uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise yine yapılandırmacı model uygulanmış ancak şiir materyali yerine ders kitabı uygulaması yapılmıştır. Alınan sonuçlar neticesinde, kontrol ve deney gurubu arasında bir fark oluşmuş, derslerde şiir kullanımın eğitime ve öğretime olumlu bir katkı sağladığı gerçeğine ulaşılmıştır.

Alpaslan Ay'ın (2018) “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Amaçlı Yazma Etkinliklerinden Mektup ve Şiir Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi” adlı doktora tezinde, yapılandırmacı öğrenme modelinin temelleri dahilinde, Sosyal Bilgiler dersinde, temel dil becerilerinden sayılan yazma becerisini şiir ve mektup kullanımı nasıl etkiler sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda iletişime yön verme, gelişebilecek sorunları çözme, bireyin kendini ifade etme maharetini artırma ve Türkçeyi doğru/etkili kullanma kabiliyetini artırdığı gerçeğine varmıştır. Bu veriler neticesinde, orta kademe Sosyal Bilgiler dersinde öğrenmeye dönük şiir ve mektup kullanımı etkinlikleri, öğrenci başarısına pozitif bir katkısı olmuştur.

Sezai Öztaş ve Bülent Kılıç'ın (2018) “Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihî ve Atatürkçülük Dersi Kazanımlarının Elde Edilmesinde Şiirlerin Etkisine İlişkin Öğrenci Görüşleri” adlı çalışmasında, ilköğretim Sosyal Bilgiler dersinde yer alan

tarih konularının işlenişinde edebî bir ürün olarak şiir kullanımına yönelik öğrenci görüşlerinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin verdikleri yanıtların değerlendirilmesi sonucunda, Sosyal Bilgiler dersinde şiirle öğretimin bireylerin akademik başarılarını artırdığı ve bu yöntemin ilgili derste daha çok kullanılmasını istedikleri görülmüştür.

Mustafa GÖKER (2021)'in “*Tarih Öğretiminde Disiplinlerarası Yaklaşım ile Edebiyattan Yararlanılması İlişkin Öğrenci Görüşleri*” adlı araştırmasında, disiplinlerarası yaklaşımla derslerini yürüten öğretmenin, derslerinde şiiri kullanabilmesi için şiire ilgi duyması ve bu konuda bilgi sahibi olması gerekir. Tarih öğretmeni en azından alanı ile ilgili edebî ürünlere hâkim olması ve edebiyat öğretmenleri ile iş birliği yapması derslerin verimini artırabileceği sonucuna varılmıştır. Araştırmasında “Tarih derslerinde, tarihî olaylarla ilgili şiirler okuyoruz.” ifadesine cevaben %26 oranında öğrenciler “katılıyorum” cevabı verilmiştir. Tarih derslerinde edebî ürünlerin kullanımının tarih derslerini tekdüzelikten kurtaracağı ve ders ortamını eğlenceli hale getireceği, öğrencilerin derste aktif hale gelmelerini sağlayacağı gibi iki ders arasında ilişkinin kurulmasına da imkân vermiş olacaktır.

3.4. Çocuklara Hitap Eden Manzum Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler

Çocuklara hitap eden manzum metinlerde ve özellikle bu araştırmanın konusunu oluşturan 5. ve 6. sınıf öğrencilerini ilgilendiren manzum metinlerde, anadilinin bütün inceliklerini ve özelliklerini sezdirmek, anadili sevgisini aşlamak, sözlü ve yazılı ifade gücünü artırabilmek gerekmektedir. Bu açıdan manzum metinlere edebî bir değer verme, kıymetlendirme ve hitap ettiği kesimi ilgilendirecek şekilde yapılandırma hamlelerinin olması ve bazı özellikleri bünyesinde barındırması elzemdir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Çocukların küçük yaşlardan itibaren ritim ve müzikaliteden hoşlanmalarını sağlayacak, âhenkli olan manzum metinlerin çocuklara verilmesini öncelikli ve zorunlu kılmaktadır. Âhenk unsurları olarak sayılan vezin, kafiye, redif ve söz tekrarlarından faydalanmak, manzum metne olan ilgiyi artırmakta ve belleklerinde yer etmesini kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayı manzum metinlerin niteliklerini belirleyen ölçü ve uyak, çocuğa doğuştan gelen âhenk

ve armoni kabiliyetlerini geliştirmektedir (Kıbrıs, 2000: 103). Çocukların manzum metinlerden haz almasını ve sevmelerini sağlamak için âhenkli metinlerle buluşturulmaları sağlanmalıdır.

- Manzum metinler, duygu ve değer eğitiminin verilmesinde kullanılabilir. Manzum metinlerde işlenen sevinç, hüzn, kahramanlık, adalet, yardımseverlik, hasret, yaşama sevgisi, özlem gibi temalar, çocukların gerçek yaşamda tadabilecekleri duyguları ve değerleri verebilir. Bundan dolayı manzum metinlerde ele alınan konular, gerçek yaşamda karşılaşılabilecek duygu ve düşüncelere hazırlayıcı olmalıdır. Bununla birlikte manzum metinler, çocukları zihinlerinde idrak edemeyeceği ya da yaşamda karşılığı olmayan sorumluluklar altına almamalıdır.
- Manzum metinlerin imgesel özellikleri, çocukların anlayabileceği şekilde olması onların bu tür metinlerden soğumasını engelleyebilir. Metinlerde kullanılan kelimeler, söz sanatları, çağrışımlar yerinde ve uygun olmalıdır. Metinler, çocukların hayal dünyaları seslenmeli ama anlaşılır olmalıdır. Manzum metinlerde bulunan kelimeler çocukların sözcük hazinesinin çok üzerinde olmamalıdır. Çocukların kelime hazinesini artıracak şekilde verilen manzum metinler uygun bir kullanımla ve eğitimle verilebilir.
- Manzum metinlerde, öğreticilik amacı taşıyan, ahlaki kaideleri muhataplarına vermeyi şiar edinmiş bir anlayışla temellendirilmemesi gerekir. Estetik kaygının ön planda olduğu, edebî bir zevk alacağı şekilde inşa edilmiş metinler, çocuklara daha iyi hizmet edecektir. Bu anlamda “eğitsel” endişeyle ele alınan metinler, yarardan çok zarar getirecektir.
- Manzum metinlerde Türk dilinin inceliklerini, zenginliklerini ve anlam değişimlerini aktaracak şekilde mecazi deyişler, soyut ve somut anlatımlar, betimlemeler ve çocuğun hayal dünyasını genişletecek söyleyişlerin olduğu bir tarz olmalıdır. Anlam zenginliği ile paralel olacak şekilde örtülü anlam özelliklerini bünyesinde barındıran bir niteliğinin olması gerekir.
- Manzum metinlerin dili çocuğu küçümseyecek şekilde değil, çocuğa görelilik ilkeleriyle uyumlu, onların da bir birey olduğunu hatırlatacak, onlara değer verecek şekilde planlanmalıdır. Çocuğa tepeden bakan, öğüt veren bir üslup kullanmaktan uzak durmalı; bunun çocuğu kitaplardan uzaklaştırabileceği

bilinmelidir. Yazar, çocuğa uygun yaşam durumları oluşturup çocuğun kendine sorular sormasını sağlayabilmelidir (Sever, 2008: 23).

- Çocuklara hitap eden manzum metinler, dinsel öğretilerin verildiği, inançların dikte ettirilmeye çalışıldığı ve tartışıldığı alanlardan uzak olmalıdır. Bu anlamda Kıbrıs (2010: 43)'da ifade ettiği “*dinsel inançların tartışıldığı, bazı ideolojilerin aşılarmaya çalışıldığı, toplumun değer yargılarının küçümsendiği, ulusal değerlerin yerildiği, çocukların duygularının kötüye kullanıldığı ürünler çocuklar için sakıncalıdır.*”
- Manzum metinlerde, içeriğin niteliği ne kadar önemliyse biçim de bir o kadar önemlidir. Dizelerin uzunluğu ve kısalığı, beyit veya dörtlüklerin uyumu, dize ya da kelime tekrarlarının metnin bütünündeki yeri önemlidir. Öte yandan manzum metinlerde göz ardı edilen ya da dikkat edilmeyen noktalama ve imlalara yeterince özen gösterilmelidir.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Orta Kademe 5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Manzum Metinler Üzerinde Değerlendirme

İncelemeye konu olan Türkçe ders kitaplarındaki kırk iki manzum metin, dört alan yazın uzmanı tarafından “âhenk, imgesel özellikler, yazınsal özerklik, çocuğa görelilik” kıstasları bakımından zayıf(1)”, “orta(2)”, “iyi(3)” olarak kategorize edilip değerlendirilmiştir. Uzmanların değerlendirmeleri sonucu ortalamalar hesaplanıp Tablo-2’nin son kısmında metin niteliği olarak belirtilmiştir.

4.1.1. 5. Sınıf (Anıttepe Yayıncılık) Türkçe Ders Kitabında Bulunan Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması

5.sınıf Türkçe ders kitabında (Anıttepe Yayıncılık) incelemeye konu olan on manzum metin tespit edilmiştir. Değerlendirmeye konu olan metinlerin alan yazın uzmanları tarafından iki tanesi “iyi”, yedi tanesi “orta” ve bir tanesi ise “zayıf” olarak kategorize edilmiştir.

Tablo-2

5.Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (Anıttepe Yayıncılık) Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslara Göre Değerlendirilmesi

Sıra No	Metnin Başlığı/Metin Yazarı	Metnin Sayfa Numarası	Metnin Âhengi	Metnin İmgesel Özellikleri	Metnin Yazınsal Özerkliği	Metnin Çocuğa Göreliliği	Metin Niteliği
1	Memleket İsterim/Cahit Sıtkı TARANCI	10	İyi	Orta	İyi	İyi	İyi
2	Sevgi Ormanı/Şükran KURDAKUL	36	Orta	Zayıf	Orta	Orta	Orta
3	Mustafa Kemal’in Kağnısı/Fazıl Hüsnü DAĞLARCA	40-41	Orta	İyi	İyi	İyi	İyi
4	Çanakkale/Faruk Nafiz ÇAMLIBEL	56	İyi	Orta	Orta	Orta	Orta
5	Tohumlar Fidana/ANONİM	95	Orta	Orta	İyi	İyi	Orta
6	Yarın Gene Sabah Olacak/Nimetullah HAFIZ	99	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
7	Kilim/Fatih KISAPARMAK	104	Orta	Zayıf	Zayıf	Orta	Orta
8	Bilinçli Tüketici/Dursun BULUT	143	Orta	Zayıf	Zayıf	Orta	Zayıf

9	Çiftçi ile Çocukları/Orhan Veli KANIK	159	Orta	Orta	Orta	İyi	Orta
10	Yaşama Sevinci/Ali Rıza ATASOY	209	Orta	Orta	Orta	İyi	Orta

MEMLEKET İSTERİM

Memleket isterim,
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların, çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim,
Ne başta dert ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim,
Ne zengin fakir ne sen ben farklı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim,
Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir şikâyet ölümden olsun.

Cahit Sıtkı TARANCI

Cahit Sıtkı TARANCI'nın serbest yapıda yazdığı bu eser, dize tekrarı yoluyla ahengin sağlandığı bir manzum metindir. (Memleket isterim, olsun.) Sanat için sanat görüşünün temel fikrini savunan ve eserlerini bu minvalde ele alan Tarancı'ya göre şiir, kelimelere farklı anlam yükleyerek ve Tarancı'nın tabiriyle güzel şekiller kurdurarak şiir sanatını icra etmektir (Türken, 2013: 1). Tarancı'nın manzum eserlerinde en çok işlediği yaşama dair umut/sevinç ve ölümü hatırlatan numuneler, bu eserinde de kendine yer bulmuştur. Ayrıca kardeşlik ve özlem gibi temaların işlendiği bu eserde, hayal ettiği memleket özlemini dile getirmektedir. Tarancı'nın genel karakteristik özelliğinin bir işareti olarak çağrışımlardan, hayal kurmalardan ve mecazi üsluptan uzak olması, bu özellikler bağlamında incelenen metne de aynı oranda

yansımıştır. Bu bakımdan eserin imgesel özellikleri orta seviyede kalmıştır. “İsmarlama” eser hüviyetinden uzak olması, bu edebî eserin yazınsal özerklik bakımından iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır. “Çocuksuluk, çocuk adına düşünme” gibi ifadelerin bu eserde olmaması eserin çocuğa görelilik niteliği bakımından iyi bir konumda olmasına zemin hazırlamıştır.

SEVGİ ORMANI

Bu sevgi ormanında
Ağaçlar gözlerimin içine güldüler
Soluğumda yeşiller çiçeklendi.

Bunca yıl özümsediğim güzel şeyler
Kirlenmiş suları arıttı denizlerimde
Garipliğimin gökyüzüne yeni maviler geldi.

Ve acıdan çatlayan dudaklarıma inat
Yeni soluk yatakları yarattı yüreğimde
Sevecenliğin yarattığı hayat.

Şükran KURDAKUL

Lirik bir söylemin hâkim olduğu bu manzum metin, serbest yapıda olması, kafiye ve redif unsurlarının olmaması gibi nedenlerden dolayı ahengin sağlanması noktasında bazı eksikliklerin olduğu sonucunu doğurmuştur. Mecazi söyleyişlerin olması (ağaçların gözlerinin içine gülmesi, güzel şeylerin denizlerde kirlenmiş suları arıtması) ve hayali unsurlar, metindeki imgeselliği etkilemiştir. Kısacası eserde şairin dış dünya ile ilişkili bazı ifadeler (orman, ağaç, su, gökyüzü vb.) metafor tekniği aracılığı ile anlatımı kuvvetlendirme yoluna gidilmiş ve eserin imgesel özellikleri ortaya konulmuştur. Yazınsal özerklik bakımından bir düşüncüyü ya da bir olguyu muhatabına aktarma niyetinin olmaması, metnin bu özelliğini orta seviyede

etkilemiştir. Çocuğa görelık açısından manzum metindeki ifadelerin çocuksu söyleyişlerden uzak olması ve çocuğun anlayacağı şekilde yapılandırılması bu niteliğini olumlu manada etkilemiştir.

MUSTAFA KEMAL'İN KAĞNISI

Y ediyordu Elif kağnisını,
Kara geceden geceden.
Sankim elif elif uzuyordu, inceliyordu,
Uzak cephelerin acısıydı gıcırtilar,
İnliyordu dağın ardı, yasla,
Her bir heceden heceden.

Mustafa Kemal'in kağnisı derdi, kağnisına
Mermi taşırdı öteye, dağ taş aşardı.
Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik,
Nam salmıştı asker içinde.
Bu kez yine herkesten evvel almıştı yükünü,
Doğrulmuştu yola önceden önceden.

Öküzleriyle kardeş gibiydi Elif,
Yemezdi, içmezdi, yemeden içmeden onlar,
Kocabaş, çok ihtiyardı, çok zayıftı,
Mahzundu bütün bütün Sarıkız, yanı sıra,
Gecenin ulu ağırlığına karşı,
Hafiftiler, inceden inceden.

İriydi Elif, kuvvetliydi kağını başında
Elma elmaydı yanakları üzüm üzümdü gözleri,
Kınalı ellerinden rüzgâr geçerdi, daim;
Toprak gülümserdi çarıklı ayaklarına.
Alını yeşilini kapmıştı, geçirmişti,
Niceden niceden.

Durdu birdenbire Kocabaş, ova bayır durdu,
Nazar mı değdi göklerden, ne?
Dah etti, yok. Dahha dedi, gitmez,
Ta gerilerden başka kağınılar yetişti geçti gacıır gucur
Nasıl dururdu Mustafa Kemal'in kağınsı.
Kahroldu Elifçik, düşünceden düşünceden

Aman Kocabaş, ayağını öpeyim Kocabaş,
Vur beni, öldür beni, koma yollarda beni.
Geçer götürür ana, çocuk, mermisini askercığın,
Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım.
Bak hele üzerinden ses seda uzaklaşır,
Düşerim genilere, iyceden iyceden.

Kocabaş yığıldı çamura,
Büyüdü gözleri, büyüdü yürek kadar,
Örtüldü gözleri örtüldü hep.
Kalır mı Mustafa Kemal'in kağınsı, bacım,
Kocabaş'ın yerine koştu kendini Elifçik,
Yürüdü düşman üstüne, yüceden yüceden.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

Dağlarca'nın Kurtuluş Savaşında, cepheye mermi taşıyan Elif'i anlattığı bu eserde, Mustafa Kemal'in kağınsı olarak kabul ettiği aracı, Elif'in öküzü Kocabaş tarafından çekilirken bir yerde durmuş ve bu durum Elif'i çok üzmüştür. Bu soruna çözüm arayan

Elif'in daha sonra kendini kağına koştüğünü anlattığı kahramanlık konulu bu manzum metin, çaresizliğin içinde bir var olma trajedisi olarak gösterilebilir. Serbest yapıda ele alınan eser, uzayan ve kısalan mısraları, bünyesinde kafiye ve redif şekillerinin de olmaması hasebiyle ahengini etkilemiştir. Ancak altılılıkların son dizelerindeki ikilemeler ve tekrarlar, metnin ahengini artırıcı bir unsur olmuştur. (geceden geceden, heceden heceden, önceden önceden, inceden inceden, niceden niceden, yüceden yüceden) Durmuş'un (2018: 205) ifadesiyle şiirin ilk bölümünde kağı gıcırıtlarının uzak cephelerin acısı ile özdeşleştirilmesi ve dağın ardının yasla inlemesi birer imge olarak kabul edilebilir. Bu noktada şiirin imgesel özellikleri iyi durumdadır. Metnin ele alınış anlamında öğretici, bilgi verme gibi özelliklerden uzak kalması eserin yazınsal özerkliğini iyi bir seviyede tutmuştur. Aynı şekilde eserde çocuksu ifadelerin olmaması, çocuk adına düşünüp çocuk adına karar verme gibi anlayışların eserde vücut bulmaması, manzum metnin çocuğa görelilik ilkesini olumlu olarak üst seviyelere taşımıştır.

ÇANAKKALE

Övün ey Çanakkale, cihan durdukça övün!
Ömründe göstermedin bin düşmana bir gün.
Sen bir büyük milletin savaşa girdiği gün,
Başına yüz milletin birden üşüştüğü yersin!

Sen savaşa girince mızrakla, okla, yayla.
Karşına çıktı düşman çelikten bir alayla.
Sen topun donanmayla, tüfeğin bataryayla,
Neferin ordularla boy ölçtüğü yersin!

Nice tüysüz yiğitler yılmadı cenk devinden,
Koştı senin koynundan çıkar çıkmaz evinden.
Sen onların açtığı bayrağın alevinden,
Kaç bayrağın tutuşup yere düştüğü yersin!

Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

Hece vezniyle yazılan bu eserin kafiye şeması şu şekilde oluşmuştur:

.....övün	
.....bir gün	-ün tam kafiye
.....gün	-tüğü yersin redif
.....tüğü yersin	
.....yayla	
.....alayla	-ay tam kafiye
.....bataryayla	-la redif
.....tüğü yersin	-tüğü yersin redif
.....devinden	
.....evinden	-ev tam kafiye
.....alevinden	-inden redif
.....tüğü yersin	-tüğü yersin redif

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in epik tarzda kaleme aldığı bu eser, Çanakkale Savaşına göndermelerde bulunarak coşkulu bir dille kafiye ve redifler ile âhenk sağlanmış ve başarılı bir ritim yakalanmıştır. Özellikle şair, son dizelerde tekrarladığı rediflerle müzikaliteyi sağlamıştır. Manzum metnin dil ve üslubu, Beş Hececilerin anlayışıyla örtüşmekte ve sade Türkçeyle yazdığı bu eser, estetik bakımdan da kendini göstermiştir. Düşman karşısında Türk askerinin gösterdiği azmi abartılı bir dille anlatarak imgesel bir nitelik kazandırmaya çalışmıştır. Metinde yazınsal özerkliğe gölge düşürecek bir anlatıma da rastlanmamıştır. Bir bilgi vermeden ziyade şairin duygularına tercüman olacak şekilde yazılmıştır. Kullanılan dil itibariyle küçüğünden büyüğüne hitap edebilecek şekildedir ve çocuğa görelilik ilkesine göre başarılı bir eserdir.

TOHUMLAR FİDANA

Tohumlar fidana,
Fidanlar ağaca,
Ağaçlar ormana,
Dönmeli yurdumda.

Yuvadır kuşlara,
Örtüdür toprağa,
Can verir doğaya,
Ormanlar yurdumda.

Bir tek dal kırmadan,
Ormansız kalmadan,
Her insan bir fidan,
Dikmeli yurdumda.

Anonim

Hece vezniyle yazılan bu eserin redif şeması şu şekilde oluşmuştur:

.....fidana	
.....ağaca	-a yarım kafiye
.....ormana	yurdumda redif
.....yurdumda	
.....kuşlara	
.....toprağa	-a yarım kafiye
.....doğaya	yurdumda redif
.....yurdumda	
.....kırmadan	

.....kalmadan -dan zengin kafiye
.....fidan yurdumda redif
.....yurdumda

Doğa sevgisinin tema olarak seçildiği bu metinde kullanılan redif ve kafiye aracılığı ile ritim sağlanmaya çalışılmıştır. Eserde tenasüp sanatının örneklerini görmek eserin imgesel özelliklerini artırmıştır. Örnek olarak aynı kavram alanı içinde tohum, ağaç, fidan, orman, kuş, toprak, doğa, dal ve dikmek kelimeleri birbirleriyle uyum içindedir. “A” harfinin çokça kullanılması asonans sanatının da kullanıldığına bir delildir. Ayrıca son dizelerde yapılan tekrarlar manzum metnin anlamında olumlu değişimler sağlayarak hem âhenk hem de söz sanatları açısından zenginlik sağlamıştır. Türkçe ders kitaplarında temaya uygun olarak seçilen metinlerin yazınsal özerkliğe zarar verdiği düşünüldüğünde, bu metinde de bu anlayış sürdürülmüştür. Metinde didaktik tarzda ifadelerin zaman zaman kendini hissettirmesi yönüyle çocuğa görelilik niteliğini orta seviyelerde tutmuştur.

YARIN GENE SABAH OLACAK

Yarın gene sabah olacak
Dili çözülecek kuşların,
Bir bakacaksın boy verip açacak yeni tomurcuklar
Denizler de yeniden dalgalanmaya başlayacak
İşte böyle yarın gene sabah olacak.

Yarın gene sabah olacak
Altın kapıları açılacak gündüzün
Sonra gezinecek sokaklarda kişiler
Kimisi okuluna kimisi işine gidecek
İşte böyle yarın sabah gene sürecek.

Yarın gene sabah olacak.
Her şeyde bir değişiklik göreceksin
Doğa dünden daha iyi
Çocuklar dünden daha güzel olacak
Yarın gene sabah olacak.

Nimetullah HAFİZ

Eserin yazarı, metin boyunca doğaya, çocuklara olan umudunu, hayallerini işlemiştir. Manzum metin, serbest tarzda yazılmış olup kafiye ve redif unsurlarına rastlanmamıştır. Ancak dize başı ve sonlarında yapılan tekrarlar (yarın gene sabah olacak) metnin müzikalitesini artırmış ve bir âhenk katmıştır. Söz sanatlarından istiare sanatı tespit edilmiştir. “Altın kapıları açılacak gündüzün” ifadesinde güneş altın kapılara benzetilerek açık istiare sanatı yapılmıştır. Eserin son beytinde karşılaştırmalar yapılması, eserin anlamına zenginlikler katmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda eserin imgesel özelliklerinin orta seviyede olduğu söylenebilir. “Doğa ve Evren” temasına uygun olarak bu manzum metnin seçilmesi, yazınsal özerlik niteliğine kısmi zarar vermiştir. “Çocuk adına düşünme”, “çocuksuluk” unsurlarının bu eserde kendini hissettirdiğı söylenebilir. Geceden sonra sabahın olacağı, gündüz olunca kuşların dilinin çözüleceğı, gündüz insanların okula ve işe gideceğı vb. gibi ifadeler çocukları yönlendirerek onların adına düşünme, çocuksuluk gibi “çocuğa görelilik” ilkesine ters düşecek birtakım adımların atıldığı eserde görölmektedir. Bundan dolayı metnin “çocuğa görelilik” niteliğı orta seviyelerdedir.

KİLİM

Sevdiğine sözü olan bir kilim dokur.
Kilimin dilinden ancak anlayan okur.
Sırlarımı verdim sana sevgimi verdim,
Şu gönlümü kilim yaptım yoluna serdim.

Ayıptır gûnahtır diye kilit vurdular dilime,
Aşkı dokudum kilime anlıyor musun?
Yetinmedim türkü yaptım gayrı bu canımdan bıktım,
Hani senin olacaktım, dinliyor musun?

Kilim kalbin aynasıdır, gönlün sesidir;
Her ~~nakış~~ bir duygunun ifadesidir.
Kilim sevgiliye çağrı, aşka davettir;
Kimi renkler şikâyetir kimi hasrettir.

Ben şu gönül tezgâhında kilim dokudum,
Erenlerin dergâhında aşkı okudum.
Töremizde kilim demek ilim demektir;
Kilim sevdadır, özlemdir, derttir, istektir.

Fatih KISAPARMAK

Hikâyeden esinlenerek oluşturulan yukarıdaki türkü sözleri, lirizm odaklı olarak yazılmıştır. Türkünün hikâyesi ise şöyledir: “Yanında çalıştığı ağanın kızına âşık olan çoban, ağadan kızını ister ancak ağa kızla çobanın saadetlerine engel olur. Bu duruma çözüm bulmak isteyen ağa yakın köylerden yaşlı ama bekar bir köy ağasına kızını vermek ister. Çeyizler yaşlı adama gittiğinde dokuma kilimleri gören yaşlı ağa, durumdan şüphelenir ve kızla çobanın aşkını öğrenir. Buna içlenen yaşlı ağanın gönlü dayanmaz ve kızın babasıyla görüşür. Kızla çobanın evlenmesi murad eder ve aşıklar birbirlerine kavuşurlar.”

Hece ölçüsüyle yazılan eserin kafiye ve redif şeması şöyledir:

.....dokur	-ok tam kafiye
.....okur	-ur redif
.....verdim	-er tam kafiye
.....serdim	-dim redif
.....sesidir	-esi zengin kafiye
.....ifadesidir	-dir redif
.....davettir	-et tam kafiye
.....hasrettir	-tir redif
.....dokudum	-oku zengin kafiye
.....okudum	-dum redif
.....demektir	-ek tam kafiye
.....istektir	-tir redif

Dize sonlarında ritmi sağlamak için yapılan kafiye ve redif uygulamaları ve zaman zaman kıtalarda tekrar edilen soru ifadeleriyle âhenk kurulmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan âhenk orta seviyelerde denilebilir. Manzum metinde yapılan söz sanatları ile anlamın ve imgenin sağlam bir zemine oturtulmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Örneğin gönül kilime benzetilerek teşbih yapılmıştır. Yine kilim, kalbin aynasına ve gönlün sesine, sevdaya, özleme, derde ve isteğe benzetilmiştir. Bazı dizelerin sonunda “Dinliyor musun? Anlıyor musun?” soruları sorularak istifham sanatına başvurulmuştur. Bu açıdan metni imgesel özellikleri orta seviyededir tespiti yapılabilir. “Milli Kültürüm” teması altında bu eserin ortaya konması yazınsal özerklik niteliğine kısmi gölge düşürmüştür. Çocuğa görelilik ilkesine göre eser değerlendirildiğinde çocuksuluk ifadelerine rastlanmadığı ve bu açıdan metnin herhangi bir değer kaybına uğramadığı söylenebilir.

TÜKETİCİ

Sor bir kendine:
İhtiyaçlarımız ne?
İsteklerimiz sonsuz,
Dünyanın kaynağı ne?

Beslen, barın ve giyin;
Eğitim, sağlık ve oyun;
Sınırsız sanma suyun;
Bilinçli tüketici olun.

Temel gereksinimin,
Yasal hakları bilin,
Yeterli ve dengeli,
Sağlıklı gıda yiyin.

Al eline kalemi,
Yap ihtiyaç listeni.
Hem tutumlu verimli,
Kaynağı tüketmeli.

Reklamlar izlenmeli,
Hayal gerçek gözetmeli.
Son kullanma tarihine,
Çok dikkat etmeli.

Hesabını bilmeli,
Zor günleri görmeli.
Değer verip emeğe,
Savurgan olmamalı.

Dursun BULUT

Dörtlükler halinde yazılan şiir, serbest yapı kullanılarak inşa edilmiştir. Dize sonlarında icra edilen kafiye ve rediflerle manzum metinde âhenk sağlanmaya çalışılmıştır ancak yeterli seviyede olduğu söylenemez. Metinde söz sanatları, mecazlı s yleyi ler neredeyse hiç kullanılmamıştır. Sadece iki yerde soru sorma yöntemiyle istifham sanatının yapıldığı söylenebilir. (İhtiyaçlarımız ne? Dünyanın kaynağı ne?) Bu yönleriyle metnin imgesel özelliklerinin zayıf olduğu tespit edilmiştir. “Vatandaşlık” teması altında böyle bir metnin oluşturularak bir g r   , bir olguyu ya da bir fikri a ılamak eserin yazınsal özerkliğe ciddi zararlar vermiştir. “Sipariş usul ” bir şekilde metinlerin Türkçe ders kitaplarına eklenmesi hem Türkçe ders kitaplarının ilkelerine hem de manzum metinlerin niteliklerine ters bir durum olarak göze çarpmaktadır. Bu metin, ba ından sonuna kadar öğretici bir tarzda kaleme alınmış ve çocuğa görelik niteliğine aykırı bir durum oluşmuştur.

ÇİFTÇİ İLE ÇOCUKLARI

Bir ayağı çukurdaydı zengin bir çiftçinin
Çocuklarını çağırttı, dedi ki onlara:
“Tarlaları satmaya kalkmayınız sakın.
Ecdadımızdan kaldı bize onlar.
İçinde büyük bir hazine yatar
Yerini bilemem, kendiniz bulun çıkarın.
Bir parçacık gayretle hakkından gelirsiniz.
O hazine sayesinde de yükselirsiniz.
Kazın, çapalayın, sürün, belleyin, tarayın.
El değmedik yerini bırakmayın.”
Baba öldü, sarıldılar kazmaya çocuklar.
Sürüldü, çapalandı tarlanın dört bir yanı;
Mahsul pek bol oldu harman zamanı.
Ne hazine ne bir şey tecrübeli ihtiyar
Sade şunu anlatmak istemişti:
Dünyada en büyük hazine işti.

Orhan Veli KANIK

Garip akımının temsilcilerinden Orhan Veli KANIK'ın sade diliyle yazdığı manzum metin, serbest yapıda oluşturulmuştur. Dize sonlarında zaman zaman uyguladığı kafiyeleler, ahengin sağlanmasında bir etken olmuştur. Yazarın bu eserinde masalımsı bir havanın olduğu söylenebilir. Hayali unsurların kullanımının fazlaca olduğu bir tür olarak tanımlanan şiir, Orhan Veli'nin şiir dünyasında masalla iç içe geçmiş ve kendine has bir üslup özelliği kazanmıştır. Şairin eserlerinde şiir ve masal birbirlerinden beslenmiştir. Şairin hayal gücünün etkisiyle bazı durumlarda şiiri masala yaklaştırmış, bazen de şair masalı şiirine yerleştirmiştir (Erdal, 2009: 1152). Söz sanatlarının ve mecazlı söyleyişlerin çok fazla kullanılmadığı eserde “Kazın, çapalayın, sürün, belleyin, tarayın” kelimeleri birbirleriyle uyumlu bir şekilde tenasüp sanatını örneklendirmiştir. “Bir ayağı çukurdaydı zengin bir çiftçinin” ifadesinde

ayağın ömre, çukurun da ölüme benzetilmesi açık istiarenenin varlığına işaretir. Bu açıdan bakıldığında imgesel özelliklerinin orta seviyelerde kaldığı söylenebilir. Herhangi bir düşünceyi, yargıyı aşılama amacı taşımaması ve temaya uygun olma amacını gütmenden ders kitabında yer alması yazınsal özerklik olarak niteliğini bozmamıştır. Ayrıca metinde “çocuksuluk” anlamını sezdirenen ifadelerin bulunmaması ve çocuğun hislerini, duygularını ve düşünce evrenini zenginleştirecek şekilde ele alınması yönüyle çocuğa görelilik niteliğinin iyi seviyede olduğu tespit edilmiştir.

YAŞAMA SEVİNCİ

Bugün uzanıyorsam
Bir ağaç gölgesinde,
Oltamı atıyorsam denize,
Yaşamak güzel demektir.
Gökyüzüne uzanıyorsa ellerim,
Yıldızları tutmak için.
Her şey bizler için kardeşlerim,
Her şey insanca yaşamak için.

Ali Rıza ATASOY

Yaşama dair umudunu ve sevincini sade bir dille yazan şair, kelimeleri çoğu zaman gerçek anlamıyla kullanmıştır. Serbest yapıyla yazılan eser kafiye ve redif uygulamaları ve tekrarlanan kelimelerle bir ritim sağlanmaya çalışılmıştır. Mübalağanın yapıldığı dizeler (Gökyüzüne uzanıyorsa ellerim, Yıldızları tutmak için.) manzum eserin imgesel özelliğini artırmıştır. Ancak şiire tadını veren, soyut düşünme kabiliyetini üst seviyeye çıkaran imge olduğu söylenirse bu metinde yeteri kadar imgesel ifadelerin olduğu söylenemez. Bu nedenden dolayı imgesel özelliklerin orta seviyede olduğu söylenebilir. Bir düşünceyi, durumu aktarma ya da dikte ettirme metinde hissedilmediğinden yazınsal özerkliği orta seviyelerde kabul edilebilir. Metnin şiir dili çocuksuluk, çocukça ifadeler içermediğinden çocuğa görelilik niteliğine göre iyi seviyededir.

4.1.2. 6.Sınıf (Ekoyay Yayıncılık) Türkçe Ders Kitabında Bulunan Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması

6.sınıf Türkçe ders kitabında (EkoyayYayıncılık) incelemeye konu olan yirmi iki manzum metin tespit edilmiştir. Değerlendirmeye konu olan metinlerin altı tanesi alan yazın uzmanları tarafından “iyi”, on üç tanesi “orta” ve üç tanesi ise “zayıf” olarak kategorize edilmiştir.

Tablo-3

6.Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (Ekoyay Yayıncılık) Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslara Göre Değerlendirilmesi

Sıra No	Metnin Başlığı/ Metnin Yazarı	Metnin Sayfa Numarası	Metnin Âhengi	Metnin İmgesel Özellikleri	Metnin Yazınsal Özzerkliği	Metnin Çocuğa Göreligi	Metnin Niteliği
1	Cırcır Böceği ile Karınca/Orhan Veli KANIK	30	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
2	Kuşların Çektiği Kağıt/Fazıl Hüsnü DAĞLARCA	42-43	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
3	Sakarya'nın Değeri/Nüzhet ERMAN	63	Orta	Zayıf	Orta	Orta	Orta
4	Atatürk Kurtuluş Savaşında/Cahit KÜLEBİ	70	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
5	Uçurtma/Necdet NEYDİM	74-75	Orta	Zayıf	Zayıf	Orta	Zayıf
6	Kırlara Gidiyorum/Cahit ZARİFOĞLU	82	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
7	Kanatların Çocuklar/Yusuf DURSUN	91-92	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
8	Karousel (Atlı Karınca)/Bahtiyar VAHAPZADE	105	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
9	Zümrüdüankayı Arayan Çocuk/Ahmet EFE	106	Zayıf	Zayıf	Zayıf	Orta	Zayıf
10	Sevgiyle/Ayla ÇINAROĞLU	110	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
11	Yıldız Yağmuru/Ülkü TAMER	138-139	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
12	Nineme Ninni/Alı AKBAŞ	165	Orta	Zayıf	Orta	Orta	Orta
13	Ozan/Zeynel BEKSAÇ	175	Zayıf	Zayıf	Zayıf	Orta	Zayıf
14	Halay/Ahmet Kutsi TECER	176	İyi	Orta	Orta	Orta	Orta
15	Mavi Portakal/Bedri Rahmi EYÜBOĞLU	187-188	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
16	Uçak Yolculuğu/Cahit KÜLEBİ	190	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
17	Çocuk ve Resim/Dilaver CEBECİ	214	Orta	Orta	Orta	İyi	Orta
18	Yüreklere/Arif Nihat ASYA	231	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
19	Kurtla Köpek/Orhan Veli KANIK	250-251	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
20	Vatan Sevgisini İçten Duyanlar/Aşık Veysel	266	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi

21	Alın Terinden Bir Deniz/Alı AKBAŞ	274	Orta	Zayıf	Orta	Orta	Orta
22	Çiftçinin Nasihati/İbrahim Alaattin GÖVSA	275	Orta	Orta	Orta	İyi	Orta

CIRCIR BÖCEĞİ İLE KARINCA

Circir böceği çaldı saz,
Bütün yaz.
Derken kış da geldi çattı,
Seninkinde şafak attı.
Baktı ki yok hiç yiyecek
Ne bir sinek ne bir böcek,
Kalktı karıncaya gitti;
Yandı, yakıldı, ah etti.
Üç beş buğdaydan ne çıkar,
Gelecek mevsime kadar,
Birkaç tane borç istedi.
– İnayet buyurun, dedi,
Yemin billah ederim,
Eylüle kalmaz öderim.

İşin kötüsü, karınca
Borca hiç alışmamıştı;
Bu ricacıya çıkıştı:
– Ne yaptınız yaz boyunca?
– Ne mi yaptım? Saz çaldım, saz!
– Ya, öyle mi? Demek ki siz
Yazı sazla geçirdiniz;
Şimdi de oynayın biraz.

Orhan Veli KANIK

Orhan Veli'nin La Fontaine'den aktardığı bu eser, fabl türünü örneklendirmektedir. Fablların masal türünden veriler barındırması çocukların ilgilerini bu türe yoğunlaştırmasına sebebiyet vermektedir. Şöyle ki fantastik kavramı, düş ve hayal ürünü unsurların harmanlanarak gerçek üstü bir şekilde bir araya getirildiği terimdir. Somut dönem özelliklerini taşıyan bir çocuk, masalların bünyesinde bulunan unsurların yardımıyla soyut olarak sayılabilecek kavramlarla karşılaşır ve hayal penceresini genişletir. Fantastik kavramının numunelerinin fabllarda görülmesi, çocukların hayal gücünü kullanmasını, yaratıcılık ve mantıksal düşünme gibi yetilerini harekete geçirecektir (Asutay, 2013: 275). Seçilen kelimelerin sade bir dille uyumlu olması ve hayal dünyalarını harekete geçirici nitelikte olması, metnin hem anlaşılmasını hem de alakanın metne yoğunlaşmasını kolaylaştırmıştır.

Serbest yapıda kaleme alınmasına rağmen eserin dize sonlarındaki kafiye ve rediflerle ahengin sağlam bir zemine oturmasına neden olmuştur. Örnek olarak; saz-yaz, çattı-attı, yiyecek-böcek, gitti-etti, çıkar-kadar, istedi-dedi, ederim-öderim vb. verilebilir. Manzum metinde söz sanatlarına da başvurulmuştur. “Ne yaptınız yaz boyunca? Ya, öyle mi?” gibi sorularla duyguyu ve anlamı güçlendirmek için istifham sanatı yapılmıştır. Ayrıca birbirleriyle ilgili olan “yaz, buğday”, “sinek, böcek, karınca” gibi ortak paydadaki kelimelerle tenasüp sanatı icra edilerek anlatım güçlendirilmiştir. Metindeki bu söz sanatları, anlatıma tesir ederek metnin imgesel özelliklerini orta seviyede etkilemiştir. Yazınsal özerkliğe ters olacak şekilde bir amacı, düşünceyi ortaya koyma ya da muhatabını etkileyecek bir gayede olmaması eserin yazınsal özerkliğini iyi bir seviyede tutmuştur. Kullanılan dilin “çocuksuluk” ifadelerinden uzak olması, metnin çocuğa görelik niteliğini olumlu manada etkilemiştir.

KUŞLARIN ÇEKTİĞİ KAĞNI

Tekin'e kuşsever derlerdi
Daha dört yaşından beri
Kuşlarla uyanırdı hep
Kuşlarla ekmeğini yedi kuşlarla dolaşırdı hep
Kuşlarla uyurdu hep
Evde değil kuşların yanındaydı yeri.

Omuzlarına başına ellerine konarlardı| gece gündüz
Ondan hiç ürkmezdi kuşlar.

Köyün görmüş geçirmişleri
Konuşurlardı kendi aralarında
Bakışları dalarken,
Bu çocuğun içinde bir kuş var.

Yine bir gün anası doldurmuştu kağnısını
Top mermileriyle, sara sara, ip ip.
Tekin ardında ha demişti güneş doğar doğmaz
Ağaran yollara düşmüştü,
Alnına
Göklerin ilk mavisini geçirip.
Gittiler aştılar tepelerden dağlardan,
Birdenbire duruverdi iki bıcılğan1 öküz.
Daha çok mu yüklemişti ne acısından yasından,
Ne de tez çamura boğmuştu
Şu incecik geçidi bacım
Erken gelen güz.

Tekin nereye gitse üzerinde giderdi ya kuşlar
İşte cıvıldaşıyorlardı yukarda: cik cik.
Sarı öküz dayandı göğüs ilen bir daha,
Kara öküz dayandı göğüs ilen bir daha bir daha
Dayadı yüreğini itti anası
Dayadı yüreğini itti Tekincik.

Hayır sökülmedi bataktan, yürümedi kağıdı,
Oldu cik cik ordusunun gönülcüğü dar.
Tekin'i sevenler indi üzerinden
Küçük pençeleriyle tuttular ipleri,
Yüz bin yerinden, yüz bin bir yerinden tam,
Bütün güçleriyle uçtu İzmir'e doğru kuşlar.

Ana oğul ulaştırdılar mermilerini yüzleri ak,
Yine erken erken.
Cıvıl cıvıl
Cik cik,
Annesi ağladı
Tekincik gülerken.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

Tekin'in annesiyle bütün zorlukları ve olumsuzlukları aşmaya çalışarak İzmir'e mermi taşımalarını konu edinen manzum metin, ritmin tam olarak sağlanamadığı bir şiir olarak göze çarpmaktadır. Serbest yapıda olan eser, dize sonlarında tekrar edilen kelimeler (hep, bir daha) ikilemeler (sara sara, ip ip, cik cik, cıvıl cıvıl) ve birbirleriyle kafiyeli olan kelimelerle (derlerdi-beri) âhenk sağlanmaya çalışılmış ancak ahengin yeterli bir seviyede olduğu tespitini yapmak mümkün görünmemektedir. Metnin kahramanı olan Tekin'in kuşlarla özdeşleştirilmesi ve "Bu çocuğun içinde bir kuş var." ifadesi ile tasdiklenmesi, metnin imgesel özelliklerini ortaya koyan cümlelerdir. Ayrıca "Göklerin ilk mavisini geçirip" ifadesiyle istiare sanatına başvurulmuştur. Metnin

“Millî Mücadele ve Atatürk” teması altında ele alınması ve manzum metin içeriğinin bu temayla ilintili olması, yazınsal özerkliğini kısmi etkilediği görülmektedir. Ancak sanatın toplumsal olgulardan, yaşamdaki gelişmelerden büsbütün bağımsız olmayacağı da düşünüldüğünde metnin yazınsal özerkliğinin orta seviyelerde olduğu tespiti yapılabilir. Manzum metnin bazı kelimelerinin (bıcılğan vb.) toplumda çok kullanılmayan kelimelerden seçilmesi, eserin seviyesinin kelime hazinesi bakımından çocuğun üstünde olmasına neden olmaktadır. Ancak metnin genel itibarıyla muhatabının seviyesine uygun anlatımlardan ve ifadelerden mevcut olması çocuğa görecelik niteliğine olumlu manada tesir etmektedir.

SAKARYA 'NIN DEĞERİ

Bir tablo hediye etmişti,
Yıllar önce bir ressam,
Sakarya Savaşı'nı gösteren.
Savaşı ana hatlarıyla veren
Resimde, yağız bir ata binmişti Mustafa Kemal.
– Kimseler görmesin bu resmi, dedi, bakar bakmaz
Atatürk.
Bozulmuştu sanatçı. Takdir ve
Teşekkür bekliyordu çünkü adam.
Açıkladı Gazi:
– Evet, her şeyi güzel çizmişsiniz,
Cepheyi, askerleri... Atını, eğeri.
Resim olarak diyecek yok yani!
Ama iyi bilir katılanlar, o zamanki hâlimizi.

Bir deri bir kemikten ibaretti hayvanlarımız. Ya biz?
Artakalır yerimiz yoktu bizim de
Onlardan: İskelete dönmüştük hepimiz.
Güçlü, kuvvetli göstermekle atları ve savaşçıları böyle,
Küçültmüş oluyorsunuz dostum,
Sakarya'nın değerini!

Nüzhet ERMAN

Serbest yapıda ele alınan manzum metnin ritminde bazı düzensizliklerinin olduğu tespiti yapılabilir. Dizelerin düzyazı formatına kolayca çevrilebilmesi bu kanının doğruluğunu destekler niteliktedir. Örneğin ilk dört dizeyi nesre çevirdiğimizde “Yıllar önce bir ressam, Sakarya Savaşı’nı gösteren ve savaşı ana hatlarıyla veren bir tablo hediye etmişti.” cümlesiyle karşılaşılmaktadır. Bu yönüyle manzum metinler, doğası gereği belli bir müzikalitesinin olması ve nazmın, duyguları konuşturan bir sanat olması bakımından nesirden ayrılmaktadır. Nesir türünden eserler, ekseriyeti vezin kullanılmadan ve kafiye unsurlarının olmadığı düz cümleler şeklinde yazılan bir türdür. Bu değerlendirmeler ışığında metnin âhenk niteliğinin istenilen düzeyde olmadığı açıktır. İmgesel özelliklerine bakıldığında metnin çok fazla veri barındırmadığı gerçeğidir. Son dizelerde “Küçültmüş oluyorsunuz dostum, Sakarya’nın değerini!” ve “Açıkladı Gazi” ifadeleriyle mecaz-ı mürsel sanatının yapıldığı görülebilir. Eserin anlatım yoğunluğunun etkisizliği, metnin imgesel özelliklerinin zayıflığı sonucunu doğurduğu tespiti yapılabilir. Bu metnin de “Millî Mücadele ve Atatürk” teması altında işlenmesi, yazınsal özerkliğine olumsuzluk katmıştır. Metinlerin “ısmarlama” mantığından uzaklaşıp daha özgün şekilde yazılması ya da seçilmesi yazınsal özerkliği açısından önemlidir. Metnin çocuksu ifadeler taşıması, sade bir dille yazılması metnin çocuğa görelilik ilkesini orta seviyelerde tutmuştur.

ATATÜRK KURTULUŞ SAVAŞINDA (IX.)

İnönü’de iki kılıç karşı karşıya
Aşk olsun birinciye su veren kılıççıya!

İnönü’de iki kılıç karşı karşıya
Aşk olsun birincinin yapıldığı çarşıya!

Birinci kılıca su veren usta
Hakkı, yiğitliği, sevgiyi
Bu kılıcın kabzasına işlemiş tek nakışta.

Birinci kılıçla doğuşen yiğit vur ki!
Anandan emdiğin süt helal ola!

Birinci kılıçla doğuşen yiğit vur ki!
Gelinler, çocuklar ağlamaya!

Birinci kılıçla doğuşen yiğit vur ki!
Önü al önlüklü yüzü peçeli
Hanım kızlar nişansız kalmaya!

Vur ki anam babam, vur ki kardaşım!
Hayın düşman yurdumuzu almaya!

Cahit KÜLEBİ

Külebi’nin destan türünü anımsatan anlatımıyla dikkat çeken bu eserde ayrıntılı bir şekilde betimlediği Atatürk ve vatan sevgisini anlatmaktadır. Serbest yapıda yazdığı manzum metin, dize sonlarındaki kelime tekrarları ve kafiyeli anlatımlarla ritimli bir yapıya büründüğü söylenebilir. “Yiğit vur ki!” ifadesiyle anlatım güçlendirilmiş ve

metnin kahramanlık teması vurgulanmıştır. “karşıya-kılıççıya, karşıya-çarşıya” kelime grupları arasındaki kafiye uygulamaları metnin âhenk niteliğini olumlu manada etkilemiştir. “Kılıç, kabza, döğüşmek, nişan, düşman” kelimeleri kendi aralarında bir uyumu yakalaması bakımından tenasüp sanatına örnek olarak verilebilir. “İnönü’de iki kılıç karşı karşıya” ifadesinde “kılıç” kelimesinde ve “Birinci kılıçla döğüşen yiğit vur ki!” cümlesindeki “yiğit” kelimesinde mecaz-ı mürsel sanatının icra edildiği söylenebilir. Şairin, mecaz ve sembollere fazla yer vermeden gösterişsiz, duru, öz ve anlaşılır Türkçeyi kullanması “Atatürk Kurtuluş Savaşında” adlı eserine de yansımıştır (Şirin, 2012: 69). Bu yönüyle manzum metnin imgesel özellikleri orta seviyelerde kalmıştır. Eserin “Millî Mücadele ve Atatürk” teması altında ele alınmasının yazınsal özerkliğine tesir ettiğini belirtilebilir. Manzum metinlerin ders kitaplarında bulunma amacı yazınsal özerkliği ile ilişkili olduğuna göre bu noktada metin seçiminde daha özverili olunmalıdır. Metinlerin çocukların zihinsel dünyalarına ve estetik zevklerine hitap edebilmesi çocuğa görelilik niteliği ile ilintili olduğu göre bu metinde kullanılan anlatımlar iyi bir seviyedir.

UÇURTMA

Tut beni arkadaşım

İki elinle tut

Sıkıca tut

Bilir misin ki ben

Sen beni tutarsan uçarım

Bilir misin ki ben

Sen tutarsan gökyüzünden el sallarım

Tut beni arkadaşım

İki elinle tut

Sıkıca tut

Bilir misin ki ben

Senin çıktığın çıtayım

Bilir misin ki ben

Senin bağladığın ipin ucunda

Sana gülümseyen bir yüzüm

Tut beni arkadaşım

İki elinle tut

Sıkıca tut

Sakın bırakma ipimi

Sakın sarma geriye

Bak uçuyorum

El sallıyorum

Gülümstüyorum

Kuyruğum salınıyor göklerde

Tut beni arkadaşım
İki elinle tut
Sıkıca tut

Bak bana
Ben senin ulaşmak istediğin
Gökyüzüyüm
Ben senin
Kederinin bulutlara atılan
Tohumlarıyım
Yağmur yağmur sana yağın

Tut beni arkadaşım
İki elinle tut
Sıkıca tut

Ya da bırak istersen
Bırak ve gel sen de uç benim gibi
Uç göklere sonsuzca
İyi ama
O zaman seni kim tutar

Necdet NEYDİM

Neydim'in bu eserinde bir uçurtmanın dilinden çocuk ile uçurtma arasındaki dostane ilişki anlatılmaktadır. Serbest yapıda yazılan eserde ahengi sağlama açısından kelime tekrarlarından faydalandığı görülmektedir. Manzum metinde yer alan; "Tut beni arkadaşım iki elinle tut, Sıkıca tut" cümleleri, araya giren dizelerden sonra tekrarlanarak şiirde beş kez yer almaktadır. Bu anlamda metnin ahenginin orta seviyelerde olduğu görülmektedir. Metin boyunca uçurtma konuşturulmaktadır. Dolayısıyla bu şiirde intak sanatı yer almaktadır. Ayrıca uçurtmayı; gülümseyen bir yüz, gökyüzü ve tohuma benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Tüm bu söz sanatları,

metnin imgesel özelliklerini etkilemiştir. Metnin “Çocuk Dünyası” teması altında verilmesi “ısmarlama” bir anlayışla hareket edildiği kanısını doğurmaktadır. Bu açıdan yazınsal özerkliğine gölge düşürdüğü söylenebilir. Metindeki cümle yapıları, seçilen kelimelerin çocuğa hitap etmesi ve uçurtma ile çocuk arasındaki ilişkiye duygusal bir gözden bakılması, eserin çocuğa görelilik ilkesi bakımından olumlu bir sonuç doğurduğu tespiti yapılabilir.

KIRLARA GİDİYORUM

Kırlara gidiyorum
Elinde uçurtmam.
Kuşlar bekliyor gökte
Çünkü uçurtmamda
Kuş resimleri var
Canlanacaklar
Ben uçurunca

Kırlara gidiyorum
Ekmek var torbamda
Kuşlar
Beni gözlüyor dallarda
Ben torbayı açınca

Kırlara gidiyorum
Sevinç var kalbimde

Tavşanlar
Böcekler
Sular yaşıyor yanımda
Ben kalbimle bakınca

Akşam
Kırlardan dönüyorum
Uçurtmam ağaçta
Dallara takılı
Ekmek kuşun gagasında
Kalbim avcumda

Cahit ZARİFOĞLU

Cahit Zarifoğlu'nun doğanın renkli dünyasını bir çocuğun sevgisi üzerinden dile getirdiği manzum eser, serbest yapıda yazılmıştır. Metnin müzikalitesi değerlendirildiğinde şiir dilinin yeterli bir seviyede olduğu söylenebilir. Şöyle ki eserin ahengini etkileyen kelime tekrarları, kafiye ve redifler şiire ritim kazandırmıştır. Esere başlık da olan “Kırlara gidiyorum” ifadesi dört yerde tekrar edilmiştir. Ayrıca “yanımda-bakınca, gagasında-avucumda, tavşanlar-böcekler” kelime grupları ile kafiye ve redif uygulamaları yapılmıştır. Eserin imgesel özelliklerine bakıldığında zengin bir veri sağladığı söylenebilir. “Çünkü uçurtmamda/Kuş resimleri var/ Canlanacaklar/ Ben uçurunca” ve “Tavşanlar/ Böcekler/ Sular yaşıyor yanımda/ Ben kalbimle bakınca” ifadelerinde hüsn-i talil sanatının icra edildiği söylenebilir. Birbirleriyle uyumlu olan “uçurtma-kuş-uçmak”, “kır-tavşan-böcek-kuş” kelime grupları ile tenasüp sanatı yapılmıştır. Metnin çağrışım ve hayal unsurlarıyla birlikte imgesel özelliklerinin iyi bir seviyede olduğu belirtilebilir. Manzum metnin, öğretici hüviyetinden sıyrılıp estetik haz duyulacak şekilde yapılandırılması yazınsal özerkliğe olumlu manada etkilemiştir. Ayrıca kullanılan dilin herhangi çocuksuluk, çocuk adına karar verme gibi eylemlerden imtina edilmesi eserin çocuğa görelilik niteliği bakımından iyi bir seviyede olduğu söylenebilir.

KANATLANIN ÇOCUKLAR

Bir zamanlar,
Kuşlar vardı gökyüzünde,
Yıldızlara oyun taşıyan.
Çocuklar vardı,
Kuş zamanlı saatlerde,
Baharları yaşayan...

Bir tebessümdü uzanan yarınlara,
Aydede'nin bahçesine girilirdi her gece,
Aynı masalda buluşulur,
Aynı sofrayı paylaşırdı,
Devle cüce...
Ansızın, tuşları geldi medeniyetin,
Kuşlar gitti...
Üstüne üstüne çocukların,
Oyunlar geldi.
Oyunlar ki yıldız savaşları, kanlar, kılıçlar...
Şehzadenin beyaz atı matlaştı;
Peri kızı dondu kaldı ekranda!
Minicik ellerde minicik tuşlar,
Can evinden vurdu uykuları.
Köşeli hayaller yerleşti,
Köşeli dünyalara.
İnternet ağında boğuldu rüyalar.

Kuşlar, yine kuruyor gökyüzü sofrasını,
Yıldızlar, yine çağınıyor uçurtmaları.
Sakalını tarayan Aydede,
Masal köşesine kurulmuş,
Çocukları bekliyor...

Kanatların rüyalar,
Delin bulutları bin bir yerinden...
Yeniden başlasın yağmuru
Masal çiçeklerinin.
Yeniden yeşersin
Dudaklarda tebessüm.
Kanatların çocuklar!

Yusuf DURSUN

Serbest yapıda yazılan manzum metin geçmiş zamanda yaşanan çocukluk ile günümüz çocukluğunun yaşadığı durumlar karşılaştırmalı olarak dile getirilmektedir. Dikkat edildiğinde eskiye bir özlem duyulduğu da anlaşılmaktadır. Dize sonlarındaki kafiye ve redif uygulamaları (taşıyan-yaşayan, gece-cüce, medeniyetin-çocukların, tuşlar-rüyalar vb.) metnin ritmini oluşturmada belirleyici olmuştur. Ayrıca dize başlarında tekrar edilen kelimeler (aynı, oyunlar, köşeli, kanatların) anlatımı güçlendirerek manzum metnin ahenginin iyi bir seviye olmasını sağlamıştır. Metin dikkatli incelendiğinde, birçok mecazlı söyleyiş ve hayali unsurlara rast gelinmektedir. Hayali unsur olarak dev, peri kızı, cüce gösterilebilir. Sakalını tarayan Aydede ifadesi ile dolaylama yapılarak metnin imgesel özellikleri güçlendirilmiştir. Yine dev ve cüce kelimeleriyle tezat sanatı; aynı, oyunlar, köşeli, kanatların kelimelerinin tekrarı ile tekrar sanatına başvurulmuştur. Manzum metnin bir amaç uğruna yazılmaması yönüyle yazınsal özerkliği zarar görmemiştir. Ayrıca metnin çocuk dünyasının değer yargılarına uygun olarak kurgulanması ve metnin dilinin sade olması yönleriyle çocuğa görelilik ilkesini karşıladığı söylenebilir. (Afacan, 2013: 74)

KARUSEL (ATLI KARINCA)

Dönüyor karusel bir teker gibi.
Daima dolanan, dönen yer gibi.
Dönüyor çocuklar destebedeste
Biri “at” belinde, biri “fil” üstte.

Karusel dönüyor... Geçer hoş anlar.
Çocuklar el çalır şadlıklarından.
Çocuklar zanneder, durmuşlar onlar,
Fakat başlarına dönüyor cihan.

Sevinin çocuklar, gülün, eğlenin,
Karusel dolanır,
Değişir zaman.
Helelik cihanın başına siz yok,
Sizin başınıza dolanır cihan.

Sevinin, çocuklar, ömür gödektir,
Hayat sıvazlıyor, okşuyor sizi.
Helelik dünya da götürecektir.
Sizin nazınızı, kaprisinizi.

Karusel dönüyor... Bir katar turna
Sanki halka olup safa dizilir.
Babalar, anneler çocuklarının
Bakıp sevincine sevinir, gülür.

Bütün bu şenlikten uzakta ancak
Parmağı ağzında durup bir çocuk.
Çocuklar dönüyor... bakır onlara
O gülür...
Onun da değişir hali.
Uzaktan baktıkça o, dönenlere
Dönüyor onun da fikri, hayali.

O da hoşnut olur, zevk alır genden
Anlıyor dönmenin hoş olduğunu,
Eğlence yerine tek geldiğinden
Yoktur karusele bindiren onu.

Fakat o, mutludur...
O kalbe ben de
Hayranım...
Ey gönül, düşün,
Düşün sen,
O zevk alabilir özgesininde
Hazzından, zevkinden, saadetinden!...

Bahtiyar VAHAPZÂDE

Bu manzum metin, Azerbaycan'ın ve Türk dünyasının ünlü şairi Bahtiyar Vahapzâde'nin hem hece ölçüsüyle yazdığı hem de serbest yapıda kaleme aldığı dizelerin olduğu eserlerden birisidir.

.....teker gibi	-er tam kafiye
.....yer gibi	-te tam kafiye
..... destebedeste	gibi redif
.....üstte	

.....anlar	-nlar zengin kafiye
.....sadlıklarından	-an tam kafiye
.....onlar	
.....cihan	

.....gödektir	-ek tam kafiye
.....sizi	-iz yam kafiye
.....götürecektir	-tir redif
.....kapisinizi	-i redif

.....genden	-den zengin kafiye
-------------	--------------------

.....olduğunu -nu redif
.....geldiğinden
.....onu

Serbest tarzda yazdığı bölümlerde de dize sonlarındaki kafiye ve redif uygulamaları, (cihan-zaman, ancak-çocuk, hali-hayali, düşün-sen vb.) eserin müzikalitesini artırmış ve ahengini bulmasını sağlamıştır. Eserde çağrışımların ve mecazlı söyleyişlerin olduğu söylenebilir. Karuselin cihan gibi dönmesine benzetilmesi ve yine karuselin halka olup saf gibi olmasına benzetilmesi teşbih sanatına, hayatın sıvazlaması ve okşaması ile teşhis sanatına örnek teşkil etmektedir. Bu örnekler ışığında eserin imgesel özellikleri orta seviyededir denebilir. Bu metnin Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacı bir görüşü, bir olguyu dikte ettirme amacı gütmemesi ve “ısmarlama” mantığından uzak olması hasebiyle yazınsal özerkliğinin olumlu bir seviyede olduğu sonucuna varılabilir. 12-14 yaş grubundaki çocukların hayallerine, düşünce yapılarına uygun bir şekilde temellendirilmesi ve çocuk dünyası açısından metnin uygun olması amacından hareketle eserin dilinin çocuksuluk ya da çocuk adına düşünme yanlışlarından uzak olması bakımından çocuğa görelilik niteliği orta seviyelerde tespiti yapılabilir. (Afacan, 2013: 74)

ZÜMRÜDÜ ANKAYI ARAYAN ÇOCUK

İndirin balkonlardan çocukları,
Çocuklar oynayacak...
Odalar karanlık, odalar soğuk;
Çocuklar sıcak...

İndirin balkonlardan çocukları,
Ellerinde ufalansın toprak...
Üzerime bindi diye sevinsin
Bir kaydırac, bir salıncak!

İndirin balkonlardan çocukları,
Dağlar çocukları kucaklayacak!
Kafesler dar gelir yüreklerine,
Kuşlarca büyürler ancak...

İndirin balkonlardan çocukları,
Çocuklar oynayacak...

Ahmet EFE

Ahmet Efe'nin serbest yapıda yazdığı manzum metinde, çocuklara oyun oynama fırsatının verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Günümüzün sorunlarında biri olan çocukların sokak hayatını tanımadan evlerde büyümesini, eleştirel bir gözle eserinde dile getirmiştir. Metnin ahengini yakalamak için zaman zaman tekrar dizelerin olduğu göze çarpmaktadır. “İndirin balkonlardan çocukları”, “Çocuklar oynayacak” cümleleri ile ritim oluşturulmaya çalışılmış ama başarılı olunamamıştır. Metinde anlam yoğunluğunu karşılayacak, derin anlamın hissedildiği dizelerin azlığı metnin imgesel özelliklerini olumsuz etkilemiştir. Sıcak ve soğuk kelimeleri ile tezat sanatı, kaydıraç, dağ ve salıncak unsurlarında teşhis sanatı yapılmıştır. “Çocuk Dünyası” teması altında bu metnin uygun olabileceği kanısıyla eserin Türkçe ders kitabına eklenmesi yazınsal özerkliğini de zayıf bir seviyede tutmuştur. Yani bir görevi ya da işlevi yerine getirmek amacı gütmesi, yazınsal özerklik ilkesine ters düştüğü değerlendirilebilir. “İndirin balkonlardan çocukları” gibi sığ ifadelerin metnin yazınsallığının indirgenmesi anlamına da gelebileceği göz önünde bulundurulduğunda metinde çocuksuluk, çocuk adına düşünme gibi kaygıları taşıması açısından metnin çocuğa görelilik ilkesinin olumsuz etkilendiği tespiti yapılabilir.

SEVGİYLE

Sevgiyle bakmalı dünyaya, saygıyla
Yediğin ekmeğe, içtiğin suya
Eşe, çocuğa, konu komşuya
Sevgiyle bakmalı, saygıyla

Saygıyla başlamalı her işe, sevgiyle
Ağaç diktiğinde, ekin biçtiğinde
Masa başında, ocak önünde
Saygıyla başlamalı, sevgiyle

Sevgiyle dolmalı insan, saygıyla
Türkü söylediğinde, saz çaldığında
Güldüğünde, oynadığında
Çiçek kokladığında
Dost kucakladığında
Sevgiyle dolmalı, saygıyla

Ayla ÇINAROĞLU

Ayla Çınaroğlu'nun serbest tarzda yazdığı bu eser, sevginin anlamına yönelik bir duruş sergilemek, sevginin de yaşamak gibi bir sanat olduğunun bilincinin ortaya konulduğu bir manzum metin olarak durmaktadır. Ahengin devrik cümlelerle işlerlik kazandırılmaya çalışıldığı eserde, ayrıca konuşma diline yakın bir dille anlatım doğal bir duruma getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca dize sonlarındaki kafiye ve redif uygulamaları (saygıyla-suya-komşuya-saygıyla, sevgiyle-biçtiğinde-önünde-sevgiyle) anlatıma âhenk katmıştır. Tekrar ifadelerle (sevgiyle bakmalı, saygıyla, saygıyla başlamalı, sevgiyle) bir ritim oluşturulmuştur. İmgesel dil öğelerinin bu metinde yeteri kadar işlenmediği görülebilmektedir. Metin incelendiğinde tenasüp sanatının varlığı ortaya konmuştur. Birbirleriyle uyumlu ya da diğer bir ifadeyle yakışan kelime grupları anlam güzelliğini ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla bir araya gelmiştir. Örnek olarak; sevgi, saygı, dost, kucaklamak kelimeleri gösterilebilir. İmgesel dil özelliklerini gösteren başka bir veri bulunamadığı için bu niteliğinin zayıf kaldığı değerlendirilebilir. Bir fikir ya da düşünce üzerinden hareketle dayatma olmaması aksine tavsiyelerin olması sebebiyle yazınsal özerkliğinin olumlu bir seviyede olduğu kabul edilebilir. Metindeki kavramların çocuğun anlam dünyasını kapsayıcı özellikler taşıması ve ifadelerin çocuksuluk taşıması bakımından manzum metnin çocuğa görelilik niteliği orta seviyelerde denilebilir.

YILDIZ YAĞMURU

Kış, beyaz ağaçlar yaratır topraktan;
bazı insanlardan
umutsuzluk yaratır,
ama bir sevgi ilıstırır bu umutsuzluğa,
dünyanın en garip çiçeğini yaratır.

Annesi babası ölmüştü kızın
başında bir kukuletası,
sırtında yırtık bir elbisesi
ve tüyleri yağmur yemiş
bir paltosu vardı.
Böyle bir kızın cebinde olsa olsa
bir dilim ekmeğı olur ancak,
avucunda sıkı sıkı tuttuğı
birazcık bozuk parası olur.

Ama kışa güveni
nedense kaybolmamıştır,
kuşlara bakarak ısınmaya çalışır.
Titrerken düşünüyordu kız:
“Bahar gelecek günün birinde,
ansızın,
kar taneleri yerine
tomurcuk yağacak gökten,
sincaplar ılıkığı yukarı taşıyacak.
Kış baharın habercisidir,
meleklerle mektup yazar,
gönderilmesini ister baharın,
bu arada yeryüzünü oyalar.”

Bunları düşünürken
yaşı bir adam çıktı karşısına:
“Param yok, karnım aç,” dedi,
“bana para ver biraz,
sen küçük bir çocuksun,
nasılsa doyururlar seni.”
Hiç düşünmedi bile kız,
bütün parasını ihtiyara uzattı.

Sanki beyaz bir aslan girmişti şehre,
alev yerine kar soluyordu,
semsiyesi olanların şemsiyesini,
düşleri olanların düşlerini parçalıyordu.
Ama umutsuzluğa kapılmadı kız,
sokakta bir başına yürüdü.

Bir kadın belirdi yanı başında;
“Güzel çocuk,” dedi,
“yiyecek bir şey var mı cebinde?
Ağzıma üç gündür lokma koymadım,
kime başvurduysam geri çevirdi beni.”
Kız onun sözünü kesti.
Bir dilim ekmeği vardı ya,
onu yesin zavallı kadın,
kendisi bir şey yemeyeli
iki gün olmuştu daha.

“Al teyze,” dedi,
“benim karnım tok,
daha demin yemek yedim.
İnan bana,
daha olsaydı daha verirdim.”

Sonra küçük bir çocuğa
giydirdi paltosunu,
gömleğini
kendi boyunda bir kıza armağan etti,
hava kararmıştı nasıl olsa,
kimseler göremezdi kendisini.
Ama o bir kedi yavrusunu gördü;
soğuktan sesi bile donmuştu kedinin,
bıyıklarında buz tutmuştu miyavlaması.

Dergiciler görseydi,
kış resmi olarak dağları değil,
onun resmini koyarlardı
dergi kapaklarına.

Başından çıkardığı kukuletaya
sardı kediye.|
Kış, adımlarını yönetir insanların,
kürklü olanları tiyatroya götürür,
paltolu olanları sinemaya götürür,
ceketli olanları evlerine götürür,
çıplak olanları korulara götürür.

Derken
kendini bir koruda buldu kız,
saçlarının arasına sokup ellerini
gökyüzüne baktı.
O anda tipi dindi,
bulutlar açıldı
ve ansızın beliren samanyolundan
bir yıldız kaydı,
sonra bir yıldız, bir yıldız daha,

bütün samanyolu,
büyük ayı,
küçük ayı,
hepsi ayaklarının dibine düştü kızın,
sonra çoban yıldızı düştü.

Yeryüzü, inanılmaz sevinçler yaratır.
Eğilip baktı kız.
Toprağa değdikçe
altın oluyordu yıldızlar.

Artık gelmemek üzere gidiyordu kış yoksulların,
kedilerin yanından;
güzel yemekler,
kalın kumaşlar alınırdı bu altınlarla.

Göğü seven denizcilerin
tanıdığı bütün yıldızlar
birer birer düştü yere;
onları gören ay bile çekinmedi,
havada parçalandı
ve dallarına
altın birer yaprak olarak kondu
ağaçların.

Alışverişi seven sincaplar için
işte bir sürü altın.

Ülkü TAMER

Ülkü Tamer'in serbest tarzda yazdığı bu manzum metinde, doğanın değişimi, çocukların ve hayvanların hallerini, çeşitli anlatım teknikleriyle dile getirmiştir.

“Tamer, şiirlerinde daha çok çocuklarla, hayvanlarla ve tabiatla iç içedir. Şiirlerinde daha çok bir uyanışı, bir geri dönüş havasını işleyen Ülkü Tamer, sürekli olarak bir yerden bir başka yere yönelme arzusu içerisinde. Bu durum ise İkinci Yeni akımı ile yalnızlaşan insanın bir kaşışı olarak anlamlandırılabilir.” (Bakır, 2020: 5). Eser âhenk unsurları bakımından incelendiğinde ritmin daha çok dize sonlarındaki tekrar kelimelerle (yaratır, götürür) yapılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ancak ritmin buna rağmen etkili olduğunu söylenemez. Dikkat edildiğinde dizelerin düzyazıya kolayca çevrilebilmesi manzum metnin dizeleri arasındaki estetik ve anlamsal niteliğin kendine has özelliğine ters düşmektedir. Söz gelimi metnin ilk bölümünün düzyazıya çevrilmesi şu şekilde gerçekleşmiştir: “Kış, topraktan beyaz ağaçlar yaratır. Bazı insanlardan umutsuzluk yaratır ama bu umutsuzluğa bir sevgi ilişirir ve dünyanın en garip çiçeğini yaratır.” Metnin diğer dizelerinde de kolayca düzyazıya çevirmenin gerçekleşmesi hem ahengini hem de manzum metnin şiir dilini olumsuz etkilemiştir. Eserin imgesel dünyasının zengin olduğu söylenebilir. Manzum metinde özel anlam yüklediği kış, kız, bahar, çocuk, aslan, kadın, yıldız, kedi, sincap gibi kelimeler metnin anlam derinliğini artırmıştır. Metinde teşhis sanatı kullanılarak anlatım etkili kılınmaya çalışılmıştır. Kışın mektup yazarak baharın gönderilmesini istemesi, yeryüzünün sevinç içinde olması ve ayın çekinmesi teşhis sanatına örnektir. Büyük ve küçük kelimelerinin kullanımı ile tezat, kedinin soğuktan sesinin bile donması ile mübalağa sanatına başvurulmuştur. Herhangi bir temanın gözetilerek bir gaye uğruna manzum metnin yazılmaması, yazınsal özerkliğini iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır. Ayrıca metinde çocuğun düşünsel dünyasına uygun ama çocuksu ifadelerin olmadığı bir eser olarak durmaktadır. Bu özelliği metnin çocuğa yönelik niteliğine olumlu bir şekilde tesir etmiştir.

NINEME NİNNİ

Dolunayı saran bulut
Başında yaşmak ninemin
Bebelere tek dileğim
Yaşını aşmak ninemin

Ninem güzel, suç aynada
Ninem gibi yok dünyada
Yüzünün rengi ayvada
Kokusu leylak ninemin

Seferberliğın sunası
Solmuş saçının kınası
Ninem üç şehit anası
Alnı kardan ak ninemin

Kim dayanır, o dayanmış
Bağrına taş basıp yanmış
Gene Yemen'i mi anmış
Gözleri ıslak ninemin

Ocakta kaynar ıhlamur
Elleri mayalı hamur
Bir deli poyraz savurur
Dökülen yaprak ninemin

Seccâdesi çiçek çiçek
Ninem cici, ninem gökçek
Göçmen kuşlarla göçecek
Mekânı uçmak ninemin

Masal anlat bana masal,
Hey dili şeker, dili bal
Su alıyor artık sandal
Yolu "emrihak" ninemin

Ali AKBAŞ

Sözlü edebiyat ürünü olarak tanımlanan ninniler, söyleyeni belli olmadığı için anonimdir. Ancak Necip Fazıl Kısakürek, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul gibi söyleyeni belli olan ninni tarzında yazılmış eserler de mevcuttur (Şimşek, 2016: 36). Ninni tarzında yazılmış eserlerden biri olan “Nineme Ninni” adlı manzum metin, 8’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Eserin kafiye ve redif şeması incelendiğinde;

.....bulut	-aşmak zengin kafiye
.....yaşmak ninemin	ninemin redif
.....dileğim	
.....aşmak ninemin	
.....aynada	-a yarım kafiye
.....dünyada	-da redif
.....ayvada	
.....leylak ninemin	

.....sunası	-na tam kafiye
.....kınası	-sı redif
.....anası	
.....ak ninemin	

.....dayanmış	-an tam kafiye
.....yanmış	-mış redif
.....anmış	
.....ıslak ninemin	

.....ıhlamur	-ur tam kafiye
.....hamur	
.....savurur	

.....yaprak ninemin

.....çiçek -ek tam kafiye

.....gökçek

.....göçecek

.....uçmak ninemin

.....masal -al tam kafiye

.....bal

.....sandal

....emrihak ninemin

Manzum metnin son dizelerindeki -ak’lar kendi aralarında tam kafiye, ninemin ise kendi aralarında redif olarak esere âhenk katmışlardır. Eserin hece ölçüsünün de etkisiyle müzikalitesinin olumlu etkilendiği söylenebilir. Ninesinin başındaki yaşmağın dolunayı saran buluta benzetilmesi, ninesinin kokusunun leylağa benzetilmesi, ninesinin kardan daha ak olarak ifade edilmesi teşbih sanatının kullanıldığını göstermektedir. Ancak anlatıma güç katacak, okurun zihnini harekete geçirecek tasarım ve anlamların yeterince kullanılmaması eserin imgesel özelliklerini olumsuz etkilemiştir. Bir işlevi, görevi ya da amacı dikte ettirecek şekilde manzum metnin yapılandırılmaması, metnin yazınsal özerkliğini orta seviyelerde etkilemiştir. “Çocuk adına düşünme” ya da “çocuksuluk” anlamı taşıyacak ifadelerin eserde yer tutmaması metnin çocuğa görelilik niteliğini olumlu bir konuma getirmiştir.

OZAN

Kaynak başında nöbet tutandır ozan,
Gece yazan gündüz yazan içli içli saz çalan,
Ozan güzelliğin özünü yakalayandır.

Gerçek ozan yaşlanmaz hiç ölmez,
Gökteki yıldızlar gibidir hiç sönmez,
Ozan yüzyıllara meydan okuyan yaşlı çınardır.

Sözleri tuzığa düşüren bir avcıdır ozan,
Yelkenle en güzel düşlere kürek sallayan,
Yokuşlara sevgi çuvalıyla tırmanan direngen bir hamaldır.

Zamanı aşan yarına koşandır ozan,
Gerçek sofrasında bağdaş kurup lokma yiyen,
Ozan yılmayan dize gelmeyen bileği bükülmeyendir.

Zeynel BEKSAC

Üçlük serbest yapıda yazılan eser, milli ve kültürel unsurlarından ozanlık değerine doğrudan ya da dolaylı olarak değinildiği bir manzum metin olarak değerlendirilmektedir. Ozanlığın hikmetini, betimlemeler ve tanımlamalar yapılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Dize sonlarındaki kafiye ve redif uygulamaları, metnin ahengini artırmıştır. (ozan-çalan, ölmez-sönmez, ozan-sallayan, ozan-yiyen) Ayrıca son dizelerdeki yakalayandır, çınardır, hamaldır, bükülmeyendir kelimeleri kendi aralarında kafiyelenerek metne ritim kazandırmıştır. Metinde çağrışımların, zihinsel devinimlerin harekete geçeceği derin anlamlı ifadelerin az olduğu görülmektedir. Gece-gündüz karşıt anlamlı kelimelerle tezat sanatı, ozanı gökteki yıldızlara ve yaşlı bir çınara benzetmesiyle teşbih sanatı yapılmıştır. Yine ozanın hiç yaşlanmayacağı, ölmeyeceği; gökteki yıldızlar hiç sönmeyeceğini belirterek mübalağa sanatına başvurulmuştur. Bu değerlendirmeler sonucunda metnin imgesel özelliklerinin orta seviyelerde olduğu söylenebilir. Eserin “Milli Kültürümüz” teması altında “ısmarlama” kaygısının güdülerek seçilmesi, yazınsal özerkliğini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca eserin kurgusunun çocuk dünyasının gereklerini tam olarak karşılayamaması ve eserde çocuğun kelime hazinesini zorlayacak kelimelere rastlanması (direngen) çocuğa görelilik ilkesine terstir. Bu tespitler ışığında, manzum metnin çocuğa görelilik niteliği istenilen seviyede olamamıştır.

HALAY

Davranın, halaya durun koçaklar,
İşte baş, işte davul, işte meydan!
Güzel halay çeken güzel kucaklar,
Güzeli sevmeyen çıksın aradan!

Çal davul çal, güm güm oynasın yürek,
Üfle zurna üfle, uzun uzun çek,
Yiğit olan, efe olanlar gerçek,
Ayak ayak gider, çıkmaz sıradan.

Dönün dalga dalga, yol yol dönünüz,
Dönün takım takım, kol kol dönünüz,
Geniş geniş dönün, bol bol dönünüz,
Dönün, bağışlasın sizi yaradan!

Ulu çamlar gibi işte beşiniz,
Sıra dağlar mıdır yoksa eşiniz?
El ele tutuşun, hep birleşiniz,
Sizinle öğünür elbet bu vatan!

Tecer der, çalınır gönlümde davul,
Ana kız el ele, babayla oğul,
Yiğitler çıkıyor meydana, savul,
Savul gam kasavet bugün buradan!

Ahmet Kutsi TECER

Beş Hececiler ve Yedi Meşaleciler sanat akımının ardından Cumhuriyet'in kurulmasının akabinde özellikle 1925 ile 1930 yılları arasında etkisini göstermiş, Cumhuriyet'in ilk şairlerine mensup ediplerinden olan Ahmet Kutsi Tecer, Faruk

Nafiz Çamlıbel ekolünün devamı niteliğinde üslup olarak sade, anlaşılır, günlük konuşma dilinde, yapmacıksız ve ağır söz sanatlarından uzak bir sanat anlayışı benimsemiştir. İncelenen bu manzum metinde folklorik birtakım anlatımlarda bulunan yazar, “memleketçi şiir” anlayışında bu metni yazmıştır. 1940’lı yılların başında Ülkü dergisinin başına geçtikten sonra dergide folklor ile ilgili çalışmalarda bulunmuş ve folklor ile ilgili argümanları hem manzum hem de mensur eserler olarak halkın hizmetine sunmuştur. (Enginün, 2002: 6) 11’li hece ölçüsüyle yazılan eserin kafiye ve redif şeması şu şekildedir:

.....koçaklar	-ak tam kafiye
.....meydan	-lar redif
.....kucaklar	-dan zengin kafiye
.....aradan	

.....yürek	-ek tam kafiye
.....çek	
.....gerçek	
.....sıradan	

.....yol yol dönünüz	-ol tam kafiye
.....kol kol dönünüz	dönünüz redif
.....bol bol dönünüz	
.....yaradan	

.....beşiniz	-eş tam kafiye
.....eşiniz	-iniz redif
.....birleşiniz	
.....vatan	

.....davul -ul tam kafiye
.....oğul
.....savul
.....buradan

Kıtalaradaki son dizeler kendi aralarında kafiyelenerek (-an tam kafiye) bir ritim oluşturmuşlardır. Gösterme zarfı olan “işte” kelimesi birinci ve dördüncü kıtalarda kullanılarak anlatıma vurgu yapılmıştır. Ayrıca ikilemeler ile (güm güm, uzun uzun, ayak ayak, dalga dalga, yol yol, takım takım, kol kol, geniş geniş, bol bol) manzum metnin akışı hem hızlandırılmaya çalışılmış hem de ifadelerin anlatım gücü etkili bir hale getirilmiştir. Üçüncü kıtada “d” harfi ve beşinci kıtada “l” harfinin çok sayıda kelimede kullanılması asonans tekniğinin kullanıldığına işarettir. Eserde anlatımı daha canlı kılabilmek, zihinde farklı bağlantılar kurarak duygu ve düşünceleri ortaya serebilmek amacıyla farklı imgesel dokunmaların olduğu söylenebilir. Örneğin birbirleriyle aynı kavram alanına giren “halay, davul, zurna, çalmak, meydan” ve “koçak, yiğit, efe” kelime grupları ile tenasüp sanatının yapıldığı söylenebilir. Diğer taraftan “Ulu çamlar gibi işte beşiniz” dizesinde de teşbih sanatı yapılmıştır. Bu değerlendirmelerle manzum metnin imgesel özellikleri orta seviyede denebilir. Eserin bir fikri, bir düşünceyi ya da inancı dikte ettirme amacı gütmeyeceği için bu durum yazınsal özerkliği olumlu etkilemiştir. Bununla birlikte eserin şiirsel dilinin çocuğun anlam evrenine uyum göstermesi hasebiyle çocuğa görelilik niteliğinin de iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır.

MAVİ PORTAKAL

Dostlar ben şeytanın bacağı kırıldım
Altı bin metrede gökyüzünde
Masmavi bir portakal ısırıldım
Bir şahin uçurdum beyaz demirden
Gagası demir, kuyruğu demir, kursağı demirden

Güzel kuş, deli kuş, demir kuş
Tepeden tırnağa bulut, yıldız
İliklerine kadar yıldırım
Sapına kadar insan kesilmiş.

Bir şahin uçurdum beyaz demirden
Tâ... dünyanın öteki ucundan
Gelmiş bizim Yeşilköy'e konmuş
Açmış sonuna kadar bulut kokan kanatlarını
Sermiş çimene

Alıp sırtına uçuracak bizi
Yıldızlara sürtüne sürtüne
Bir şahin uçurdum beyaz demirden
Çelikten kaşları ne güzel çatılmış
Tam altı saat durmadan
Canım canına yüreğim yüreğine karışmış
Güzel kuş, deli kuş, demir kuş
Ben demir kesilmiştim,
Demir kuş olmuş
Beraber ısırmışız iştahla
Mavili turunculu portakalı
Damlamış dudaklarımızın kenarından
Zamanın balı
Kabuklarını Tuna'ya atmışız mavi portakalın
Çekirdeklerini Akdeniz'e
Dünya gözü ile bakmışız dünyamıza.

Bedri Rahmi EYÜBOĞLU

Yazarın serbest tarzda kaleme aldığı eser, Eyüboğlu'nun şiir anlayışına paralel olarak halk edebiyatının ürünü olan masalın özelliklerini taşımakla masala karşı duyduğu hayranlığın bir yansıması olarak bu metinde görülmektedir. Ana konusu uçak olan

eser, masal ögelerinin de yer aldığı bir anlatımla dile getirilmektedir. Manzum metinde ahengi sağlamak için dize sonlarında tekrar kelimelerle ve kafiye-redif uygulamaları ile gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. “Demirden” kelimesi dört yerde tekrar edilerek ritim sağlanmaya çalışılmıştır. Öte yandan “kırdım-ısırdım, çimene-sürtüne, karışmış-kuş” kelimelerinde benzer seslerden faydalanarak müzikalite kurulmuştur. Bu eserde ahengin daha çok dizeler arasındaki anlamlı bağlantılar yoluyla sağlanmaya çalışıldığını söylemek doğru olacaktır. Şairin eserin konusu olan uçağı tasvir ederken bir kuşun uzuvlarından yola çıkarak beyaz demiri kuşa benzetmiştir. Benzettiğı kuş ise şahindir. Ayrıca dünyanın mavili-turunculu portakala benzetilmesi teşbih sanatının olduğunu göstermektedir. “Gaga-kuyruk-kursak” kelime grubuyla uçak arasında ilgi kurularak tenasüp sanatı yapılmıştır. Metinden uçağın “Beyaz demir” olarak ifade edilmesiyle dolaylamanın da yapıldığını söylemek mümkündür. Bu değerlendirmelerle “Mavi Portakal” isimli manzum metnin imgesel özelliklerinin iyi bir seviyede olduğu söylenebilir. Bu eserin Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacının bir bilgiyi, düşünceyi aktarmak ya da iletmek olmadığı söylenirse metnin yazınsal özerkliğine olumlu bir katkı yaptığı ifade edilebilir. Ayrıca eserin içerik olarak çocuğa hitap edebilmesi ve onun dünyasını yansıtacak şekilde kurgulanması ve metin boyunca bu kaygıları taşıması bakımından çocuğa görelilik niteliğı olumlu bir seviyededir.

UÇAK YOLCULUĞU

Bir uçağım olmalı benim
Binip üstüne binip üstüne
Şu dünyayı gezmeliyim,
Gidip Akdeniz kıyılarına
Merhaba demeliyim
Sıcak sıcak denizlerde
Çimen gemici çocukları.

Bir uçağım olmalı benim
Binip üstüne binip üstüne

Daha uzaklara gitmeliyim,
Ta Fransa'ya, Berlin'e.
Selam demeliyim dört iklimden,

Özgürlük için dövüşmeye gelenler
Ölümlü günler bitti mi
Öten tüfekler sustu mu
Kazanlarda sıcak aşlar pişti mi?

Bir uçağım olmalı benim
Binip üstüne binip üstüne
Diyar diyar gitmeliyim.

Cahit KÜLEBİ

Cahit Külebi'nin 1945 yılında kaleme aldığı bu manzum eserde bir çocuğun yaşadığı heyecanları, sevinçleri ve geleceğe dair umutlarını serbest bir yapıda sergilediği bir eser olarak değerlendirilebilir. Eserin Külebi'nin yaşama bakışından kesitler sunduğu söylenebilir. Cahit Külebi'nin genel olarak eserlerinde yarım kalmış, tamamlanamamış hayallerinden ilham aldığı ve bu hayallerini bir sığınma yeri olarak kabul ettiği söylenebilir (Avcı, 2019: 290). Genel manada Külebi'nin uçurtmaya ve uçaklara olan alakası eserlerine de yansımıştır. Eserin âhenk unsurları incelendiğinde ritmi sağlama anlamında tekrar ifadelerden istifade ettiği söylenebilir. Örnek olarak “binip üstüne, bir uçağım olmalı benim,” ifadeleri gösterilebilir. Kullanılan ikilemelerin (sıcak sıcak, diyar diyar) ahengi sağlama noktasında metne yardımcı olduğu belirtilebilir. Ayrıca dize sonlarında benzer seslerin kullanımı (benim-gezmeliyim-demeliyim, bitti mi-pişti mi, üstüne-Berlin'e) eserin müzikalitesini artırmıştır. Bütün bu tespitler manzum metnin ahengini orta seviyelerde tutmuştur. Metnin imgesel özelliklerine dikkat edildiğinde şu değerlendirmeler yapılabilir: “Şu dünyayı gezmeliyim” ifadesinde dünya kelimesinde mecaz-ı mürsel sanatı, “Ölümlü günler bitti mi? Kazanlarda sıcak aşlar pişti mi?” soru cümleleriyle istifham sanatı, “deniz-çimmek-gemici-Akdeniz kıyıları” aynı kavram alanına giren kelimelerle

tenasüp sanatının yapıldığı söylenebilir. Bu değerlendirmelerle imgesel özellikler eserin anlam derinliğini ve çağrışımını olumlu bir şekilde etkilemiştir. Manzum metni öğretici hüviyetten uzak, sanatsal ve estetik bir kaygıyı taşıması yönüyle eserin Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacı yazınsal özerkliğine olumlu bir katkı yaptığı ifade edilebilir. Öte yandan çocuğun ruh dünyasındaki yansımaları ve bu yansımaların olumlu ve olumsuz neticelerini tahmin etme noktasında metnin şiir dilinin çocuğa uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir (Afacan, 2013: 74). Bu açıdan eserin genel hatlarıyla çocuğa görelilik ilkelerini karşıladığı söylenebilir.

ÇOCUK VE RESİM

Bir çocuk resim yapıyor:
Tutup ebemkuşağını sermiş önüne
Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,
Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...
Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,
Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

Bir çocuk resim yapıyor:
Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda,
Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş,
Barışın gökçek maviliğinden kuşlar geçiyor,
Küçük yüreğinin sevgisi serpiliyor toprağa,
Yamaçlarda beyaz papatyalar açıyor...

Bir çocuk resim yapıyor:
Bir dere geliyor sonsuzluktan, akıyor sonsuzluğa,
Dirliğe boy atıyor kıyısında çimenler...
İki ağaç başbaşa seyrediyor gökleri,
Yanağından pembeler dökülüyor çocuğun,
Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri...

Ah çocuk, canım çocuk,
Gel şu dünyayı kirli libasından soy!
Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk,
Resminin bir yerine beni de koy...

Dilaver CEBECİ

Dilaver Cebeci'nin yazdığı bu eserde, resim yapan bir çocuk anlatılmaktadır. Çocuk resim tuvaline hayallerini işleyerek doğa sevgisini ve heyecanını resim aracılığı ile dile getirmektedir. Manzum metinde ahengi sağlamak için öncelikle cümle ve kelime tekrarlarının (Bir çocuk resim yapıyor, çocuk) yapıldığı söylenebilir. Diğer yandan eserin tümüne düzenli olmayan bir şekilde yayılan kafiye ve redif uygulamalarının (başını-sarı-parmakları, yapıyor-geçiyor-açıyor, önüne-beldesine, gökleri-çiçekleri, soy-koy) olduğu görülmektedir. Bu açıdan eserin âhenk niteliğinin orta seviyelerde olduğu gözlenmektedir. Şiirin özünü temsil etmesi bakımından manzum metnin imgesel özelliklerinin ve çağrışım yapan unsurlarının zengin olduğu söylenebilir. Şöyle ki; eserde sarı renk güneş, mavi renk barış ve pembe renk çocukluk ile özdeşleştirilmiştir. Yine “ebemkuşağı, toprak, dağlar, güneş, kuşlar, papatyalar, dere, çimenler, ağaçlar” ve “gök, yağmur, sulamak” kelimeleri kendi aralarında aynı kavram alanına girerek tenasüp sanatı yapılmıştır. Resim masal beldesine benzetilerek teşbih sanatı, “Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş”, “İki ağaç başbaşa seyrediyor gökleri” ve “Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri” ifadeleriyle teşbih sanatına başvurulmuştur. Bir düşüncüyü ya da öğretiyi savunmak bu metnin amacı olmadığı düşünüldüğünden ve şiirsel endişenin ya da bir diğer ifadeyle estetik kaygının eserin dizelerinde hissedilmesi mevzu bahis olduğundan eserin yazınsal özerkliği iyi seviyededir. Çocuğun düşünce dünyasına hitap etmesiyle birlikte herhangi bir çocuksuluk ya da çocuk adına düşünme emarelerinin manzum metinde hissedilmemesi, çocuğa görelilik niteliğine de son derece olumlu tesir etmiştir.

YÜREKLER

Çinide daha bu sabah
Açılmış çiçekler gördüm.
Yaklaştım: Konmuş arılar,
Uçan kelebekler gördüm.

Kovanların kuytusunda
Dizili petekler gördüm.
Mihraplarda ruhlar vardı,
Mimberde melekler gördüm.

Dolaştım: Beş yüz yaşında
Koç yiğit direkler gördüm.
Sütunlarda, direklerde
Bükülmez bilekler gördüm.
Dinledim: Vuran nabızlar,
Ve çarpan yürekler gördüm.

Gezdim dışarda yolları...
Dilekler, istekler gördüm;
Eski sanatın yanında
Yeniye emekler gördüm.

Arif Nihat ASYA

Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği Selimiye Camisine olan hayranlığını “Yürekler” adlı manzum metninde dile getiren Arif Nihat Asya, caminin her bir ayrıntısını ve güzelliğini anlatmaktadır. 8’li hece ölçüsüyle yazılan eserin âhenkli bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Metnin redif ve kafiye yapısı şöyledir:

.....sabah	-ek tam kafiye
.....çiçekler gördüm	-ler gördüm redif

.....arılar
.....kelebekler gördüm

.....kuytusunda -ek tam kafiye
.....petekler gördüm -ler gördüm redif
.....vardı
.....melekler gördüm

.....yaşında -ek tam kafiye
.....direkler gördüm -ler gördüm redif
.....direklerde
.....bilekler gördüm
.....nabızlar
.....yürekler gördüm

.....yolları -ek tam kafiye
.....istekler gördüm -ler gördüm redif
.....yanında
.....emekler gördüm

Eserin anlam derinliğine sahip dizelerden oluşması, yazarın duygularını düşsel ögelerle harmanlaması, imgesel özellikler yönünden güçlü bir kimliğe sahip olmasını sağlamıştır. Manzum metinde, camiye gittiği zaman çinileri ve üzerindeki çiçek desenlerini gördüğü söylenir. Çinileri daha yakından incelemek için yaklaştığı zaman bu çiçeklerin üzerine konan kelebekleri ve arıları gördüğü anlatılır. Bu dizelerde mübalağa sanatının yapıldığı söylenebilir. Ayrıca Mimar Sinan'ın Selimiye Camiini yaptığı dönemin sanat anlayışında çiniciliğin oldukça gelişmiş bir uğraş olduğunu

söylemek de mümkündür. “Mihraplarda ruhlar vardı/Mimberde melekler gördüm” dizelerinde de mübalağa sanatına başvurulmuştur. “Dolaştım: Beş yüz yaşında/Koç yiğit direkler gördüm.” ve “Eski sanatın yanında/Yeniye emekler gördüm.” dizelerinden teşhis sanatı yapılmıştır. Diğer yandan “Eski sanatın yanında/Yeniye emekler gördüm.” dizelerinde hem tezat sanatı hem de karşılaştırma yapıldığını söylemek mümkündür. Manzum eserlerde bir sorun olarak görülen “ısmarlama” bir şekilde bu eserin Türkçe ders kitabına seçilmemesi ve bir gaye uğruna metnin temayla ya da konuyla sınırlı olmaması, yazınsal özerkliği olumlu bir şekilde etkilemiştir. Manzum metnin 12-14 yaş aralığındaki çocukların zihinsel ve duygusal dünyasına uygunluğu, sanatla ilgili haz alma ve estetik anlayışın çocuğun düzeyine uygunluğu bakımından bireyin gelişimini ön planda tutması bakımından eserin çocuğa görecelik niteliği iyi bir seviyededir. (Afacan, 2013: 74)

KURTLA KÖPEK

Zafiyetten çiroza dönmüştü kurdun biri
Köpekler, aksine, semiz mi semiz.
Bu kurt bir gün bir köpeğe rastladı; iri
Güzel, besili bir köpek; tüyleri tertemiz.
“Atılıp şunu bir parçalamalı”,
Boğuşmayı da göze almak lazımdı fakat,
Köpek deseniz kendini, hakikat,
Koruyabilecek kadar anaçtı.
Bunu gören kurt pek sessiz yanaştı.
Biraz aşağıdan alıp dil dökeyim diye,
Hayran olduğunu söyledi bu semizliğe.
— “Güç bir şey değil, sayın efendimiz,
Dedi köpek, böyle benim gibi semirmeniz.
Vazgeçin, bırakın bu ormanları.
Nedir bu ormanlarda çektiğiniz;

Seril sefil, perişan, aç biilaç?
Açlıktan neredeyse öleceksiniz,
Hepiniz fülûsuahmere muhtaç.
Âdeta arslan ağzında, yiyecekleriniz.
Gelin benimle, hemen değişsin kaderiniz.”
Kurt sordu: -“Peki, işim ne olacak?”
— “Hiç! dedi köpek, sadece adam kovalamak.
Vazifeniz yabancılara şiddet,
Evdekilere hürmet göstermekten ibaret.
Ama karşılığında neler, neler!
Sizindir artık evin sayısız yemekleri.
O ne piliç, o ne kuş kemikleri!
O ne sonsuz okşanıp sevimliler!”
Kurt ne diyeceğini şaşırmişti.
Sevincinden âdeta gözleri yaşarmıştı.
Derken baktı ki köpeğin boynunda bir yara.
— “Bu ne?” dedi. — “Hiç!” — “Nasıl hiç?” — “Mühim değil yani.”
— “Ama ne?” — “Bağlamak için tasma takarlar ya,
Gözüne ilişen herhalde onun yeri.”
— “Bağlamak mı, serbestçe dolaşamaz mısınız?”
— “Pek dolaşamayız, ama ne çıkar?”
— “Ne mi çıkar? Yerinde dursun saltanatınız.
Hani hazineler bağışlasalar
Zerre bile feda edemem hürriyetimden.”
Diyip bizim kurt oradan uzaklaştı hemen.

Orhan Veli KANIK

“Kurtla Köpek” manzum metni fabl türünün örneklerinden olup, son derece besili ve sağlıklı olan köpekle, açlıktan zayıf düşmüş, bitkin bir kurdun aralarındaki hadise anlatılmaktadır. Kurt köpeğe bu güzel halini neye borçlusun diye sorduğunda köpek kendisini takip etmesini ve bu sayede kaderinin de değişeceği müjdesini verir. Köpek

kurda sahiplerinin verdiği her görevi yaptığını ve aç kalmadığını, rahat bir hayat sürdüğünü söyler. Ancak kurt, köpeğin boynundaki yaranın tasmadan kaynaklandığını anlayınca özgürlüğünü en büyük nimet olduğunu idrak etmiştir. Fabl türündeki eserlerin ahlaki bir erdemi, düşünceyi ve görüşü iletmesi bakımından çocuk edebiyatı eğitiminde sıklıkla kullanılagelmiştir. Fablların tarihî geçmişinde Doğuda Beydaba, Batıda Ezop, Phaedrus ve La Fontaine önemli temsilcileri arasında gösterilmektedir. Orhan Veli Kanık da bu türde önemli eserleri Türk edebiyatında neşretmiştir. Kurtla Köpek adlı manzum metin serbest yapıda yazılmıştır. Âhenk özellikleri incelendiğinde dize sonlarındaki redif ve kafiyelerin (biri-iri, semiz-tertemiz, fakat-hakikat, anaçtı- yanaştı, diye-semizliğe, efendimiz-semirmeniz, yiyecekleriniz-kaderiniz vb.) ritmi sağladığı görülmektedir. Fablların alegorik (sembolik) bir anlatımı vardır. Metindeki hayvanlar insanları temsil etmektedir. (Bu metinde köpek sadakati, kurt özgürlüğü temsil etmiştir.) Metnin tamamıyla teşhis ve intak sanatı üzerine kurulması eserin imgesel özelliklerini olumlu etkilemiştir. Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacının herhangi bir tema adı altında sınırlı olmaması ve eserin iletmediği mesajların evrensel olması yazınsal özerliğinin iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır. Öte yandan eserde kullanılan kelimeler, verilen mesajlar, metnin bütününde görülen iyi kurgulanmış çocuğa uygun bir dünya, eserin bireye vermek istediğı değerler ve bu değerlerin çocuğun hayatına olası etkileri bakımından düşünüldüğünde çocuğa görelilik niteliğine tesiri olumlu olmuştur (Afacan, 2013: 74).

VATAN SEVGİSİNİ İÇTEN DUYANLAR

Vatan sevgisini içten duyanlar
Sıdk ile çalışır benimseyerek
Milletine ulusuna uyanlar
Demez neme lâzım neyime gerek

Her ferdin hakkı var bizimdir vatan|
Babamız dedemiz döktüler al kan
Hudut boylarında can verip yatan
Saygiyle anarız şehit diyerek

Vatan aşkı ile çalışan kafa
Muhakkak erişir öndeki safa
Tesir nüfuz olur her bir tarafa
Herkes onu büyük tanır severek

Olmak istiyorsan dünyada mesut
Hakka halka yarayacak bir iş tut
Çalıştır oğlunu kızını okut
İnsan olmak için okumak gerek

Vatan bizim ülke bizim el bizim
Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim mal bizim
Söyle Veysel öğrenerek överek

Âşık Veysel

Aşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden Aşık Veysel tarafından kaleme alınan manzum metinde, vatan aşkıyla çalışıldığında ülkenin gelişeceğini, insanlığa faydalı olabilmek için okumak, okutmanın mühim bir vazife olduğunu anlatılmıştır. 11'li hece ölçüsüyle yazılan eser kafiye ve redif yapısı şu şekilde oluşmuştur:

.....duyanlar	-uy tam kafiye
.....benimseyerek	-anlar redif
.....uyanlar	-erek zengin kafiye
..... gerek	

.....vatan	-an tam kafiye
.....kan	
.....yatan	
.....diyerek	

.....kafa -afa zengin kafiye

.....safa

.....tarafa

.....severek

.....mesut -ut tam kafiye

.....tut

.....okut

.....gerek

.....el bizim -l yarım kafiye

.....kol bizim bizim redif

.....mal bizim

.....överek

Manzum eserdeki ritimle beraber Aşık Veysel'in söyleyiş özelliği olarak belirtilebilecek gösterişsiz ve yalın bir dil onu dönemin sanatçılarından ayırmıştır. Bu metinde de işlediği yaşama sevinci, vatan sevgisi ve çalışma azmi, kullandığı yalın dille birlikte ön plana çıkmıştır. Eserin imgesel özellikleri incelendiğinde “Hudut boylarında can verip yatan”, “Vatan aşkı ile çalışan kafa” dizelerinde istiare sanatı, “vatan, şehit, bayrak, Ayyıldız” ve “millet, ulus, halk” benzer kavram alanları oluşturarak tenasüp sanatına örnek teşkil etmiştir. Bu doğrultuda eserin imgesel özellikleri orta seviyededir. Eserin yazınsal özerkliğine zarar verecek bir görüşü dikte ettirme ya da Türkçe ders kitabında temaya uygun olacak şekilde seçilme niyetinin olma durumunun görülmemesi, metin için olumlu bir özellik olarak söylenebilir. Eserin orijinal haliyle ders kitabında mevcut olması ve yazınsallığının indirgenmemesi ya da metindeki söyleyişlerin çocuksu bir hale getirilmemesi, çocuğa görelilik niteliğini iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır.

ALIN TERİNDEN BİR DENİZ

Deriner'de erler derin
Yedi kat altında yerin
Bilmem ki ne anıyorlar

Başıboş akmasın diye
Bendini yıkmasın diye
Çoruh'a gem vuruyorlar

Hasan, Murat, Mehmet, Ali
Bunlar Çoruh'tan da deli
Sele karşı duruyorlar

Alın terinden bir deniz
Şaşarsınız bir görseniz
Nam alıp can veriyorlar

Dağlar devriliyor kat kat
Kimi Mansur, kimi Ferhat
Kayaları kınıyorlar

Altında yağmurun karın
Apaydınlık yarınlara
Rüyasını görüyorlar

Onların meskeni dağlar
Sılda hastalar sağlar
Sefasını sürüyorlar

İşleri çetin mi çetin
Yaralı memleketin
Yarasını sarıyorlar

Ali AKBAŞ

8’li hece ölçüsüyle yazılan manzum metin, baraj yapım süreci ve öneminden dem vurularak anlatılmaya çalışılmıştır. Eserde ahengi yakalamak için redif ve kafiyelerden yararlanılmıştır. Redif ve kafiye tablosu şu şekildedir:

.....derin -erin zengin kafiye

.....yerin

.....arıyorlar

.....akmasın diye -k yarım kafiye

.....yıkmasın diye -masın diye redif

.....vuruyorlar

.....Ali -li tam kafiye

.....deli

.....duruyorlar

.....deniz -eniz zengin kafiye

.....görseniz

.....veriyorlar

.....kat kat -at tam kafiye

.....Ferhat

.....kırıyorlar

.....karın -ar tam kafiye

.....yarınların -ın redif

.....görüyorlar

.....dağlar -ağ tam kafiye
.....sağlar -lar redif
.....sürüyorlar

.....çetin -etin zengin kafiye
.....memleketin
.....sarıyorlar

Ayrıca dize sonlarındaki son kelimeler, kendi aralarında kafiye ve redif uygulaması ile (-r yarım kafiye, (i)yorlar redif) manzum metnin ritmini sağlamışlardır. Bu açıdan eserin âhenk unsurları, metne olumlu bir özellik olarak yansımıştır. Şiirin imgesel özellikleri incelendiğinde “Çoruh’a gem vuruyorlar”, “Bunlar Çoruh’tan da deli”, Yaralı memleketin/Yarasını sarıyorlar” dizelerinde teşhis sanatı yapılmıştır. “Kimi Mansur, kimi Ferhat” dizesinde telmih (çağırışım) yapılarak eserin imgesel özelliklerini artırıcı adımların atıldığı söylenebilir. Manzum metnin “Vatandaşlık” teması altında mevcut olması “ısmarlama” bir anlayışla Türkçe ders kitabına yerleştirildiği intibai uyandırdığı için yazınsal özerkliğine zarar verdiği ifade edilebilir. Eserde çocuksu, çocuğa indirgenmiş bir dil kullanılmaması metnin çocuğa görelilik niteliğini orta seviyelerde tutmuştur.

ÇİFTÇİNİN NASİHATI

Bir akıllı çiftçi varmış,
Hem de pek de ihtiyarmış.

Bir gün çiftçi hastalanır,
Çocuklarını çağırır.

Der ki: Artık yavrularım
Öleceğim, ihtiyarım.

Bunu iyi dinlersiniz
Kalmazsınız öyle işsiz:

Bahçede bir hazine var,
Kazarsanız altın çıkar.

Üç gün sonra çiftçi ölür.
Bir ağaçlığa gömülür.

Çocukları koşuşarak
Bahçedeki taşı, toprak

Yapar gibi çalışırlar.
Ne altın var ne mangır var...

Fakat maksat ne bilinir
Ki çalışmak hazinedir.

Çiftçi bunu demek ister:
Haydan gelen huya gider.

İbrahim Alaattin GÖVSA

Beyit şeklinde ele alınan manzum metin, 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Ahengi sağlama noktasında redif ve kafiye şeması şu şekildedir:

.....varmış	-ar tam kafiye
.....ihtiyarmış	-mış redif

.....hastalanır	-ır redif
.....çağırır	
.....yavrularım	-ar tam kafiye
.....ihtiyarım	-ım redif
.....dinlersiniz	-iz tam kafiye
.....işsiz	
.....var	-ar tam kafiye
.....çıkır	
.....ölür	-l yarım kafiye
.....gömülür	-ür redif
.....koşuşarak	-rak zengin kafiye
.....toprak	
.....çalışırlar	-ar tam kafiye
.....var	
.....bilinir	-ir redif
.....hazinedir	
.....ister	-er redif
.....gider	

Eserin imgesel özellikleri değerlendirildiğinde “Ki çalışmak hazinedir.” dizesinde çalışmak hazineye benzetilerek teşbih sanatı, manzum metnin son dizesindeki “Haydan gelen huya gider.” atasözüyle irsal-i mesel sanatının yapıldığı söylenebilir. Bu örnekler ışığında eserin imgesel özellikleri orta seviyededir. Eserin Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacının bir görüşü, düşüncüyü savunmak olmadığı için bu durum

metnin yazınsal özerkliğine olumlu bir tesiri olmuştur. Diğer yandan metinde kullanılan dilin çocuğun anlam düzeyine uygunluğu, herhangi çocuksu ifade taşıyan dizenin olmaması çocuğa görelilik ilkesini olumlu etkilemiştir.

4.1.3. 6. Sınıf (MEB Yayıncılık) Türkçe Ders Kitabında Bulunan Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması

6.sınıf Türkçe ders kitabında (MEB Yayıncılık) incelemeye konu olan yirmi iki manzum metin tespit edilmiştir. Değerlendirmeye konu olan metinlerin beş tanesi alan yazın uzmanları tarafından “iyi”, dört tanesi “orta” ve bir tanesi ise “zayıf” olarak kategorize edilmiştir.

Tablo-4

6.Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (MEBYayıncılık) Manzum Metinlerin Belirlenen Kıstaslara Göre Değerlendirilmesi

Sıra No	Metnin Başlığı/Metin Yazarı	Metnin Sayfa No	Metnin Âhengi	Metnin İmgesel Özellikleri	Metnin Yazınsal Özerkliği	Metnin Çocuğa Göreligi	Metin Niteliği
1	Arıyorum/Yusuf YANÇ	18	Zayıf	Zayıf	Zayıf	Zayıf	Zayıf
2	Güzel Türkçe/Kazım Nâmi DURU	25	Orta	Orta	Zayıf	Orta	Orta
3	Dünyayı Verelim Çocuklara/Nazım Hikmet RAN	36	Orta	İyi	İyi	İyi	İyi
4	Sonsuz Koşu/Ceyhun Atuf KANSU	62	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
5	Çanakkale Türküsü/Anonim	69	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
6	Mustafa Kemal'den Konuştuk/Özker YASİN	70	Zayıf	Orta	Orta	Orta	Orta
7	Sevgi Diyen Çağlar Aşar/Bestami YAZGAN	114	İyi	Orta	Orta	Orta	Orta
8	Anadolu/Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI	172-173	İyi	Orta	Orta	İyi	İyi
9	Ana Dili/Bahtiyar VAHAPZADE	186-187	Orta	Zayıf	Orta	İyi	Orta
10	Vatan Destanı/Halit Fahri OZANSOY	198-199	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi

ARIYORUM

Karamanoğlu Mehmet Bey'i arıyorum,
Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı?
Bir ferman yayınlamıştı:

"Bugünden sonra, divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste,
meydanda
Türkçeden başka dil konuşulmaya!" diye,
Hatırlayanınız var mı?

Dolanın yurdun dört bir yanını,
Çarşayı, pazarı, köyü, şehri,
Fermana uyanınız var mı?

Nutkum tutuldu, şaşırdım, merak ettim,
Dolandığınız yerlerdeki Türkçe olmayan isimlere,
Gördüklerine, duyduklarına üzüleniniz var mı?

Tanıtımın demo, sunucunun spiker,
Gösteri adamının showmen, radyo sunucusunun diskjokey,
Hanım ağanın firstlady olduğuna şaşırmanız var mı?

Dükkânın store, bakkalın market, torbasının poşet,
Mağazanın süper, hiper, gros market,
Ucuzluğun damping olduğuna kananız var mı?

İlan tahtasının billboard, sayı tabelasının skorboard,
Bilgi alışının brifing, bildirgenin deklarasyon,
Merakın, uğraşın hobby olduğuna güleniniz var mı ?

Bırakın eli, özün bile seyrek uğradığı,
Beldelerin girişinde welcome,
Çıkışında goodbye okuyanınız var mı?

Korumanın, muhafızın bodyguard,
Sanat ve meslek pirlerinin duayen,
İtibarın, saygınlığın prestij olduğunu bileniniz var mı?

Sekinin, alanın platform, merkezin center,
Büyüğün mega, küçüğün mikro, sonun final,
Özlemin, hasretin nostalji olduğunu öğreneniniz var mı?

İş hanımızı plaza, bedestenimizi galeria,
Sergi yerlerimizi centerroom, showroom,
Büyükşehirlerimizi mega kent diye gezeniniz var mı?

İki katlı evinizi dubleks, üç katlı komşu evini tripleks,
Köşklerimizi villa, eşliğimizi antre,
Bahçe çiçeklerini flora diye koklayanınız var mı?

Sevimlinin sempatik, sevimsizin antipatik,
Vurguncunun spekülâtör, eşkiyanın mafya,
Desteğe, bilemediniz koltuk çıkmaya sponsorluk diyeniniz var mı?

Çarpıcı, önemli haberler flash haber,
Yaşa, varol sevinçleri oley oley,
Yıldızları star diye seyredeniniz var mı?

Vırvırık dağının tepesindeki köyde,
Cafeshop levhasının altında,
Acının da acısı kahve içeniniz var mı?

Toprağımızı, bayrağımızı, inancımızı çaldırmayalım derken
Dilimizin çalındığına, talan edildiğine,
Özün el diline özendiğine iç yananınız var mı?

Masallarımızı, tekerlemelerimizi, atasözlerimizi unuttuk,
Şarkılarımızı, türkülerimizi, ninnilerimizi kaybettik,
Türkçemiz elden gidiyor, dizini döveniniz var mı?

Karamanoğlu Mehmet Bey'i arıyorum,
Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı?
Bir ferman yayınlamıştı.
Hayal meyal hatırlayıp da sahip çıkanınız var mı?

Yusuf YANÇ

Serbest yapıda yazılan bu eser, manzum metinden ziyade daha çok manzume denebilecek mahiyettedir. Çünkü eserin genel yapısı itibariyle âhenk unsurlarından yazınsal özerkliğine kadar metinde birtakım sorunların olduğu aşikardır. Metnin ahengini sağlayabilmek için bazı dizelerin sonunda “... var mı?” soruları sorularak kelime tekrarlarından ritim sağlanmaya çalışılmıştır. Kafiye ve redif uygulamalarının yok denecek kadar az olması metnin ahenginin zayıf olması sonucunu doğurmuştur. Metindeki çağrışım ve imgesel özellikler incelendiğinde bir yetersizlik göze çarpmaktadır. Manzum metinlerin gündelik dilden farklı kendine has, sihirli bir söyleyişinin olduğu belirtilirse incelenen metnin bu nitelikleri taşıması mümkün görünmemektedir. “Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı?”, “Hatırlayanınız var mı?”, “Fermana uyanınız var mı?” gibi sorularla zaman zaman istifham sanatına başvurularak eserin imgesel özellikleri artırılmaya çalışılsa da başarılı olunmadığı gözlenmiştir. Metnin baştan sona “dile karşı hassasiyet” adı altında bir görüşü, düşünceyi ya da emeli muhatabına iletme yani propaganda yapma amacı güttüğü görülmüştür. Özellikle “Toprağımızı, bayrağımızı, inancımızı çaldırmayalım

derken/Dilimizin çalındığına, talan edildiğine/Özün el diline özendiğine iç yananınız var mı?” ve “Nutkum tutuldu, şaşırdım, merak ettim/Dolandığınız yerlerdeki Türkçe olmayan isimlere/Gördüklerine, duyduklarına üzüleniniz var mı?” dizelerindeki söyleyişler sanatlı ifadelerden daha çok “heyecanlı” olmayı amaçlamış öğretici manzumeler topluluğudur. Bu yönleriyle eserin yazınsal özerkliği zayıftır. Bununla birlikte eserin sanatsal zevkten uzak olması ve çocuğun kavramsal düzeyine uygun olmaması bakımından çocuğa görelilik niteliği de istenilen düzeye erişememiştir.

GÜZEL TÜRKÇE

İlkyazın ormanlarda ağaçlar yeşerirken
Kuytu yerlerden keskin, o yanık sesler gelir.
Bu şakıyan ses beni titretir yüreğimden,
Bülbül sesi değil o, benim güzel Türkçemdir.

Yağmurlar yağar, olur bir serin ince dere
Bir gümüş kemer gibi ovadan akıverir;
Kıvrılır, döner, gider, getirir bolluk yere;
Çağlayan dere değil, benim güzel Türkçemdir.

Kazım Nâmi DURU

14’lü hece ölçüsüyle yazılan eser ana dili sevgisini anlatmaktadır. Kafiyelele ahengin sağlanmaya çalışıldığı eserin kafiye şeması şu şekildedir:

.....yeşerirken	-en tam kafiye
.....gelir	-ir tam kafiye
.....yüreğimden	
.....Türkçemdir	

.....dere -ere zengin kafiye
.....akıverir -ir tam kafiye
.....yere
.....Türkçemdir

Manzum metinde sanatlı söyleyişler ve çağrışım yapabilecek imgesel ifadelerin az olduğu söylenebilir. Bazı dizelerde duyulan sesin ve çağıldayan derenin Türkçeye benzetilmesi ile teşbih sanatı yapılmıştır. Coşkun bir dille duyguların ve düşüncelerin iletildiği her metin, manzum metin olarak değerlendirilmemelidir. İncelenen metinde de kullanılan ifadeler, sanatlı söyleyişten daha çok bir görüşü dikte ettirmek ve Türkçenin güzel bir dil olduğunu iddia ederek muhataplarına yayma amacını güden bir metin olarak değerlendirilmektedir. Bu tarz propaganda ifadeler taşıyan dizeler, manzum metinlerin kendine has şiirsel diline uygun düşmemektedir. Bundan dolayı metnin yazınsal özerkliği zayıf seviyededir. Eserin dilinde bir çocuksuluk ya da çocuğun anlaması için eserin niteliğinin indirgenmesi görülmediğinden dolayı çocuğa görelilik niteliği orta seviyelerdedir.

DÜNYAYI VERELİM ÇOCUKLARA

Dünyayı verelim çocuklara, hiç değilse bir günlüğüne
Allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar,
Oynasınlar türküler söyleyerek yıldızların arasında.
Dünyayı çocuklara verelim,
Kocaman bir elma gibi verelim, sıcacık bir ekmek
somunu gibi,
Bir günlüğüne de olsa öğreysin dünya arkadaşlığı
Çocuklar dünyayı alacak elimizden,
Ölümsüz ağaçlar dikecekler.

Nazım Hikmet RAN

Toplumcu gerçekçi şiirin edebiyatımızdaki en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Nazım Hikmet'in yazdığı bu eser, serbest tarz formunda ve tek bentten oluşan bir yapısı vardır. Şairin dünyadaki bütün kötülüklerin son bulmasını ve güzel bir dünyayı çocuklara vermeyi işlediği eserinde, Nazım Hikmet'in de tarzıyla uyumlu sade bir dil anlayışının görüldüğü söylenebilir. Manzum metindeki âhenk, dize tekrarı ve redif-kafiyelerle sağlanmıştır. Dünyayı verelim çocuklara/ Çocuklara verelim dünyayı şeklinde olan cümlelerde dize tekrarı vardır bazı kelimeler yer değiştirerek ritim sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak metnin ahenginin zayıf olduğu gözlenmiştir. Eserde çağrışım yapan derin anlamlı dizelerin varlığı göze çarpmaktadır. “Allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar” dizesinde dünyayı, allı pullu bir balona, “Kocaman bir elma gibi verelim” dizesinde dünyayı, kocaman bir elmaya benzeterek teşbih sanatı yapılmıştır. “Ölümsüz ağaçlar dikecekler” dizesinde mübalağa sanatının yapıldığı söylenebilir. Bu yönleriyle metnin imgesel özellikleri iyi bir seviyededir. Eserde yazınsal özerkliğine zarar verecek eylemlerin olmaması metne olumlu bir etki olarak dönmüştür. Ayrıca çocuğun hayal ve düşünce yapısına uygun anlatımların olması, eserin kurgusunun çocuğun duygu halini yansıtması bakımından olumlu olması, eserin çocuğa görecelik niteliğini iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır.

ŞU SONSUZ KOŞU

Samsun'a ayak basmış kahraman bugün,
Çayır, çimen yeşermiş zafer yolunda.
Davul zurna sesinde şahlanır düğün
Gönlüm coşup öter bir bahar dalında.

Nasıl çıkmış bir sabah Samsun'dan yola
Dağlardan dağlara o zafer türküsü,
Şahlanıp bayrak çekmiş her eski kola,
Taze bir bahar açmış yurdun gözünü.

Ceyhun Atuf Kansu'nun 14'lü hece ölçüsüyle yazdığı manzum metinde, Atatürk'ün milli mücadele yolunda yaptıkları dile getirilmiştir. Eserin âhengi, dize sonlarında kullanılan redif ve kafiye aracılığı ile sağlanmıştır. Redif ve kafiye tablosu şu şekildedir:

.....bugün	-ün tam kafiye
.....yolunda	-lın tam kafiye
.....düğün	-da redif
.....dalında	
.....yola	-ol tam kafiye
.....türkü	-a redif
.....kola	-ü redif
.....gözünü	

Eserin müzikalitesi kullanılan redif ve kafiyelerle iyi bir zemine oturmuş ve eserin ahenginin artmasını sağlamıştır. Eserin imgesel özellikleri incelendiğinde “Davul-zurna-düğün” ve “çayır-çimen-yeşermek” kelime grupları aynı kavram alanında olması hasebiyle tenasüp sanatının yapıldığı söylenebilir. “Kahraman” kelimesi ile Atatürk'e atfen bir dolaylama sanatı yapılmıştır. “Davul zurna sesinde şahlanır düğün” dizesinde teşhis sanatı yapılmıştır. Bu açıdan manzum metnin anlatım yönüyle zengin veriler barındırması eserin imgesel özelliklerinin iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır. Eserin gerçek olanı raporlaştırmak ya da aktarmak gibi bir misyonu amaçladığı mevzu bahis olmadığından metnin yazınsal özerkliği iyi bir seviyededir (Afacan, 2013: 74). Öte yandan eserin çocuksuluk ögesi taşıyan unsurlardan arınık olması ve çocuğun anlam dünyasına uygun dilinin olması bakımından manzum metnin çocuğa yönelik niteliğine olumlu bir etkisi olmuştur.

ÇANAKKALE TÜRKÜSÜ

Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde bir uzun selvi,
Kimimiz nişanlı, kimimiz evli, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde bir kırk testi,
Analar babalar ümidi kesti, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale üstünü duman бүrd,
On çnc fırka harbe yürüdü, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale elinde toplar kuruldu,
Vay bizim uşaklar orda vuruldu, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale köprüsü dardır geçilmez,
Al kan olmuş suları bir tas içilmez, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale'den çıktım yan basa basa,
Ciğerlerim çrd kan kusa kusa, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale'den çıktım başım selamet,
Anafarta'ya varmadan koptu kıyamet, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde vurdular beni,
Ölmeden mezara koydular beni, off, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde sıra söğütler,
Altında yatıyor aslan yiğitler, off, gençliğim eyvah!

Anonim

Anonim halk şiiri nazım türlerinden türkü formatında yazılan bu manzum metin, hece vezninin ikili birimiyle yazılmıştır. Türkülerin genel karakteristik özelliklerinden kabul edilen sayılan söyleyeninin belli olmaması (anonim) açısından bu eserde, Türk tarihînin önemli dönüm noktalarından olan Çanakkale Savaşlarının anlatıldığı bir metindir. Metinde vatan savunması için cepheye giden askerlerin kahramanlıkları ve Çanakkale zaferindeki rolleri ifade edilmektedir. Eserde kafiye, redif ve tekrar eden bölümler (nakarat ya da kavuştak) ahengi sağlamış ve manzum metnin müzikalitesini yüksek bir seviyeye taşımıştır. Redif ve kafiye şeması şu şekildedir:

.....çarşı -arşı zengin kafiye

.....karşı

off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....selvi -i yarım kafiye

.....evli

off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....testi -esti zengin kafiye

.....kesti

off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....bürüdü -ürü zengin kafiye

.....yürüdü -dü redif

off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....kuruldu -ur tam kafiye

.....vuruldu -uldu redif

off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....geçilmez -ç yarım kafiye

.....içilmez -ilmez redif

off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....selamet -a yarım kafiye
.....kıyamet -met redif
off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....vurdular beni -dular beni redif
.....koydular beni
off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

.....söğütler -it tam kafiye
.....yiğitler -ler redif
off, gençliğim eyvah! (Nakarat)

Manzum metinde çeşitli imgesel dil özellikleriyle örülü yapılarla karşılaşmaktadır. Özellikle “selvi, kırık testi, duman, söğüt” gibi kelimelerin metin içindeki yeri ve çağrışımı metnin anlam çeşitliliğini etkilemiştir. “Çanakkale içinde bir uzun selvi” dizesinde “selvi” ve “Altında yatıyor aslan yiğitler” dizelerindeki “yiğit” kelimesi askerin yerini karşılayarak açık istiare sanatı yapılmıştır. “Çanakkale içinde bir kırık testi” dizesinde asker kırık testiye “Anafarta'ya varmadan koptu kıyamet” dizesinde savaş alanı kıyamete benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır. “Al kan olmuş suları bir tas içilmez” dizesinde mübalağa sanatına başvurularak eserin imgesel niteliği artırılmıştır. Bu açıdan manzum metnin imgesel özellikleri iyi bir seviyede kalmıştır. Metnin “ısmarlama” bir amaç taşıması ve bir düşüncüyü ya da görüşü iletme gayesinin olmaması yönleriyle eserin yazınsal özerkliğine olumlu bir katkısı olmuştur. Ayrıca metnin çocuğun sanatsal zevk ve anlayışına paralel bir yapısının olması, “çocuk adına düşünme” veya “çocuksuluk” ifadesi taşıyan dizelere sahip olmaması bakımından çocuğa görelilik niteliği iyi bir seviyededir.

MUSTAFA KEMAL'DEN KONUŞTUK

-Bir Nine Söyledi-

Anlatması güçtür oğul,
Bir kara duman sarmıştı yurdumuzu.
Dört koldan hain düşman sürüleri,
Dört koldan vahşet, keder.
Ama yitirmedik umudumuzu,
Biliyorduk mavi gözlü kahraman
Bir gün gelecekti.

-Bir Dede Söyledi-

Gelecekti ne demek, geldi!
Bir cemre düştü yurdumuzun üstüne,
Isındı damarlarımızda kan.
Gayri Mustafa Kemal denen kahraman,
Öl dese ölecektik.
Samsun'da doğan bir ırmak gibi
Köpüre köpüre Akdeniz'e dökülecektik.

-Bir Genç Söyledi-

Gerçi Ata'm biz görmedik seni,
Gerçi seninle birlikte savaşamadık
Biz ki her şeyi hazır bulduk sizden,
Bir rahat ömür yaşadık ve yaşamaktayız.

Özker YAŞIN

Serbest tarzda kaleme alınan manzum metinde Mustafa Kemal Atatürk'ün milli mücadele zamanlarında yurdu işgal eden düşman kuvvetlerine karşı olan duruşundan ve milletin gönlünde olan yerinden bahsedilmiştir. Eserin âhenk niteliğinin zayıf olduğu gözlenmiştir. Bazı dize sonlarındaki kelimeler (kan-kahraman, yurdumuzu-umudumuzu) kendi aralarında ses benzerliği kurarak metnin ritmini bulması

sağlanmaya çalışılmıştır ancak bu hamlenin başarılı olduğu söylenemez. Metinde “Biliyorduk mavi gözlü kahraman” dizesinde açık istiare sanatına, “Bir cemre düştü yurdumuzun üstüne”, “Bir kara duman sarmıştı yurdumuzu” ve “Samsun'da doğan bir ırmak gibi” dizelerinde teşbih sanatına başvurulmuştur. İmgesel anlatımların metinlerin çağrışım gücünü artırdığı düşünüldüğünde, bu eserin imgesel özelliklerin orta seviyede kaldığı söylenebilir. Manzum metnin “Millî Mücadele ve Atatürk” teması altında “ısmarlama” bir anlayışla yazılma amacı taşıması, kısmen de olsa yazınsal özerkliğini olumsuz etkilediği belirtilebilir. Öte yandan eserin estetik kaygının dikkate alınarak çocuğun anlam dünyasına hitap edebilmesi ve çocuksuluk taşıyan dizelere rastlanmaması açısından çocuğa görelilik niteliğine olumlu bir tesirinin olduğu gözlenmiştir.

SEVGİDİYEN ÇAĞLARAŞAR

Kılıcını koy kınına,
Yüreğinle yürü dostum.
Şu dünyanın her yanına
Yüreğinle yürü dostum.

Her adımın kor olsa da
Yanmak sana yâr olsa da
Bu yolculuk zor olsa da
Yüreğinle yürü dostum.

Nadanlara kulak asma,
Gariplere sakın küsme,
İnsanlıktan ümit kesme,
Yüreğinle yürü dostum.

Selam sevgi seherine,
Başla gönül seferine,
Karanlığın üzerine
Yüreğinle yürü dostum.

Nice fikir yorgun düşer,
Göz yorulur, akıl şaşar,
Sevgi diyen çağlar aşar,
Yüreğinle yürü dostum.

Bestami YAZGAN

8’li hece ölçüsüyle yazılan eserin genelinde, savaşın yerine barışın ve merhametin baş tacı edilmesi gerektiği, bilgisizlere kulak asmadan ve insanlardan ümit kesmeden onların gönüllerine bir şekilde girilmesi gerektiği üzerine tavsiyelerde bulunulmuştur. Manzum metnin son dizelerinde tekrar edilen “Yüreğinle yürü dostum” cümlesiyle ve kafiye-redif uygulamaları ile ritim sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yönleriyle metnin âhenk niteliği iyi bir seviyededir. Eserin kafiye ve redif şeması şu şekilde gerçekleşmiştir:

.....kınına	-n yarım kafiye
.....dostum	-ına redif
.....yanına	dostum redif
.....dostum	
.....kor olsa da	-r yarım kafiye
.....yar olsa da	olsa da redif
.....zor olsa da	
.....dostum	
.....asma	-sma zengin kafiye
.....küsme	

.....kesme
.....dostum

.....seherine -er tam kafiye
.....seferine -ine redif
.....üzerine
.....dostum

.....düşer -aş tam kafiye
.....şaşar -ar redif
.....aşar
.....dostum

Manzum metnin imgesel özellikleri incelendiğinde “Her adımın kor olsa da/Yanmak sana yâr olsa da” dizelerinde mübalağa sanatına başvurulmuştur. “Nice fikir yorgun düşer” dizesinde teşhis sanatı yapılmıştır. “Fikir-akıl” ve “sevgi-gönül” kelime grupları aynı kavram alanında buluşarak tenasüp sanatına örnek olmuşlardır. Bu örnekler nezdinde eserin imgesel özellikleri orta seviyededir denilebilir. Manzum metnin “Erdemler” teması altında temaya uygun bir metin olarak algılanması ve Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacına bu şekilde hizmet etmesi bakımından eserin yazınsal özerkliğine olumsuz bir etkisi olduğu sonucunu doğurmuştur. Ayrıca metnin içerdiği değerler açısından “çocuğun dünyasında yaratacağı etki” ile “bu etkinin sonuçları” itibariyle çocuğa olumlu bir katkı vermesi ve düşünce dünyasında yeni ufuklar açması, çocuğa görelilik niteliğini artırıcı bir tesir bırakmıştır (Afacan, 2013: 74).

ANADOLU

Anadolu, Sultan Osman'ın yurdu.
Tuğrul Bey'in konağıdır o eller.
Milletimiz orda doğdu, büyüdü.
Bize ana kucağıdır o eller.

Osmanlılar unutmasın soyunu.
Anadolu'dan aşlık hudut boyunu.
Orda oldu zorlu ateş oyunu.
Ataların ocağıdır o eller.

Bu devlete orda temel atıldı.
O meydanda can alınıp satıldı,
Yaylasında zağlı silah çatıldı.
Kahramanlar otağıdır o eller.

Hep gaziler ordan gelip geçtiler.
O çaylardan abdest alıp içtiler.
Memleketler fethedilip göçtüler.
Erenlerin durağıdır o eller.

Her bir Viran köşesinde bir er var.
Tümbelerde nice nice server var.
Bilmem nerde böyle mutlu bir yer var.
Ulu Kâbe toprağıdır o eller

Ormanında türlü kuşlar ötüşür,
Çayırında gürbüz koçlar itişir,
Tarlasında altın başak yetişir,
Gölgesinde gam dağıtır bu iller!

Oradadır asil Türk'ün oymağı,
Cevâhirdir bütün taşı toprağı,
Gümüş akar, çiçek kokar ırmağı,
Defineler yatağıdır bu iller!..

Sılasıdır serde Türk'ün sevdası,
Memlekettir gece gündüz rüyâsı,
Askerlerin odur gelin odası,
Gönüllerin bucağıdır bu iller!..

Rıza! Canım o ellere kurbandır,
Sinesinde yatan, atan, anandır,
Anadolu asıl eski vatandır,
Anamızın kucağıdır o eller!..

Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI

Bölükbaşı'nın Anadolu'yu ve ona duyduğu sevgiyi anlattığı bu manzum metinde, 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır. Hece ölçüsünün ve kullanılan redif-kafiyeler, metnin ahengini artırmış ve ritmini bulmasını sağlamıştır. Metnin redif ve kafiye şeması şu şekilde oluşmuştur:

.....yurdu	-ak tam kafiye
.....konağıdır o eller	-dır o eller redif
.....büyüdü	
.....kucağıdır o eller	
.....soyunu	-oy tam kafiye
.....boyunu	-unu redif
.....oyunu	
.....ocağıdır o eller	
.....atıldı	-at tam kafiye
.....satıldı	-ıldı redif
.....çatıldı	
.....otağıdır o eller	
.....geçtiler	-ç yarım kafiye

.....içtiler
.....göçtüler
.....durağıdır o eller

-tiler redif

.....er var
.....server var
.....yer var
.....toprağıdır o eller

-er tam kafiye
var redif

.....ötüşür
.....itişir
.....yetişir
.....dağıtır bu iller

-t yarım kafiye
-işir redif

.....oymağı
.....toprağı
.....ırmağı
.....yatağıdır bu iller

-ak tam kafiye
-ı redif

.....sevdası
.....rüyası
.....odası
.....bucağıdır bu iller

-a yarım kafiye
-sı redif

.....kurbandır
.....anandır
.....vatandır
.....kucağıdır o eller

-an tam kafiye
-dır redif

Ayrıca dize sonlarındaki cümleler, kendi aralarındaki redif ve kafiye uygulaması ile (-ak tam kafiye, -ıdır redif) manzum metnin müzikalitesini artırarak söyleyiş güzelliği

kazandırmıştır. Bu değerlendirmelerle birlikte yapıtın âhenk niteliği iyi bir seviyededir. Eserde imgesel olarak çağrışım yapan dizelere rastlanmıştır. Anadolu'yu; ana kucağına, ataların ocağına, kahramanların otağına, erenlerin durağına, Ulu Kâbe toprağına, defineler yatağına ve gönüller bucağına benzeterek teşbih sanatına örnek olmuştur. Osman Bey, Tuğrul Bey, Kâbe gibi kavramlara göndermelerde bulunarak telmih sanatının da yapıldığı söylenebilir. Ayrıca “Bilmem nerde böyle mutlu bir yer var.” ve “Gümüş akar, çiçek kokar ırmağı” dizelerinde mübalağa sanatı yapılmıştır. Bu tespitler doğrultusunda eserin imgesel özellikleri orta seviyededir. Yapıtın dilinin Türk milletini yüceltme üzerine kurulu bir anlayışla temellendirilmesi, bir diğer ifadeyle propaganda içeren bir anlatımın tercih edilmesi, manzum metnin yazınsal özerkliğine kısmen de olsa olumsuz bir etkisi olmuştur. Öte yandan çocuk adına düşünme hatasına düşülmeden çocuğun düşünsel yapısına uygun anlatımların ve kelimelerin seçilmesi, çocuğa görelilik niteliğinin iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır.

ANA DİLİ

Dilimiz çözülünce ilk defa "ana" deriz biz,
"Ana dili" adını alır bizim ilk dersimiz.
İlk şarkımız ninniye anamız öz sütüyle,
İçirir ruhumuza bu dilde damla damla.

Bu dil bizim ruhumuz, aşkımız, canımızdır,
Bu dil birbirimizle ahd ü peymanımızdır.
Bu dil tanıtmış bize bu dünyada her şeyi.
Bu dil ecdadımızın bize koyup gittiği.

Ana dilim, sendedir halkın aklı, hikmeti,
Arap oğlu Mecnun'un derdi sende dil açmış.
Yüreklere yol açan Fuzuli'nin sanatı,
Ey dilim, kudretinle dünyalara yol açmış.

Sende benim halkımın kahramanlıkla dolu,
Tarihi yapraklanır, sayfa sayfa çevrilir.
Sende nice bin yıllık benim medeniyetim,
Şan şöhretim saklanır.

Benim adım sanımsın,
Namusum vicdanımsın.
Milletlere, halklara halkımızın adından,
Muhabbet destanları yaratıldı bu dilde.

Bu dil tanıtmış bize bu dünyada her şeyi,
Bu dil ecdadımızın bize koyup gittiği,
En kıymetli mirastır onu gözlerimiz gibi,
Koruyup nesillere biz de hediye verelim.

Bahtiyar VAHAPZADE

Bahtiyar Vahapzade'nin 1954 yılında yazdığı bu eser, dönemin Sovyet Rusya'sının baskılarından dolayı ilk başta şair tarafından yayınlanamamıştır. Daha sonraları şairin önem verdiği arkadaşı Samet Vurgu'nun destekleriyle manzum eserini neşretmiştir. Serbest yapıda yazdığı eserin ritmini sağlamak için dize sonlarındaki redifli ve kafiyeli kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Örnek olarak; biz-dersimiz, canımızdır-peymanımızdır, her şeyi-gittiği, sanımsın-vicdanımsın vb. verilebilir. İkinci ve altıncı kıtalarda "Bu dil" kelime grubuyla başlayan dizeler, metne vurgulu bir söyleyiş kazandırarak eserin müzikalitesini artırmıştır. Ana dilini ruhumuza, aşka, cana, kıymetli bir mirasa, ana sütüne ve vicdana benzetmesi yönüyle teşbih sanatının yapıldığı söylenebilir. Eserin imgesel özelliklerinin zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Yapıtın "dil hassaslığı" üzerine kurulu bir anlatımının olduğu kabul edilirse şiirsel söyleme uygun olduğu şüphelidir. Şöyle ki "Bu dil tanıtmış bize bu dünyada her şeyi" "Ey dilim, kudretinle dünyalara yol açmış." gibi dizeler propaganda metni olduğunu hissettiren mısralar olarak göze çarpmaktadır. Sanatın bağımsız

olması anlayışından hareketle bu tarz eylemlerden uzak olmak metinlerin yazınsal özerkliğinin sağlıklı olması açısından önemlidir. Metnin dilinin çocuksu anlatımdan uzak olması ve çocuğun duygu, düşünce ve hayallerini zenginleştirmesi bakımından çocuğa görelilik niteliğine olumlu bir katkısı olmuştur.

VATAN DESTANI

Ö kadar dolu ki toprağın şanlı,
Bir değil, sanki bin vatan gibisin,
Yüce dağlarına çöken dumanla,
Göklerde yazılı destan gibisin.

Hep böyle bulutlar içinde başın,
Hilali kucaklar her vatandaşın,
Geçse de asırlar, tazedir yaşın,
Ö kadar leventsın, fidan gibisin.

Çiçeksin, bayılır kuşlar kokundan,
Her dalın bir yay ki zümrüt okundan,
Müjdeler fısıldar Ergenekon'dan,
Bu sese gönülden hayran gibisin.

Ey bütün cihana bedel Türkeli,
Açtığın cenklerin yoktur evveli,
Tarih bir nehir ki coşkundur seli,
Sen ona nispetle umman gibisin.

Bir yandan hep böyle taşkın, köpürdün,
Bir yandan cefalı bir ömür sürdün,
Fakat ne derece ezildinse dün,
Şimdi gene tunçtan kalkan gibisin.

Bir insan nihayet kemikle ettir,
Bu et, bu kemiğe can hürriyettir,
En büyük hürriyet cumhuriyettir,
Demek şimdi sen bir cihan gibisin.

Ey ana toprağı, ey Anadolu,
Açıldı önünde terakki yolu,
Hamdolsun her yanın bereket dolu,
Cennette bir yeşil meydan gibisin.

Yeni bir ay ördün al bayrağına,
Girdin en sonunda irfan bağına,
Medeni hayatın nur ırmağına,
Ezelden susamış ceylan gibisin.

Halit Fahri OZANSOY

Milli edebiyatın en önemli temsilcilerinden sayılan Halit Fahri Ozansoy, sade bir dille yazdığı bu eserde vatanın sevgisini, değerini, önemini ve vatanın her karışının mukaddesliğini herkesin anlayabileceğı bir açıklıkla dile getirmiştir. 11’li hece ölçüsüyle yazdığı manzum metnin âhenkli bir anlatımının olduğu gözlenmektedir. Eserin ritmi, kafiye ve redif uygulamaları ile zaman zaman ses, kelime ve dize tekrarlarıyla gerçekleşmektedir. Metnin kafiye ve redif şeması şu şekildedir:

.....şanla	-an tam kafiye
.....vatan gibisin	-la redif
..... dumanla	-tan zengin kafiye
.....destan gibisin	-gibisin redif
.....başın	-aş tam kafiye
.....vatandaşın	-ın redif
.....yaşın	
.....fidan gibisin	

.....kokundan	-n yarım kafiye
.....otundan	-dan redif
....Ergenekon'dan	
.....hayran gibisin	

.....Türkeli	-eli zengin kafiye
.....evveli	
.....seli	
.....umman gibisin	

.....köpürdün	-ün tam kafiye
.....sürdün	
.....dün	
.....kalkan gibisin	

.....ettir	-et tam kafiye
.....hürriyettir	-tir redif
.....cumhuriyettir	
.....cihan gibisin	

Dize sonlarındaki dizeler, kendi aralarındaki kafiye ve redif uygulamaları ile (-an tam kafiye, gibisin redif) manzum metnin ritmini oluşturan unsurlardan olmuştur. Bu yönleriyle eserin âhenk özellikleri iyi bir seviyededir. İmgesel özellikleri incelendiğinde “Göklerde yazılı destan gibisin” dizesinde vatan yazılı destana, “O kadar leventsın, fıdan gibisin” dizesinde vatan fıdana, “Çiçeksın, bayılır kuşlar kokundan” dizesinde vatan çiçeğe, “Ezelden susamış ceylan gibisin” dizesinde vatan ceylana, “Şimdi gene tunçtan kalkan gibisin” dizesinde vatan tunçtan kalkana, “Demek şimdi sen bir cihan gibisin” dizesinde vatan cihana, “Sen ona nispetle umman gibisin” dizesinde vatan ummana ve “Cennette bir yeşil meydan gibisin” dizesinde vatan cennetten yeşil bir meydana benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır. “Bir değil, sanki bin vatan gibisin” dizesinde mübalağa sanatına başvurulmuştur. Manzum metnin

imgesel özelliklerinin iyi bir seviyede olduğu söylenebilir. Eserin Türkçe ders kitabındaki bulunuş amacının bir konuyla ya da temayla sınırlandırılmaması açısından yazınsal özerkliğine olumlu bir tesiri olmuştur. Ayrıca manzum metinde, bireyin anlayabileceği kelimelerin seçilmesi ve bu kelimeler üzerinden çerçevenin oluşturulması, oluşturulan çerçevenin kurgusunun çocuk dünyasının unsurlarını karşılayabilmesi yönlerinden yeterlidir. Diğer taraftan, eserin şiir dilinin çocuğun ilgisini çekebilecek mahiyette olması yönlerinden manzum metnin nitelikli olması ve eserin dizelerinde çocuksuluk ya da çocuk adına düşünme gibi eylemlerden uzak olması çocuğa görelilik niteliğini iyi bir seviyede tutmasını sağlamıştır (Afacan, 2013: 74).

4.1.4. 5. ve 6. Sınıflara Kullanılması Teklif Edilen Manzum Metinler

İlkokuldan sonra orta kademeye geçiş yapacak öğrencilerin nitelikli manzum metinlerle karşılaşması, onların düşünce dünyasını, estetik kaygılarını giderme ve sanatsal bakış açılarına yeni fikirler edindirme bakımından son derece önemlidir. Ayrıca 12-14 yaş grubundaki bireylerin iç dünyalarının dalgalarını dindirmek, hayal alemlerini daha da genişletmek ve derin düşüncelerin yelkenlerini açmak için belli kıstasları karşılamış manzum metinlerle akademik hayatında tanışmış olmalıdır. 5. ve 6. Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler incelenirken kırk iki metinden on üç metnin “iyi” olarak nitelendirilebilmesi ders kitaplarına seçilen metinlerin seçimini tartışmalı bir hale getirmektedir. Bir nebze olsun bu olumsuz algıyı kırma adına aşağıdaki tabloda listelenecek manzum metinler, dört alan yazın uzmanı tarafından tespit edilmiş ve orta kademe Türkçe ders kitaplarında kullanılmasının 5. ve 6. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler için ufuk açıcı nitelikte eserler olduğu kanısına varılmıştır.

Tablo-5**Orta Kademe 5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılmasının
Öğrenciler İçin Yararlı Olduğu Düşünülen Manzum Metinler**

Sıra No	Metnin Başlığı/Metin Yazarı	Metnin Âhengi	Metnin İmgesel Özellikleri	Metnin Yazınsal Özerkliği	Metnin Çocuğa Göreliği	Metnin Niteliği
1	İlgaz Dağlarından/Ahmet Kutsi TECER	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
2	Rüya/Yusuf Ziya ORTAÇ	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
3	Zafer Türküsü/Faruk Nafiz ÇAMLİBEL	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
4	Farkında mısın?/Yavuz Bülent BAKİLER	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
5	Söyle Sevda İçinde Türkümüzü/Fazıl Hüsnü DAĞLARCA	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
6	Bir İlkbahar Şiirine Başlangıç/Melih Cevdet ANDAY	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
7	Çocukluğum/Cahit Sıtkı TARANCI	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
8	Çocuk Kalbimdeki Kuş/Mustafa Ruhi ŞİRİN	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
9	Kapıları Çalan Benim/Nazım Hikmet RAN	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
10	Bayrağım/Hasan Ali YÜCEL	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
11	Anahtar/Yusuf Ziya ORTAÇ	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
12	Vatan Destanı/Halit Fahri OZANSOY	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
13	Tuna Kıyısında/Enis Behiç KORYÜREK	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
14	Suyun Üstünde Masallar/Faruk Nafiz ÇAMLİBEL	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
15	Çabala Bülbül/Ziya GÖKALP	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
16	Bir Yolcuya/Necmettin Halil ONAN	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
17	Nasihat/Karacaoğlan	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
18	Bir Sokakta Giderken/Ziya Osman SABA	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
19	Gün Eksilmesin Pencereyden/Cahit Sıtkı TARANCI	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi
20	Akıncılar/Yahya Kemal BEYATLI	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi

BÖLÜM 5

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Orta kademe 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında (2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı) mevcut olan manzum metinlerin incelenmesine yönelik bu çalışmada, “âhenk”, “imgesel özellikler”, “yazınsal özerklik” ve “çocuğa görelilik” olarak belirlenen metin nitelikleri eşliğinde 42 manzum metin üzerinde yapılan değerlendirme sonucu Tablo 6’da gösterilmiştir:

Tablo 6

Manzum Metinlerin Metin Niteliklerine Uygunluğunun Sonuçları 1

	5.Sınıf (Anıttepe Yay.)			6.Sınıf (Ekoyay Yay.)			6.Sınıf (MEB Yay.)		
Metin Sayısı	10			22			10		
Metin Düzeyi	İyi 2	Orta 7	Zayıf 1	İyi 6	Orta 13	Zayıf 3	İyi 5	Orta 4	Zayıf 1
Yüzde	%20	%70	%10	%27	%59	%14	%50	%40	%10

Tablo 6’deki gösterdiği sonuçlar, orta kademeye hitap eden 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarına gereken hassasiyetin gösterilmediği gerçeğini göstermiştir. İncelenen 42 metinden 13 metnin iyi olarak nitelendirilmesi, %32’ye yakın oranda metin seçiminde başarı yakalandığını desteklemektedir. Ancak yeterli olmadığı aşıkardır. 25 metin orta ve 5 metin ise zayıf olarak alan yazın uzmanları tarafından nitelendirilmiştir

Tablo 7
Manzum Metinlerin Metin Niteliklerine Uygunluğunun Sonuçları 2

	5.Sınıf (Anıttepe Yay.)			6.Sınıf (Ekoyay Yay.)			6.Sınıf (MEB Yay.)		
Metin Sayısı	10			22			10		
	İyi	Orta	Zayıf	İyi	Orta	Zayıf	İyi	Orta	Zayıf
Âhenk	2	8	0	7	13	2	5	3	2
İmgesel Özellikler	1	6	3	6	10	6	4	4	2
Yazınsal Özerklik	3	5	2	6	13	3	4	4	2
Çocuğa Görelik	2	7	1	8	14	0	6	3	1

Tablo 7’deki veriler yorumlandığında incelenen üç ders kitabında da metinlerin âhenk niteliğinin istenen ortalamada olmadığı sonucuna varılmıştır. 42 metinden 14’ünün âhenk yapısının iyi olması durumu açıklamaktadır. Âhenk unsurlarıyla paralel bir sonuç veren imgesel özelliklerde de 42 metinden 11 eserin iyi olarak nitelendirildiği görülmektedir. Yazınsal özerklik niteliğinden 13 metin, çocuğa görelik niteliğinde ise 16 metin iyi olarak kategorize edilmiştir. Tüm bu sonuçlar, Türkçe ders kitabına manzum metin seçiminde, ilgili komisyonların hata yaptığını göstermektedir.

Araştırmanın sonuçlarına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında olumlu ve olumsuz birtakım tespitler yapılabilir. Manzum metinlerin eğitim-öğretimdeki rolü, sürece etkisi ve eğitimde motivasyon kaynağı olması bakımından önemli bir vazifesi vardır. 12-14 yaş grubundaki öğrencilerin sanatsal ve estetik becerilerini yükseltmesi, ruha ve duygulara hitap etmesi yönleriyle manzum metinlerin ders kitaplarına seçiminde azami gayret şarttır. Ancak incelenen metinlerde genel olarak temaya uygun olarak metin seçimlerinin yapılması ya da başka bir adlandırmayla “ısmarlama” metin seçimi mantığının işlemesi, bu metinlerin değerinin düşmesine sebebiyet vermiştir. Yine “eğitici ve öğretici” bir anlam yüklenen metinler, belirli gün ve haftalar, ünite

sonu değerlendirme aracı ve ağırlıklı olarak serbest okuma metni şeklinde bir yaftalamayla manzum metinlerden yararlanma gibi sığ dūřınceler etrafında şekillenen bir anlayışın tezahürü olarak görölmüştür.

İncelenen metinlerde manzum metin olarak addedilen eserlerin önemli bir kısmının yazınsal özerkliğine zarar verecek şekilde bir amaca hizmet etme şeklinde ya da “eğitsel” bir görev yüklenmesi olarak görölmektedir. Manzum metinlerin nesirden ayrılmasını kolaylaştıran âhenk unsurlarının birçok metinde yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Yalnızca dize sonu kafiye ve redif uygulamalarının metnin ahengini sağlayacağı dūřıncesi metinlerinin müzikalitesinin dūřmesine neden olmuştur. Beyatlı’nın (1971: 48) ifade ettiği “*řiir kalpten geğen bir hadisenin lisan halinde tecelli edişidir. Dūřündüklerimizi vezinle ve lisanla edişimiz řiir değildir. Bir mısraın řiir olup olmadığı aşıkardır. Deruni âhenk ile ifade edilmişse şiirdir. Fakat duyulmaksızın yalnız vezin ve lisan mümaresiyle söylenen söz řiir olamaz.*” İncelenen şiirlerin bir kısmının Beyatlı’nın da değindiği “deruni âhenk” olarak adlandırdığımız içten gelen dokunuşları ve hissiyatı verememesi manzum metinlere tadını veren estetik hazzın eksikliğine neden olmuştur. Metinlerin âhenkliğini bozan başka bir gelişme ise eserlerin bir kısmında kısaltmaya gidilerek eserin ritmi bir yerde kesilmiştir. Bu şekilde kısaltmaya gidilen 14 esere rastlanmış olup bu tür eylemlerin metnin bütünlüğüne zarar verildiği tespiti yapılabilir. Türkęe ders kitabındaki manzum metinlerin ağırlık olarak serbest tarzda ele alınması ahengi etkileyen bir başka faktör olarak söylenebilir. 42 metinden 27 metnin serbest, 15 metnin vezinli olarak seçilmesi durumu açıklamaktadır.

Manzum metinlerin yazarlarına dikkat edildiğinde topluma mâl olmuş ediplerden ayrı olarak çok fazla tanınmayan, topluma yayılamamış yazarların eserleri de seçilmiştir. Örnek olarak inceleme sonucunda 1’er eserle Yusuf Yanę, şükran Kurdakul, Nimetullah Hafız, Dursun Bulut, Özker Yaşın, Ali Rıza Atasoy, Bestami Yazgan, Nüzhet Erman, Ahmet Efe ve 2 eserle Ali Akbaş’ın eserleri seçilmiştir. Ayrıca toplumda genel kabul görmüş yazarlardan 3’er eserle Cahit Sıtkı Tarancı, Aşık Veysel, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli Kanık, Faruk Nafiz Çamlıbel, Bahtiyar Vahapzade; 2’çer eserle Cahit Külebi, Ahmet Kutsi Tecer; 1’er eserle Halit Fahri Ozansoy, Ülkü Tamer’in eserleri Türkęe ders kitabında yer bulmuştur.

İncelenen 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinlerde çağrışım ve imgesel özelliklerle bağlantılı olarak kabul edilen söz sanatlarının kullanımının metinlerin anlam zenginliğini artırdığı tespit edilmiştir. Kullanılan söz sanatlarının teşbih, istiare, tenasüp, telmih, mecaz-ı mürsel, teşhis, irsal-ı mesel, intak, hüsn-i talil, tezat, mübalağa, tekrar ve istifham olarak gözlenmiştir. En çok kullanılan söz sanatları ise teşbih, istiare, teşhis, istifham, mübalağa ve tenasüptür. Söz sanatlarının manzum metnin ifade gücünü artırması, duygu, düşünce ve hayal unsurlarının estetik bir kaygıyla yorumlamada, orijinal bir söyleyiş özelliği kazandırmada önemlidir. Manzum metinlerde birbirinden farklı ifade tarzlarının ve güzelliklerinin bulunması metinlerde söz sanatlarının kullanımı sayesinde olduğu gerçeği de kabullenilmelidir.

Türkçe ders kitaplarındaki manzum metinler ile ilgili etkinlik çalışmalarının dilbilgisi öğretiminde bir araç olarak kullanılması metinlerin asıl amacından sapılmasına neden olmaktadır. Manzum metinlerle olan çalışmaların öğrencilerin düşünmesini sağlayacak, ortaya bir yargı/yorum koyacak şekilde planlanması ve sanatsal bir endişeyle yapılandırılması gerekmektedir. Çünkü 5. ve 6. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin bu türe olan ilgisini artırmak, sevebilmesini sağlamak ve bu türden soğumasına engel olmak için bu girişimlerde bulunmak şarttır. Ayrıca manzum metinlerle ilişkili kazanımların sayısını artırmak ve Türkçe Öğretim Programıyla uyumunu sağlamak gerekmektedir.

Edebî değeri yüksek manzum metinler, insanın hissiyatında, düşüncelerinde ve duygularında birçok değişikliklere vesile olmaktadır. Yaşanılan çağın gerektirdiği anlayışa mukabil, şiddetin ve hissizliğin girdabında kaybolan neslin rehabilite edilmesinde ve ruhunun iyileştirilmesinde manzum metinlerin yol göstericiliğine ihtiyaç vardır. Çağın getirdiği anlayışla mekanikleşen ve duyarsızlaşan insanlar, nitelikli manzum metinlerin dünyasında panzehiri bulabilecektir.

Öneriler

Bu araştırma sonucunda şu öneriler sürecin iyi yönetilmesinde yol gösterici olabilir:

- Didaktik manzum metinlerden ziyade, ruha ve duygulara hitap eden metinler seçilmelidir.

- Bir düşüncenin, görüşün ya da anlayışın manzum metinlerle yaygınlaştırılması hatasında dönülmeli, metinlerin yazınsal özerkliği sağlanmalıdır.
- Türkçe ders kitaplarına manzum metin seçimi yapılırken topluma mâl olmuş ediplerin eserleri tercih edilmelidir.
- Eğitim ortamlarında manzum metinlerin işlenmesinde öncü konumda olan öğretmenlerin yetiştirilmesinde gereken hassasiyet gösterilmelidir. Bu bakımdan eğitim fakültelerinde manzum metinlerin hem kuramsal hem de uygulamalı içeriklerinin olduğu müstakil dersler olmalıdır.
- Sınıf seviyelerine göre Türkçe ders kitaplarında farklı sayılarda manzum metinler tespit edilmiştir. Bundan dolayı manzum metinler seçilirken bir standart yakalanmalı ve sayılar çok fazla değişiklik göstermemelidir.
- Aynı yazarların birden fazla eserleri yerine farklı ekollerden gelmiş yazarların eserleri de tercih edilmelidir.
- Türkçe ders kitaplarında “ısmarlama”, “bu kitap için yazılmıştır” amaçlarını kapsayan ve yazınsal özerkliğe zarar veren uygulamalardan uzak durulmalıdır.
- Manzum metinlerde göz ardı edilen ya da dikkat edilmeyen noktalama ve imlalara yeterince özen gösterilmelidir.
- Çocuklara hitap eden manzum metinler, dinsel öğretilerin verildiği, inançların dikte ettirilmeye çalışıldığı ve tartışıldığı alanlardan uzak olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afacan, A. (2013). *Yazınsal Nitelik Açısından İlköğretimde Şiir ve Eğitimi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbayır, S. (2007). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Engin Yayınevi, Ankara: Engin Yayınevi.
- Aktaş, Ş. (2009). *Edebî Metin ve Özellikleri*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı, 15(39), 187-200.
- Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki Yayınevi, Ankara.
- Akün, Ö. F. (2013). *Dîvân Edebiyatı*. İsam Yayınları, İstanbul.
- Akyol, H. (2006). *Türkçe Öğretim Yöntemleri*. Kök Yayıncılık, Ankara.
- Akyol, C. (2007). *İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersinde Uygulanan Şiirle Öğretim Tekniğinin Öğrenci Başarısı ve Tutuma Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Albayrak, N. (2021). *Hece Vezni*. TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hece-vezni> (Erişim Tarihi: 23.05.2021)
- Altuntaş, İ. (2018). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin İmgesel Dil Kullanımı Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arat, R. R. (1965). *Eski Türk Şiiri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arpa, F. (2006). *Saf Şiir Anlayışı*. Do Yayınları, İstanbul.
- Asutay, H. (2013). *Çocuk Yazınının Fantastik Dünyası: Masallar*. Turkish Studies—International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(13), 265-278.
- Ataç, N. (1933). “*Vezin Meselesi*”. Milliyet. 7 Teşrinievvel. s. 4.
- Ataç, N. (1936). “*Vezin Davası*”. Akşam. 6 Haziran. s. 3-4.
- Ay, A. (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Amaçlı Yazma Etkinliklerinden Mektup ve Şiir Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi*. Doktora Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Ayata Şenöz, C. (2005). *Metin Dilbilim ve Türkçe*. Multilingual Yayınları, İstanbul.

- Ayyıldız, M. Birgören, H. (2009). *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bakır, M. (2020). *Ülkü Tamer'in Şiir Dünyası ve İnsan*. Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi, 5, 1-17.
- Banarlı, N. S. (1952). *Metinlerle Edebî Bilgiler*. Remzi Kitapevi, Ankara.
- Banarlı, N. S. (2004). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihî I. Cilt*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- Banarlı, N. S. (2016). *Edebiyat Sohbetleri*. Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Baran Çapraz Ş. ve Diren, E. (2019). *5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Anıttepe Yayıncılık, Ankara.
- Beaugrande, R. ve Dressler, W. U. (1981). *Introduction to text linguistics*. Longman: London and New York.
- Beyatlı, Y. K. (1997). *Mektuplar-Makaleler*. Yahya Kemâl Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Beyatlı, Y. K. (2017). *Edebiyata Dair*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihî*. İstanbul.
- Ceylan, S. vd. (2019). *6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. MEB Yayıncılık, Ankara.
- Çapan, C. (2002). “*Liselerde Edebiyat Eğitimi*” Nasıl Bir Edebiyat Eğitimi: Edebiyat Eğitimi Çalıştayı, 9 Mart 2002. İstanbul, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği.
- Çençen, N. ve Berk, N. A. (2014). *Ortaöğretim T. C. İnkılâp Tarihî ve Atatürkçülük Dersinde “Şiir Kullanımına” İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 3 (1), 1-23.
- Çer, E. (2016). *Türkçe Öğretiminde Çocuğa Görelik İlkesine Uygun Edebiyat Yapıtlarının Önemi*. İlköğretim Online, 15(4), 1399-1410.
- Çetin, N. M. (2021). *Aruz*. TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aruz>, (Erişim Tarihi: 05.05.2021)
- Çıkla, S. (2009). *Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâye ve Öykü-Şiir*. TÜBAR-XXV-/2009-Bahar, s.64.
- Çınarcı, M. N. (2010). *Nesîmî'nin Fârsça ve Türkçe Divanında Redif Meselesi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt / Volume: 2010-1 Sayı / Issue: 20.
- Çetişli, İ. (2002). *Metin Tahlillerine Giriş: Şiir*. Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.

- Çulha, B. (2013). *İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Şiirlerin Fonetik-Semantik İlişki Çerçevesinde İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Demiray, K. (1970). *Türkçe Çocuk Edebiyatı*. Milli Eğitim Basım Evi, Ankara.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Öğreti Yayıncılık, Ankara.
- Demirel, T. (2019). *6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ekoyay Yayıncılık, Ankara.
- Derdiyok, Ç. (1994). *15. Yüzyıl Şairlerinden Mesihî'nin Gül-i Sad-berg'i*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan, F. D. (2018). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Çözümlemesi ve Bu Şiirlerin Metinselliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Donbay, A. (2001). *Ziya Paşa'nın "Şiir ve İnşâ" Makalesi*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (10) , 181-188.
- Durmuş, G. (2018). *Mustafa Kemal'in Kağnısı Şiirinin Dil Bilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemiyle İncelenmesi ve Türkçe Ders Kitaplarındaki Tematik Görünümü*. International Journal of Language Academy, Volume 6/2 June 2018 p. 198 / 209.
- Durmuş, İ. (2021). *Nesir*. TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesir>, (Erişim Tarihî: 18.04.2021)
- Eliot, T. S. (1983). *Edebiyat Üzerine Düşünceler*. Sevim Kantarcıoğlu (çev.). Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ekrem R. M. (1873). *Takdîr-i Elhân*. Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- Enginün, İ. (2002) *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Erdal, K. (2009). *Çocuk Edebiyatı Türlerinin Kullanımı Açısından Orhan Veli Kanık'ın Eserlerine Bir Bakış*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-I Winter.

- Erol, A. (1994). *Kafiye Kavramı Üzerine Bir Çalışma*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Geçgel, H. (2012). *Yeni Bir Nesir Dili Kurulmasında Ömer Seyfettin'in Görüş ve Önerileri*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı:2.
- Göker, M. (2021). *Tarih Öğretiminde Disiplinlerarası Yaklaşım ile Edebiyattan Yararlanılmasına İlişkin Öğrenci Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Gökyay, O. Ş. (1974). "Tanzimat Dönemine Değın Mektup", Türk Dili, S: 274, Ankara, 17- 23.
- Günay, V. D. (2013). *Metin Bilgisi*. (4. Baskı). Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, O. ve Şimşek, T. (2011). *Anlama teknikleri-1: Okuma Eğitimi El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Gündüz, O. ve Şimşek, T. (2012). *Anlatma Teknikleri II: Uygulamalı yazma eğitimi*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Güneş, F. (2013). *Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi*. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1 (1), 1-12.
- Gürler, A. Z. (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Şiir Kullanımın Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Güven, A. Z. (2014). *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*. International Journal of Language Academy, 2 (4), 599-609.
- Haşım, A. (1928). "*Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar*". Piyâle, İkdâm Matbaası, 2. Baskı, İstanbul.
- Huyugüzel, Ö. F. (1984). "*Halit Ziya Uşaklıgil'in İzmir Devresi ve Bu Devrede Verdiğı Eserler*". Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. III, s. 69-86.
- İpekten, H. (1988). *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri*. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.
- İpekten, H., (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Arûz*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İnce, Ö. (2001). *Şiir ve Gerçeklik*. İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Kaçalin, M. S. (2018). *Divan-ı Lügati't Türk*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul.
- Karabulut, M. (2012). *Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam Romanında Anlatım Teknikleri*. Turkish Studies, 7-1, 1375-1387.
- Karakoç, S. (2007). *Edebiyat Yazıları 1*. Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karatay, H. (2014). *Okuma Eğitimi Kuram ve Uygulama*. Pegem Akademi, Ankara.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Aksoy, Ö. (2002). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kıbrıs, İ. (2000). *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*. 2. Baskı, Eylül Yayınevi, İstanbul.
- Kıbrıs, İ. (2004). *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinin İmgesel Dil Becerisine Katkısı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kıbrıs, İ. (2010). *Çocuk Edebiyatı*. (4. Baskı), Kök Yayıncılık, Ankara.
- Kılıç, V. (2002). *Dilin İşlevleri ve İletişim* (1. Baskı). Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Korunan, O. (2011). *Şiir ve Anlam*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences (5),102-108.
- Kummuş, Y. (2015). *Ortaokul 2, 3 ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Nitelik ve Nicelik Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Küçük, S. (1982). *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*. Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Ali Gündüz Akıncı'ya Armağan) C.1, S.2. Elâzığ, s. 102-112.
- Macit, M. (1996). *Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- MEB. (2006). *Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği*. Tebliğler Dergisi No: 2434.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. MEB Yayınları, Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2021)
- Mengi, M. (2007). *Eski Türk Edebiyatı'nda Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası*. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, 2007, 43-76.

- Mermer, A., Koç Keskin N. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mert, E. (2011). 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Ölçütlerine Uygunlukları. Ankara Üniversitesi Dil Dergisi, 153, s. 7-23.
- Miles, M.B., Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Muallim Naci. (1890). *İstilahât-ı Edebîyye*. A. Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul.
- Muallim Naci. (2006). *Lûgat-ı Nâci*. Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 500.
- Mutluay, R. (1972). *100 Soruda Edebiyat Bilgileri*. Fono Tesisleri.
- Namık Kemal. (1969). *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları II -İstanbul ve Midilli Mektupları I-*, hzl. Fevziye Abdullah Tansel, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Okumuş, S. (2011). *Klasik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 18.
- Önal, M. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı – En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım 2*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ören, Z. (2015). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Edebiyatı Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbay, M. (2003). *Türkçe Öğretiminde Hedef-Araç İlişkisinin Ders Kitabı Örneğinde Değerlendirilmesi*. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 13, 59-69.
- Özdemir, E. (2007). *Yazınsal Türler*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Öztaş, S. (2018). *Tarih Derslerinde Bir Öğretim Materyali: Edebî Ürünler*. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 11.
- Öztaş, S. ve Kılıç, B. (2021). *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihî ve Atatürkçülük Dersi Kazanımlarının Elde Edilmesinde Şiirlerin Etkisine İlişkin Öğrenci Görüşleri*. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 24.
- Pala, İ. (2003). *Aruz Eğitimi Üzerine Düşünceler ve Teklifler*. Journal of Istanbul Kultur University, 2003/3, pp.39-52.
- Pekkaya, M. H. (2007). *Öğrenci Merkezli Türkçe Öğretiminde Çocuk Şiirleri (Yeniden Yapılandırılan Türkçe Öğretimi Programı Uygulamalarına Yönelik*

- Eleştiriler ve Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Percy B. S. (2011). *Şiirin Bir Savunması*, Çev. B. Kasap, Şule Yayınları, İstanbul.
- Salman, Y. (2004). “İmge: Zor Yakalanır Bir Görselleştirme”. Kitaplık Aylık Edebiyat Dergisi, 74, s. 65-66
- Safa, P. (1937) “Şiir ve Nesir Farkı”. Cumhuriyet, 26 Ağustos 1937, s. 3.
- Safa, P. (2016). “Şiir Denilen Anlaşılmaz Şey”, *Objektif: 2, Sanat Edebiyat Tenkit*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Safa, P. (2016). “Şiirin Mahiyeti”, *Objektif: 2, Sanat Edebiyat Tenkit*. Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 257.
- Sami, Ş. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 778.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve Edebiyat* (4. Basım), Tudem Yayınları, İzmir.
- Sevinç, A. (2018). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yazılı Edebî Ürün Kullanımına Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- Şahin, Ş. G. (2007). *İlköğretim Birinci Kademedeki Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şengül Bircan, T. Ve Arıdil, Ş. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Bir Edebî Ürün Olarak “Şiir” Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. 1. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu, 16-18 Haziran.
- Şeref, İ. (2017). *Etkinliklere Dayalı Ontolojik Metin Analizi Yönteminin Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Şiir Çözümleme Başarılarına ve Şiir Tutumlarına Etkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Şimşek, E. (2016). *Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri*. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, (S. 8) 33-64.
- Şirin, H. E. (2012). *Cahit Külebi’nin Yurdunda Bir Akşamüstü*. Türk Dili Dergisi, 1, 63-69.
- Tâhirü’l Mevlevî. (1984). *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Tanpınar, A. H. (1995). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Dergâh Yayınları., İstanbul.
- Tetik K. ve Yüksel G. (2020). *Türk ve Rus Edebiyatında Süslü Nesir*. SEFAD, (44): 85-102.

- Tezgör, A. H. (2010). *Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tırıl, M. (2016). *İlköğretim 5. - 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin, Öğrencilerin Estetik Gelişimine Katkısı ve Türkçe Öğretim Programına Uygunluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- TDK.(2011). *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK. (2021). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <http://www.sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihî: 02.02.2021).
- Toklu, M. O. (2003). *Dilbilime Giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. (2006). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 177.
- Türken, N. (2013). *Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerinde Kelime Dünyası*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Yardımcı, M. ve Tuncer, H. (2002). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. Ürün Yayınları.
- Topal, M. (2019). *Türkçe Ders Kitaplarındaki (7.-8. Sınıflar) Manzum Metinlerin Metin Niteliklerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Tuncer H., Yardımcı, M. (2011). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. İzmir.
- Uzun, M. İ. (2021). Nesir. TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesir>, (Erişim Tarihî: 18.04.2021)
- Ünlü, İ. (2016). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Materyali Olarak Edebî Ürün Kullanımına Yönelik Görüşleri*. International Journal of Eurasia Social Sciences, Vol: 7, Issue: 22, pp. (120-136).
- Yalap, H. (2007). *Subhi-zâde Abdî (Ataullah) Hayatı. Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Metin-İndeks)*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Yalçın, S. (1994). *Metinden Öğrenme İlkelerine Göre Hazırlanan Ders Kitabının Öğrenci Erişisine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Yazar, E. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Şiir Tercihleri Üzerine Bir Araştırma (Trabzon ili örneği)*. Doktora Tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Yenen Avcı, Y. (2019). *Cahit Külebi ile Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirlerinde Çocuk ve Çocukluk Kavramlarının Karşılaştırılması*. Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yener, M. (2014). *Çocuk Şiiri Üzerinden Çocuk Edebiyatının Olanaklarını Yeniden Düşünmek*, Türk Dili Dergisi, Aralık, Sayı: 756, s.503-507.
- Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876, hzl. Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1978.
- Yetiş, K. (2016). "Edebiyat Bilgileri" *Kitaplarında Kafiye Meselesi*. Aydın Türklük Bilgisi Dergisi Yıl 2 Sayı 2 - 2016 (125-144).
- Yetkin, S. K. (2007). *Estetik Doktrinler*. Palme Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara:
- Yıldırım, E. (2012). *Şiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Yerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yusuf Has Hacip. (2010). *Kutadgu Bilig*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Yüce, A. (1997). *Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi*. Doruk Yayınları, Ankara.
- Ziya, M. (1974). *Neden Şiir Okuyoruz?* Hisar, Kasım, s. 131.